

Nr 210.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 15 och 27 §§ allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av samma lag; given Stockholms slott den 8 april 1949.

Under åberopande av bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll får Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen *dels*, jämlikt § 87 regeringsformen, att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 15 och 27 §§ allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av samma lag, *dels ock* bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Karin Kock.

Sammanfattning.

Allmänna förfogandelagen föreslås förlängd till och med den 31 december 1952. De föreslagna ändringarna i lagen innebära i huvudsak följande. Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, skall Kungl. Maj:t äga förordna om tillämpning av 2—7 §§ i lagen. Om riksdagssession ej pågår, då förordnande meddelas, skall härvid vara förutsättning, att riksdagskallelse utgått eller att riksdagen ändock skall sammanträda inom 30 dagar. Förordnandet skall godkännas av riksdagen inom 30 dagar efter det förordnandet meddelats eller, om riksdagssession då ej pågick, från sessionens början, vid äventyr att förordnandet eljest är förfallet. — Vid av krig föranledda, utomordentliga förhållanden skall förordnande om tillämpning av berörda paragrafer i lagen kunna av Kungl. Maj:t meddelas endast med

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1949. 1 saml. Nr 210.*

samtycke av riksdagen. Förordnandet skall i sådant fall avse begränsad tid, högst ett år, samt skall kunna inskränkas till att avse endast vissa av bestämmelserna i fråga eller vissa ändamål. — Meddelas förordnande, som nu sagts, skola bestämmelserna i 8—31 §§ i lagen i tillämpliga delar gälla.

Genom en ändring i 15 § i lagen föreslås riksvärderingsnämnden skola erhålla större möjligheter att vid bestämmande av ersättning enligt lagen, där tillämpning av fastställda taxor eller jämlikt prisregleringslagen fastställda priser skulle leda till oskäligt resultat, frångå dessa taxor eller priser.

Riksdagens samtycke begäres till förordnande, att 2—5 och 7 §§ förfogandelagen skola äga tillämpning under tiden den 1 juli 1949—den 30 juni 1950, 4 § dock endast i den mån det erfordras för att tillgodose krigsmaktens beredskapsbehov.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 1, 15 och 27 §§ allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av samma lag.

Härigenom förordnas, att 1, 15 och 27 §§ allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939,¹ vilken lag jämlikt lag den 2 april 1948 (nr 132) gäller till och med den 30 juni 1949, skola erhålla ändrad lydelse på sätt i det följande angives samt att lagen i sålunda ändrat skick skall äga giltighet till och med den 31 december 1952.

(Gällande lydelse:) (Kommitténs förslag:) (Kungl. Maj:ts förslag:)

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—22 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter ut-

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må, om riksdagssession ej pågår, förordnande som nu sagts ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av riksdagen gillat inom trettio dagar från sessionens början, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må, om riksdagssession ej pågår, förordnande som nu sagts ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av riksdagen gillat inom trettio dagar eller, om förordnandet meddelas då session ej pågår, inom trettio dagar från sessionens början, skall förordnandet efter ut-

¹ Senaste lydelse 1940: 168, 1941: 394 och 1942: 251.

(Gällande lydelse:) (Kommitténs förslag:) (Kungl. Maj:ts förslag:)
 gången av nämnda tid att lända till efterrät- gången av nämnda tid
 upphöra att lända till telse. upphöra att lända till
 efterrättelse. efterrättelse.

Prövas under tid, då Under andra utomor- Under andra utomor-
 riksdagen är samlad, för- dentliga, av krig förän- dentliga, av krig förän-
 hållanden vara för han- ledda förhållanden äger ledda förhållanden äger
 den, som i första stycket Konungen med riksdagens samtycke förordna, Konungen med riksdagens
 sägs, äger Konungen med gens samtycke förordna, gens samtycke förordna,
 riksdagens samtycke att vad i 2—7 §§ eller en att vad i 2—7 §§ stadgas
 meddela förordnande, eller flera av dem stad- helt eller delvis skall un-
 som där avses. gas skall under viss tid, der viss tid, högst ett år
 högst ett år varje gång, varje gång, äga tillämp-
 äga tillämpning. ning.

Har förordnande som Har förordnande som
 i första eller andra styc- i första eller andra styc-
 ket sägs meddelats, skola ket sägs meddelats, skola
 även 8—31 §§ denna lag även 8—31 §§ i tillämp-
 vara tillämpliga. liga delar gälla.

15 §.

I den mån — — — — — av riket.

Taxor, varom i denna Taxor, varom i denna paragraf förmåles, upp-
 paragraf förmåles, upp- rättas av riksvärderingsnämnden. Har enligt pris-
 rättas av riksvärderings- regleringslagen fastställts visst pris, skall så anses
 nämnden. Har enligt som om *priset* varit upptaget i taxa varom nyss
 prisregleringslagen fast- är sagt; dock *skall* priset icke gälla som taxepri
 ställts visst pris, *om vid* för annat område av riket eller i vidare mån än
frivillig försäljning av priset är gällande enligt prisregleringslagen.
viss förnödenhet eller vid
frivillig transport av visst
slag ej må överskridas
eller må överskridas
endast efter tillstånd,
 skall så anses som om
detta pris varit upptaget
 i taxa varom nyss är
 sagt; dock *att* priset icke
skall gälla som taxepri
 s för annat område av ri-
 ket eller i vidare mån än
 priset är gällande enligt
 prisregleringslagen.

(Gällande lydelse:) (Kommitténs förslag:) (Kungl. Maj:ts förslag:)

Gäller taxepreis för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris. Skulle tillämpningen av taxepriset på grund av särskilda omständigheter innefatta obillighet, må ersättningen dock av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp.

Gäller taxepreis för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris. Skulle tillämpningen av taxepreis på grund av särskilda omständigheter innefatta *synnerlig* obillighet, må ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp; dock att vad sist är sagt icke skall äga tillämpning i fråga om pris, som fastställts enligt prisregleringslagen och som enligt nämnda lag icke må överskridas.

Över riksvärderingsnämndens — — — — — ej föras.

27 §.

27 §.

27 §.

Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 6 eller 7 § gälle ej längre än till *nyss angivna tid*, där ej annat följer av vad i 28 eller 29 § stadgas. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid nämnda tid, eller för upplåtelse, som

Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av bestämmelse i 2—7 §§ upphör, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 6 eller 7 § gälle ej längre än till *nyss angivna tid*, där ej annat följer av vad i 28 eller 29 § stadgas. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid nämnda tid, eller för upplåtelse, som

Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av *paragrafens bestämmelser i fråga* är upphör, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 6 eller 7 § gälle ej längre än till *tidpunkt, då tillämpningen av paragrafen i fråga* är upphör, där ej annat följer av vad i 28 eller 29 § stadgas. I fråga

*Utdrag av protokollet över folkhushållningsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 24 mars 1949.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler statsrådet Kock fråga om ändring i allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt tillämpning av nämnda lag.

I. Inledning.

Allmän förfogandelag utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293) och gällde ursprungligen till och med den 31 mars 1940. Lagens giltighetstid har sedermera förlängts, senast genom lagen den 2 april 1948 (nr 132) till och med den 30 juni 1949. I samband med förlängning av giltighetstiden ha vissa ändringar vidtagits i lagen (se lagar den 30 mars 1940, nr 168, den 13 juni 1941, nr 394, och den 15 maj 1942, nr 251).

För att lagens materiella bestämmelser skola träda i tillämpning erfordras särskilt förordnande därom. Sådant förordnande må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande meddelas av Kungl. Maj:t med riksdagens samtycke, dock att när riksdagen ej är samlad, provisoriskt förordnande må meddelas av Kungl. Maj:t. Genom kungörelse den 6 september 1939, nr 624, meddelade Kungl. Maj:t förordnande, varom nyss är sagt, att gälla tills vidare. Förordnandet, vilket riksdagen i skrivelse den 7 oktober 1939, nr 9, förklarade sig gilla, är alltjämt gällande.

Lagens innehåll i övrigt framgår av en till detta protokoll fogad bilaga (*bilaga 1*).

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 54/1948 framlagt förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen av innebörd, att lagen skulle i oförändrad form gälla till och med den 30 juni 1949, väcktes i riksdagen ett flertal motioner i frågan.

I motionerna *I: 242* och *II: 392* yrkades avslag på propositionen. Som grund härför anfördes dels formella skäl — att de i lagen angivna förut-

sättningarna för dess tillämpning ej längre vore för handen — och dels materiella skäl — att förfogandelagen nu av regeringen tillämpades såsom ett allmänt finans- och handelspolitiskt instrument, vilket medförde en uppenbar försvagning av riksdagens konstitutionella beslutande- och granskningsmakt. Ett avslag på propositionen skulle framtvinga en ingående undersökning angående regleringarnas berättigande och riksdagen skulle lämnas tillfälle att pröva dessa efter förslag från Kungl. Maj:t.

I motionen *II: 383* yrkades likaledes avslag på propositionen. Även i denna motion gjordes gällande att förutsättningarna för lagens tillämpning ej längre vore för handen. Om på grund av bristen på vissa viktiga varor vore nödvändigt att bibehålla vissa ransoneringar och regleringar, borde den rättsliga grunden utgöra av regering och riksdag gemensamt stiftad lag i varje särskilt fall. I motionen ifrågasattes om icke Kungl. Maj:t i enstaka fall överskridit befogenheterna enligt förfogandelagen (exempelvis förbudet mot söndagskörning) och framhölls, att det icke vore riktigt att ge Kungl. Maj:t fullmakt att enligt förfogandelagen vidtaga åtgärder för att motverka försämringen av det valutapolitiska läget.

I motionerna *I: 243* och *II: 391* yrkades bifall till propositionen med den ändringen, att giltighetstiden förlängdes endast till den 1 mars 1949. Principiella skäl ansågos tala för avslag på propositionen. Möjlighet syntes dock ännu icke föreligga att frantaga Kungl. Maj:t befogenhet att söka åstadkomma rimlig fördelning av varor, på vilka extraordinär knapphet rådde. Emellertid borde regeringen, så snart ske kunde, för riksdagen framlägga förslag om lagstiftning, som gäve grund för ingripanden i akuta situationer utan att den rättsosäkerhet åstadkommes, som följde med en allmän förfogandelag.

I motionerna *I: 244* och *II: 390* slutligen föreslogs, att riksdagen ville för sin del dels antaga förslag till utslutande ur förfogandelagen av 2 § andra stycket, 4—7 §§, 13 §, 20 § andra stycket, 28 och 29 §§, till införande i lagen av rätt att överklaga riksvärderingsnämndens beslut enligt förfogandelagen och till de övriga ändringar i lagen, som av nu anförda förändringar bleve en följd, dels ock besluta att förfogandelagen i dess sålunda ändrade skick skulle äga giltighet t. o. m. den 30 juni 1949. Det framhölls i motionen, att förfogandelagen gäve Kungl. Maj:t möjlighet att företaga sådana åtgärder som beslag administrativt och att lagen alltså flyttade gränserna för den administrativa lagstiftningen långt in på det civilrättsligas fält. Vid dylikt förhållande kunde man ifrågasätta om icke det riktiga vore att förfogandelagen nu upphävdes och att i stället de beslag och andra åtgärder, som bleve nödvändiga i framtiden, finge beslutas av Konung och riksdag. Vissa förhållanden talade emellertid emot ett upphävande av förfogandelagen. Särskilt vore att märka, att beslut om beslag alltid måste fattas mycket snabbt, varför möjligheten för riksdagen att verkligen debattera ärendet komme att bli mycket liten. I följd härav vore icke så mycket vunnet med att beslag förutsatte riksdagsbeslut. En beskärning av förfogandelagen borde emellertid ske så att den omfattade endast befogenheter, som kunde tänkas med större sannolikhet vara behövliga för krisens bekämpande. — Erfarenheten visade, att juridiskt invecklade spörsmål kunde uppstå, då det vore åt annan än kronan som egendom skulle avstås eller upplåtas eller forsling verkställas. Det syntes då bättre att förfogande endast finge ske åt kronan. — Utvecklingen på expropriationsrät-

tens område ginge i riktning mot att beslut om bestämmande av expropriationsersättning skulle kunna överklagas. Överklagande av riksvärderingsnämndens beslut om ersättning enligt förfogandelagen borde därför kunna ske till högsta domstolen.

I *andra lagutskottets* av riksdagen godkända utlåtande nr 15 yrkades bifall till propositionen. Utskottet ansåg, att det visserligen kunde diskuteras, huruvida förutsättningarna för tillämpning av förfogandelagen alltjämt förelåge. Det rådde emellertid ett mer eller mindre direkt orsakssammanhang mellan det senaste världskriget och de utomordentliga förhållanden, som nödvändiggjorde ransonerings- och regleringssystemets bibehållande tills vidare. Lagen borde förlängas eller ersättas med annan lagstiftning, som kunde utgöra grund för detta. Att göra införandet av ransoneringar och regleringar beroende av beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt för varje särskilt fall skulle ofta äventyra effekten av den tilltänkta åtgärden. Beslut om beslag måste med nödvändighet fattas snabbt, om syftet därmed skulle uppnås. Utskottet förordade att förfogandelagen erhöles fortsatt giltighet, men det innebure icke, att utskottet ansåge att lagen i alla avseenden hade en för nuvarande förhållanden lämplig utformning. Förfogandelagen gäve Kungl. Maj:t i olika hänseenden vidsträckta fullmakter. Vid tidpunkten för lagens tillkomst var detta väl motiverat. Förhållandena vore emellertid nu annorlunda. Åtskilliga bestämmelser i lagen syntes numera kunna slopas. Utskottet vore emellertid ej berett att utan närmare utredning taga ställning till förslag därom. Förfogandelagen borde bli föremål för en genomgripande översyn. Därvid borde lagens omfattning begränsas på ett sådant sätt, att Kungl. Maj:t icke erhöles vidsträcktare befogenheter än som betingades av rådande förhållanden. Skulle vid 1949 års riksdag lagen behöva ytterligare förlängas, borde dessförinnan en översyn av lagen ske. Möjligen borde förfogandelagen, i stället för att ändras, ersättas med en mera begränsad förfogandelag. Förfogandelagen skulle då i sin nuvarande lydelse kunna behållas som en beredskapslag.

Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Genom beslut den 11 juni 1948 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för folkhushållningsdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för att biträda med en allmän översyn av allmänna förfogandelagen. Departementschefen tillkallade därefter såsom sakkunniga generaldirektören och chefen för riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap Nils A. E. Malmfors, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare, professorn Åke E. V. Holmbäck, ledamoten av riksdagens andra kammare, professorn Elis W. Håstad, byråchefen Olle Karleby, ledamöterna av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Johannes Onsjö i Larv och dåvarande ombudsmannen, numera ordföranden i statens bränslekommission Erik Severin samt advokaten K. O. Arnold Sölvén. Till sekreterare åt de sakkunniga

förordnades revisionssekreteraren H. M. Digman. De sakkunniga antogo benämningen förfoganderättskommittén.

I *direktiven* för utredningen anfördes bland annat följande.

En lag av allmänna förfogandelagens natur vore erforderlig, så länge nuvarande läge bestode. Uttrycket »utomordentliga, av krig föranledda förhållanden» torde, trots att de direkta krigshandlingarna i Europa upphört sedan länge, kunna anses tillämpligt även i nuvarande läge. Emellertid borde man ej bortse från att de aktuella förhållandena avsevärt skilde sig från dem, under vilka lagen från början avsågs skola gälla. Lagens bestämmelser torde med hänsyn härtill icke på alla punkter fylla de krav, som rimligen i nuvarande läge borde ställas på en lagstiftning av ifrågasvarande slag. Vissa av de fullmakter, som Kungl. Maj:t genom lagen erhållit, vore kanske icke längre erforderliga, medan på andra punkter Kungl. Maj:t möjligen borde erhålla vidsträcktare befogenheter. Formerna för Kungl. Maj:ts befogenheter vore måhända ej längre alltid de lämpligaste, exempelvis användandet av beslag på viss vara. Kungl. Maj:t hade i vissa fall genomfört ransoneringar och regleringar utan beslag. Vidtagande av sådana åtgärder utan beslagsförfarande grundade sig därpå att, då Kungl. Maj:t otvivelaktigt ägt att jämlikt förfogandelagen lägga varorna under beslag, Kungl. Maj:t ansetts befogad tillgripa den mindre långt gående åtgärden att enbart genomföra handelsreglering. Kungl. Maj:ts befogenheter i dessa hänseenden vore dock icke otvetydiga. Behov av en översyn av förfogandelagens bestämmelser föreläge sålunda. Utgångspunkten för denna översyn borde vara, att Kungl. Maj:t erhöles erforderlig handlingsfrihet, avpassad för olika förhållanden. Därvid borde övervägas, om det vore nödvändigt att bestämmelserna sammanfördes i en författning, eller om särskilda författningar, gällande under olika, noggrant angivna förutsättningar, kunde anses bättre svara mot kravet på att Kungl. Maj:ts befogenheter skulle vara tydligt bestämda och avgränsade. Särskild uppmärksamhet borde även ägnas åt frågan, huruvida de nuvarande formerna för Kungl. Maj:ts ingripanden, i synnerhet beslagsförfarandet, vore tillfredsställande och om icke andra mera smidiga åtgärder kunde ersätta det nuvarande systemet. Översynen borde omfatta även allmänna förfogandeförordningens bestämmelser.

De sakkunniga, vilka antogo benämningen förfoganderättskommittén, avgåvo den 8 januari 1949 betänkande (otryckt) med förslag till vissa ändringar i förfogandelagen m. m. Betänkandet är ej enhälligt, utan reservationer i vissa delar ha avgivits av ledamöterna Holmbäck, Håstad och Onsjö.

Över betänkandet ha yttranden avgivits av arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, fortifikationsförvaltningen, riksvärderingsnämnden, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statens biltrafiknämnd, konjunkturinstitutet, lantbruksstyrelsen, kommerskollegium, som därvid överlämnat yttranden från Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg och handelskammaren i Gävle, statens handelskommission, riksnämnden för ekonomisk försvarsbe-

redskap, statens industrikommission, statens livsmedelskommission, statens priskontrollnämnd, statens bränslekommission, statens trafikkommission, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund samt Sveriges redareförening.

II. Förfogandelagens nuvarande bestämmelser och deras tillämpning.

I sitt betänkande har förfoganderättskommittén givit följande summariska översikt av Kungl. Maj:ts befogenheter enligt förfogandelagen och lagens innehåll i övrigt.

Med stöd av 2—7 §§ förfogandelagen äger Kungl. Maj:t under vissa i lagen angivna förutsättningar meddela föreskrifter av följande slag:

2 §: om avstående till kronan av förnödenhet för att tillgodose behovet för befolkningen eller produktionen eller för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna samt om viss skyldighet att verkställa sedvanlig beredning av förnödenheterna;

3 §: om beslag å sådan förnödenhet;

4 §: om upplåtelse med nyttjanderätt till kronan av fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel för behov som avses i 2 § eller för sjukvårdsändamål, för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål;

5 §: om skyldighet för ägare eller innehavare av fastighet, fabrik eller annan anläggning, järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel att för behov som avses i 2 § frambringa, tillverka, bereda, iståndsätta eller tillhandahålla resp. verkställa forsling av förnödenhet;

6 §: om upplåtelse av byggnad eller del därav eller markområde eller annat utrymme till kronan för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål;

7 §: om tillhandahållande av elektrisk kraft från starkströmsanläggning för kronans räkning eller upplåtelse av sådan anläggning eller del därav till kronan för att tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft eller eljest för ändamål av betydelse för det allmänna.

Förutsättningen för att denna fullmakt må utnyttjas är att lagen blivit satt i tillämpning enligt bestämmelserna i 1 §. Detta kan ske vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. När riksdagen ej är samlad, äger Konungen förordna, att vad i 2—22 §§ stadgas skall äga tillämpning, men förutsättning för sådant förordnande är, att riksdagskallelse utgått eller att riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Om förordnandet ej gillas av riksdagen inom trettio dagar från riksdagens början, skall förordnandet upphöra att gälla. Under tid, då riksdagen är samlad, kan Konungen ej meddela tillämpningsförordnande utan att riksdagen lämnat sitt samtycke därtill.

Förfogandelagen har förlängts år från år, senast genom lag den 2 april 1948 (nr 132) till och med den 30 juni 1949.

Innehållet i förfogandelagen är i övrigt i korthet följande:

8 § stadgar, att förfogande skall verkställas så att minsta möjliga förfång uppstår och att förfogande på ansökan kan hävas, om det medför synnerlig skada eller olägenhet.

9 § innehåller bestämmelser om att förordnande enligt 2—7 §§ må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag samt från vilken tidpunkt förordnande skall gälla.

10 § stadgar, att från förfogande enligt 2, 3 och 5 §§ undantages i regel vad som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt husbehov.

I 11 § stadgas vårdnadsplikt beträffande förnödenhet som skall avstås eller tagits i beslag. Vidare föreskrives, att förnödenhet, som enligt 2 § skall avstås, skall avlämnas å angiven ort inom länet eller angränsande län.

Enligt 12 § övergår äganderätten när förnödenheten avlämnas.

Jämlikt föreskrifterna i 13 § äger Konungen förordna, att egendom skall avstås eller ställas till förfogande eller forsling verkställas icke åt kronan utan åt annan som Konungen bestämmer. Vad i förfogandelagen stadgas om kronan skall då i tillämpliga delar gälla beträffande den som satts i kronans ställe.

I 14—21 §§ stadgas om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå m. m., i 22 § om uppgiftsplikt och i 23—26 §§ om straff och åtal m. m. 27—31 §§ innehålla vissa specialstadganden.

Förfoganderättskommittén övergår härefter att närmare behandla begreppen beslag och förfogande. Efter en redogörelse för innehållet i 3 § förfogandelagen, som behandlar beslagsinstitutet och detta instituts historia, framhåller kommittén, att beslagsinstitutet — vilket stundom betecknats som dispositionsförbud och till sina rättsverkningar närmast är att likställa med skingringsförbud — i praktiken använts på så sätt, att myndigheterna i ett visst ögonblick skaffat sig ett grepp över viss vara och samtidigt meddelat föreskrifter om ordningen och villkoren för försäljning och användning. På detta sätt hade myndigheterna kunnat uppnå, att varorna vunnit avsättning och användning på sätt som betingats av försörjningsläget. Beslagen hade ofta begränsats till vissa varuinnehavare (producenter eller partihandlare) eller förråd av viss storlek. — Genom bestämmelserna i 3 § andra stycket hade den enskilde beretts rättslig möjlighet att tvinga myndigheterna att välja mellan att inlösa varan och att släppa den fri från beslaget, men sådana framställningar hade gjorts endast i ett ringa antal fall. Därest för den beslaglagda varan även gällde i administrativ ordning meddelade handelsregleringsbestämmelser, syntes ej av bestämmelserna i 3 § andra stycket följa, att varan kunde säljas även oberoende av de handelsreglerande bestämmelserna, men på denna punkt rådde viss tvekan. Någon bestämd praxis hade icke utbildats. — I beslagskungörelserna hade nästan genomgående den principen tillämpats, att beslag hävdes, därest varan överlättes i den ordning som vederbörande kom-

mission föreskrivit. När reglering av omsättningen i senare handelsled varit erforderlig, hade handelsreglering med stöd av § 89 regeringsformen fått komplettera beslaget. Det hade emellertid också förekommit, att beslag konstruerades på sådant sätt, att varan ånyo komme under beslag, då den förvärvades av vissa personer eller företag (t. ex. kungörelserna 1943: 237 och 1946: 156).

Förfoganderätt enligt 2 § förfogandelagen innebure till formen en vidsträckt expropriationsrätt, vars ändamål vore betydligt vidsträcktare och mera obestämda än i expropriationslagen. Förfoganderätten hade, såvitt anginge försvarsväsendet, nära motsvarighet i rekvisitionslagstiftningen men vore vidsträcktare än rekvisitionsrätten, dels emedan den avsåge icke blott krigsmakten utan även den civila befolkningens behov och dels emedan den ej vore begränsad till tid, då krigsmakten befunno sig på krigsfot. Dess förenlighet med § 16 regeringsformen hade stundom diskuterats. Somliga menade, att avhändelseförbudet i § 16 regeringsformen endast avsåge skydd mot åtgärder av Konungen, medan andra gjorde gällande, att det avsåge att garantera medborgaren ett av staten orubbat bibehållande av hans förmögenhetsställning men icke att skydda de särskilda förmögenhetsobjekten mot lagstiftningsmakten, vare sig den allmänna eller den ekonomiska. De sakkunniga, som år 1941 avgivit betänkande angående ändrad lydelse av § 16 regeringsformen (SOU 1941: 20), hade föreslagit sådan ändring, att däri skulle stadgas, att staten ägde endast mot skälig ersättning förfoga över och exproprieras egendom, varom stadgades i lag, som stiftats av Konungen och riksdagen samfällt.

Förfoganderättskommittén anför vidare:

Enligt 2 § förfogandelagen är det Konungen som skall förordna om varans avstående. I allmänhet har emellertid den metoden tillämpats, att Kungl. Maj:t i samband med förordnandet om beslag i den därom utfärdade kungörelsen generellt förordnat om villkorlig skyldighet att avstå den beslaglagda varan. Skyldighet att avstå varan skall sålunda föreligga för innehavare, som vägrar att i den ordning som bestämmes av vederbörande försörjningskommission sälja varan till av kommissionen anvisad köpare, dock endast i den mån kommissionen föreskriver att avstående skall ske. I ett fall, nämligen i fråga om ved, har den enligt beslagskungörelsen bränstekommissionen tillkommande befogenheten efter bemyndigande av kommissionen kunnat utövas jämväl av kristidsstyrelse. Denna delegationsrätt torde dock ej ha utnyttjats.

Beträffande tillämpningen av 4 § förfogandelagen anför kommittén:

Under första världskriget tillämpades bestämmelsen vid ett tillfälle för tvångsvis förfogande över en fabriksanläggning för karbidtillverkning men något liknande förfogande över fabriksanläggning torde ej ha förekommit under nuvarande kristid. Upplåtelse av avverkningsrätt föreskrevs under första världskriget i stor utsträckning med stöd av 4 §, men under det senaste världskriget och tiden därefter har lagen om avverkningskyldighet

ersatt förfogandelagen i fråga om vedproduktionen. Förfogande över vanhävdade jordbruksfastigheter är numera ej aktuellt, i synnerhet efter tillkomsten av lagen den 30 juni 1947 (nr 288) om uppsikt å jordbruk och lagen samma dag (nr 290) om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegen- dom. 4 § har i viss utsträckning tillämpats för förfogande över områden för försvarets räkning och i något fall för att skaffa tjänstelokaler för mili- tär förvaltning men i övrigt ej för att skaffa sådana lokaler åt offentlig myndighet. För Aktiebolaget Svensk Torvförädlings räkning förfogades år 1940 över vissa områden för framdragande av järnvägsspår. I september 1939 ålades ett bolag med stöd av 4 § att till kronan upplåta tre oljetankar i Hälsingborg och i september 1941 föreskrevs, att två områden i Skänninge skulle disponeras för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens räkning för en olje- anläggning. Under första världskriget togs vid ett tillfälle ett antal fartyg och pråmar i anspråk för vedtransporter. Under nuvarande kristid ha far- tyg i några fall tagits i anspråk jämlikt 4 §: i vissa fall i början av kriget för lagring av petroleumprodukter, i ett fall 1940 nio norska fartyg, som inkommit till svensk hamn, och i ett fall 1946 för civilförsvarsstyrelsens räkning för transport av internerade. Genom olika beslut åren 1940 och 1941 ålades oljebolagen jämlikt 4 § att ställa järnvägstankvagnar till kro- nans förfogande.

Beträffande tillämpningen av 5 § förfogandelagen anför kommittén:

På jordbruksområdet torde paragrafen aldrig ha direkt tillämpats. Var- ken under första eller andra världskriget torde paragrafen ha använts för att ålägga ägare eller brukare av vanhävdad jordbruksfastighet att produ- cera vissa förnödenheter. I detta hänseende är paragrafen i vart fall ej längre aktuell. Frågan om avverkningssskyldighet har, som förut nämnts, under nuvarande kristid reglerats genom lagen om avverkningssskyldighet. Livsmedelskommissionen har uppgivit, att inom kommissionens verksam- hetsområde ej meddelats något åläggande enligt 5 § att producera för- nödenheter.

I mars 1940 meddelade Kungl. Maj:t åläggande för Bofors att ombesörja, att krigsmateriel tillverkades för kronans räkning enligt de föreskrifter industrikommissionen meddelade. Vidare förordnade Kungl. Maj:t i maj 1940, att företag, som upptagits i det s. k. krigsindustriregistret, tills vidare skulle efter industrikommissionens bestämmande vara pliktigt ombesörja att krigsförnödenhet, som ej vore att hänföra till livsmedel eller foderme- del, tillverkades för kronans räkning. I februari 1947 upphävdes sistnämnda förordnande. I övrigt har industrikommissionen uppgivit, att 5 § inom kommissionens verksamhetsområde endast tillämpats i ett fall, som rörde produktion av brandslangar.

Bestämmelserna i 5 § torde för såväl livsmedelskommissionens som in- dustrikommissionens verksamhet ha haft betydelse såsom bakgrund till för- handlingar och överenskommelser i försörjningsfrågor. Denna betydelse avspeglas ej i träffade överenskommelser och låter sig knappast närmare bedömas.

Under världskrigets första år meddelades ett rätt stort antal förordnan- den om forsling med fartyg, huvudsakligen tankfartyg, jämlikt 5 § för- fogandelagen. I något fall har forslingsorder meddelats för fodertransport med fartyg. Sedermera har — med enstaka undantag — trafikkommissio-

nens reglerande verksamhet beträffande fartygstransporter kunnat genomföras på grundval av lagarna nr 299/1939 om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och nr 176/1940 med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg. Förfogandeåtgärder gentemot landsvägstransportmedel ha i form av forslingsorder — dock i mycket ringa utsträckning — förekommit jämlikt 15 § i den numera upphävda kungörelsen nr 908/1942 angående auktoriserade lastbilscentraler m. m.

I fråga om tillämpningen av 6 § förfogandelagen framhåller kommittén, att bestämmelserna i denna paragraf ej torde komma i fråga för lösande av några problem i samband med den nuvarande bostadsbristen eller för att i nuvarande situation skaffa utrymmen för de övriga ändamål, som omtalas i paragrafen. Paragrafen torde icke ha tillämpats någon gång under krisåren.

Vad angår tillämpningen av 7 § förfogandelagen anför kommittén, att då ransoneringarna av elektrisk kraft och gas samt andra restriktioner på dessa områden grundats på en särskild lag den 12 december 1941 (nr 925) om reglering av förbrukningen av elektrisk kraft och gas, förfogandelagen icke — i vart fall ej direkt — varit aktuell som instrument för reglering av den elektriska kraften. I två fall hade dock fråga uppkommit att tillämpa bestämmelserna mot kraftleverantör, som vägrat leverera kraft till det allmänna kraftledningsnätet.

I fråga om innebörden av ersättningsreglerna i 14 och 15 §§ förfogandelagen anför kommittén:

14 § innehåller den grundläggande principen för ersättning enligt förfogandelagen. Ersättning skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Innebörden av detta stadgande belyses av två uttalanden vid förfogandelagens tillkomst. Departementschefen föreslog denna formulering (prop. nr 284/1939) för att undvika, att den som under fredstid skaffat sig ett lager, varå sedan knapphet uppkommit med påföljd att priset starkt gått i höjden, skulle få gottgörelse efter alltför högt pris (vilket skulle blivit fallet om den förut föreslagna formuleringen »belopp, som prövades skäligt med hänsyn till gällande pris» bibehållits). Vidare godkände departementschefen ett uttalande av lagrådet, att avgörande vikt ej skulle fästas vid anskaffningskostnaden i det särskilda fallet, eftersom ersättning i stor utsträckning skulle utgå efter taxa.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 14 § bör utgå, skola enligt 15 § upprättas taxor. I taxorna upptagna priser skola bestämmas med tillämpning av de i 14 § angivna grunderna och med hänsyn till omständigheterna vid taxornas upprättande. Genom ändringar 1941 i 15 § bestämdes, att om enligt prisregleringslagen fastställts visst pris, detta skulle anses som taxepreis.

I motiven till 1941 års lagändring (prop. 231/1941) anfördes, att olägenheter kunde uppstå, om vid taxepriissättning högre pris kunde bestämmas än enligt prisregleringslagen. Därvid borde beaktas, att den med stöd av

nämnda lag utövade prisregleringen kunde avse ej blott att fastställa ett i och för sig skäligt pris utan även att via priserna åstadkomma en önskad avvägning av produktionen eller konsumtionen av vissa varor. Statens ledande ställning i fråga om prispolitiken borde under alla förhållanden vara tryggad. Vad beträffade det temporära prisstopp, som 1941 infördes, borde det vara utan inflytande på den prissättning, som skedde enligt förfogandelagen, eftersom föreskriften icke innebure prövning och fastställande av visst pris utan endast ett tillfälligt förbud för envar handlande att höja det tillämpade priset.

Slutligen stadgas i 15 § tredje stycket, att om tillämpningen av taxepris på grund av särskilda omständigheter skulle innefatta synnerlig obillighet, ersättningen av riksvärderingsnämnden kan bestämmas till högre belopp; detta skall dock ej äga tillämpning i fråga om pris, som fastställts enligt prisregleringslagen och som enligt nämnda lag ej får överskridas. Med sistnämnda inskränkning avses maximipriser, som numera ej äro aktuella.

Beträffande bestämmelsen, att såsom taxepris skall anses visst pris, som fastställts enligt prisregleringslagen, uttalar kommittén, att även ett av priskontrollnämnden fastställt stoppris torde falla under denna begreppsbestämning men att däremot som taxepris ej kunde anses ett stoppris, som ej varit föremål för nämndens prövning.

Förfoganderättskommittén har — med anledning av särskilt påpekande i direktiven — upptagit frågan om omfattningen av Konungens lagstiftande befogenheter enligt § 89 regeringsformen, såvitt rör krislagstiftningen. Kommittén framhåller här bland annat, att uttrycket lagar och författningar som rikets allmänna hushållning röra, stode i motsats till lagar i egentlig bemärkelse eller allmän lag och att under uttrycket torde ha inbegripits politiförfattningar (författningar för främjande av statens och folksamhällets allmänna välfärd) och ekonomilagor eller den speciella näringslagstiftningen. Under 1800-talet hade frågan vad som skulle anses höra till rikets allmänna hushållning varit ett tvisteämne mellan Kungl. Maj:t och riksdagen, men vid sekelskiftet syntes striden kunna betraktas som avblåst, antingen så, att Konungen erkänt riksdagens medbestämmanderätt i viss fråga enligt grundlagen eller så att han utan dylikt erkännande ansett sig böra genom delegation frivilligt överlämna frågan till sambeslut.

Kommittén anför vidare, att frågan i detta sammanhang vore, om Konungens rätt att reglera näringslagstiftningen innefattade rätt att göra inskränkningar i den enskildes rättigheter genom att under utomordentliga förhållanden utfärda regleringar av rätten att köpa och sälja, använda, tillverka och transportera varor. Efter att ha åberopat uttalanden av Thulin i hans arbete »Om Konungens ekonomiska lagstiftningsmakt» och Herlitz i hans arbete »Om lagstiftning» anför kommittén:

Uppfattningen om Konungens rätt att ingripa reglerande i näringslivet torde sålunda i princip sammanhänga med hur man bedömer frågan, huru-

vida idkande av näring skall vara en rätt, utrustad med ett rättsskydd ungefär jämförligt med det som tillkommer äganderätten. Sakkunniga för omarbetande av § 16 regeringsformen ha tydligen ansett att så bör vara fallet, ty de ha i sitt förut omnämnda betänkande (SOU 1941: 20) föreslagit, att i § 16 skall intagas — förutom skydd för äganderätten — en bestämmelse, att svensk medborgares frihet i utövande av näring eller yrke skall få inskränkas endast med stöd av lag, stiftad av Konungen och riksdagen samfällt.

Denna fråga var föremål för dryftande i samband med tillkomsten av tobaksmonopolet speciellt ur synpunkten, huruvida de som drabbades av förlust i sin näring genom monolets införande skulle anses ha en rätt mot staten till ersättning eller om staten endast ur billighetssynpunkter borde lämna ersättning under förutsättningar och till belopp, som staten ensidigt bestämde. Den senare ståndpunkten synes ha accepterats såväl vid tobaksmonopolets införande som i samband med senare monopolutredningar.

Förfoganderättskommittén anför vidare:

Under förarbetena till förfogandelagen upptog kanslichefen i rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap fil. dr och jur. kand. Karl Åmark i en promemoria frågan om Kungl. Maj:ts ekonomiska lagstiftningsmakt beträffande handels-, tillverknings-, användnings- och transportregleringar. Han uttalade den uppfattningen, att det med fog kunde göras gällande, att Kungl. Maj:t under första världskriget vid utfärdande av inskränkande bestämmelser i avseende på rätten att köpa och sälja, att transportera och tillverka särskilda slag av varor tangerade och t. o. m. överskred de i grundlagen uppdragna gränserna för Konungens ekonomiska lagstiftningsmakt, om samma måttstock skulle i sådant avseende läggas på dessa kristidsåtgärder som under normala förhållanden komme i fråga. Att här i många fall kunde vara fråga om ett förhållandevis svårt ingrepp i enskild rätt och frihet ansåg Åmark knappast kunna bestridas. Han förordade därför, att Kungl. Maj:t på detta område, där tvekan kunde råda om de konstitutionella befogenheternas räckvidd, utrustades med tillräckliga fullmakter. Vid promemorian fogades ett utkast till en lag angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden förordna om inskränkning i dispositionsrätten till visst gods m. m. Rikskommissionen upptog dock ej frågan, när kommissionen avlämnade sitt förslag till Kungl. Maj:t.

I 1 § i det av Åmark upprättade lagutkastet föreslogs ett stadgande, att under samma förhållanden som i förfogandelagen Konungen ägde förordna att viss vara eller vissa slag av varor icke finge av någon inköpas, försäljas, tillverkas, på visst sätt användas eller ock å järnväg såsom frakt- eller ilgods eller å fartyg befordras utan tillstånd av Konungen eller den han därtill bemyndigade, såframt sådan åtgärd befunnnes erforderlig för fyllande av krigsmaktens behov, för folkförsörjningens tryggande eller för näringslivets behöriga upprätthållande. Enligt 2 § skulle Konungen under enahanda förhållanden, när särskilda skäl därtill vore, äga förbjuda enskild person, bolag eller förening att såsom mellanhand, yrkesmässigt eller anordledes, idka handel med vara av betydelse för den allmänna förbrukningen i vidare mån än som erfordrades för avyttring utan onödigt dröjsmål av vara, vilken av den enskilde, bolaget eller föreningen förvärvats

före förbudets delgivning. I utkastet upptogs därutöver endast straffbestämmelser.

Förfoganderättskommittén anmärker ytterligare, att frågan varit föremål för diskussion i konstitutionsutskottet men att i detta samband framförda anmärkningar (konstitutionsutskottets memorial nr 23/1948 punkterna V och VI) icke vunnit majoritet. Anmärkningarna i fråga hade avsett endast tillämpningen av den ekonomiska lagstiftningsmakten på förevarande område, och denna syntes i princip ej ha ifrågasatts. Vidare hade konstitutionsutskottet i anledning av motioner vid 1947 års riksdag i sitt memorial nr 24 uttalat, att utskottet vore förvissat om att regeringen vore beredd att som förut medverka till att riksdagen finge medbestämmanderätt beträffande författningar, som innebure väsentliga ingrepp i medborgarens frihet och egendom.

Beträffande praxis på ifrågavarande område framhåller kommittén, att Kungl. Maj:t i stor utsträckning med stöd av sin ekonomiska lagstiftningsmakt utfärdat bestämmelser om handels-, transport- och användningsregleringar under de båda krigsperioder, då kristidslagstiftning förekommit. Handelsregleringar hade förekommit såväl i samband med som utan beslag.

Kommittén hänvisar i detta sammanhang till en av kommittén i kap. 4 i betänkandet lämnad redogörelse för huvuddragen och omfattningen av de nuvarande krisregleringarna. Denna redogörelse torde i sin helhet få såsom bilaga fogas till detta protokoll (*bilaga 2*).

Ytterligare framhåller kommittén, att frågan om tillverkningsförbud i detta sammanhang intoge en särställning, eftersom sådana förbud saknade den anknytning till förfogandelagen, som övriga regleringar hade. Under första världskriget hade ett flertal förordningar om sådana förbud förekommit, utfärdade med stöd av Konungens ekonomiska lagstiftningsmakt. Skälen för dessa förbud hade varit antingen att de artiklar, som berördes av förbuden, ansetts ur folkförsörjningssynpunkt mindre nödvändiga och medförde en olämplig förbrukning av råvaror, varå knapphet rådde, eller också att man önskade få möjlighet att kontrollera tillverkningens omfattning och beskaffenhet.

Beträffande liknande regleringar under andra världskriget kan hänvisas till redogörelsen i bilaga 2 till detta protokoll.

Kommittén berör slutligen frågan om Kungl. Maj:ts befogenheter på utrikeshandelns område, vilken fråga aktualiserats särskilt på våren 1947, då Kungl. Maj:t genom kungörelse den 14 mars 1947 (nr 82) föreskrev allmänt importförbud. Efter att något ha berört i riksdagen förda diskussioner i denna fråga (reservationsvis framställd anmärkning i konstitutionsutskottets memorial nr 16/1947 punkt IV) framhåller kommittén, att en undersökning av import- och exportregleringarna före kriget gäve vid handen, att Kungl. Maj:t under 1930-talet utfärdat bestämmelser om dylika med stöd av § 89 regeringsformen.

III. Ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen.

Förfoganderättskommittén har vid fullgörande av sitt utredningsuppdrag från de centrala krisorganen inhämtat yttranden angående deras uppfattning om vilka befogenheter enligt förfogandelagen, som vore erforderliga för att deras uppgifter skulle kunna fullföljas ävensom angående deras synpunkter i övrigt på de frågor, som berördes i direktiven. Därjämte har kommittén berett grossistförbundet, industriförbundet, kooperativa förbundet, köpmannaförbundet och landsorganisationen tillfälle att meddela sina synpunkter på de i direktiven behandlade frågorna. Kommittén har i sitt betänkande lämnat ett utförligt sammandrag av innehållet i dessa yttranden. Det torde emellertid icke vara nödvändigt att här intaga sådan redogörelse i vidare mån än som erfordras med hänsyn till vad förfoganderättskommittén anfört.

Förfoganderättskommitténs förslag. Kommittén anför till en början följande allmänna synpunkter.

Enligt kommitténs mening är en förfogandelagstiftning av det slag vi haft under de båda världskrigen och åren närmast efter krigen med vittgående befogenheter för Kungl. Maj:t att ingripa i den enskildes rättssfär nödvändig vid krig eller krigsfara. I en sådan situation torde Kungl. Maj:t böra äga i stort sett de befogenheter som innefattas i den nu gällande förfogandelagen. En förfogandelag, som är avsedd att tagas i bruk vid krig eller krigsfara, bör gälla utan tidsbegränsning. Anledning saknas att såsom hittills skett varje år ompröva en sådan lags fortsatta bestånd. För att lagen skall träda i tillämpning bör emellertid meddelas särskilt förordnande utfärdat av Kungl. Maj:t. Dylikt tillämpningsförordnande skall givetvis för sin fortsatta giltighet utöver viss kortare tid vara beroende av riksdagens godkännande.

Kommittén har emellertid ansett sig ej böra närmare gå in på frågan om huru en dylik beredskapslag för krig eller krigsfara med hänsyn till framtiden bör i detalj utformas. För ett bedömande av denna fråga skulle nämligen krävas ej endast omfattande och tidsödande undersökningar rörande verkningarna av den nuvarande förfogandelagen under den gångna krigstiden och då särskilt under dess första skede utan även och framför allt ett klarläggande av behovet i olika hänseenden av en förfogandelag med hänsyn till den ekonomiska försvarsberedskapens aktuella krav. Därtill kommer att det enligt de riktlinjer, som fastställts för riksnämndens för ekonomisk försvarsberedskap verksamhet, åvilar denna myndighet att förbereda och framlägga förslag till den lagstiftning på det ekonomiska området, som i händelse av krig eller under andra av krig eller krigsfara föranledda utomordentliga förhållanden kan vara erforderlig. Det torde därför få ankomma på riksnämnden att undersöka vilka ändringar av den nuvarande förfogandelagen som eventuellt kunna befinnas erforderliga ur beredskapssynpunkt och i sinom tid framlägga därav betingade förslag. Till dess så skett och statsmakterna på grund därav fattat beslut torde nuvarande förfogandelag i stort sett kunna gälla för krig eller krigsfara. Kom-

mittén har huvudsakligen inskränkt sig till att undersöka frågan i vad mån bestämmelser av den karaktär som förfogandelagen äger böra efter den 1 juli 1949 finnas även för annat fall än krig eller krigsfara. Ur dessa synpunkter har förfogandelagen ej karaktär av beredskapslag utan fråga är om behovet av att Kungl. Maj:t under nuvarande förhållanden alltjämt äger befogenheter att göra ingripanden av de slag som avses med förfogandelagens fullmakter.

Kommittén framhåller härefter, att det såväl vid det första världskriget som det senaste blivit nödvändigt att bibehålla med stöd av allmän förfogandelag uppbyggda regleringar en tid efter krigshandlingarnas upphörande. Det hade visat sig — såväl efter 1918 som efter 1945 — att det toge viss tid, innan försörjningen komme in i normala förhållanden. Sålunda hade första världskrigets förfogandelagstiftning upphört att gälla först den 1 mars 1921 och ännu, 3½ år efter det andra världskrigets slut, vore en stor del av de regleringar, som föranletts av detta, i tillämpning.

Kommittén fortsätter:

Det ligger nära till hands att länka sig, att man beträffande regleringar av det slag, varom här är fråga, sedan kriget upphört och krigsfara ej längre är för handen, icke skulle behöva använda sig av en fullmaktslagstiftning utan kunna för varje särskilt fall stifta särskilda lagar för genomförande av erforderliga ingripanden. Det är emellertid uppenbarligen förordat med mycket stora praktiska olägenheter att sådana ingrepp som beslag och förfoganden måste grundas på lagstiftning antagen för varje särskilt fall. Om en dylik åtgärd anses påkallad i ett visst läge, måste den i regel kunna beslutas och genomföras snabbt för att effekten av åtgärden ej skall äventyras. Om varje sådan fråga skulle avgöras av Kungl. Maj:t och riksdagen samfällt, skulle de statliga åtgärderna bli tungrodda. Den grundliga förberedelse som är nödvändig skulle kräva en relativt lång riksdagsbehandling. Det skulle säkerligen vidare i många fall visa sig medföra stora olägenheter om exempelvis en beslagsfråga måste hållas svävande i avvidan på riksdagens prövning. Den ovisshet, som därav skulle bli en följd, skulle ofta kunna bli till skada icke blott för försörjningen utan även för företagen. Detta gäller oavsett att åtgärder av ifrågavarande slag på näringslivets område böra så mycket som möjligt grundas på eller förberedas genom överenskommelser mellan de administrativa myndigheterna och de av åtgärderna berörda näringsutövarna. En förutsättning för dylika överenskommelser är nämligen ofta att särskilda anordningar kunna vidtagas från statens sida som komplement till överenskommelserna samt att myndigheterna ha maktmedel att ingripa mot enstaka företagare, som söka i strid mot det allmännas intresse utnyttja situationen till egen fördel på övriga företagens bekostnad. Kommittén anser därför att en fullmaktslagstiftning bör finnas som grund för åtgärder av ifrågavarande slag även då utomordentliga, av krig föranledda förhållanden råda, d. v. s. i allmänhet under en övergångstid efter det att kriget eller krigsfaran upphört. Att i förväg angiva längden av en sådan övergångstid är ej möjligt. Det torde få bli beroende på Kungl. Maj:ts och riksdagens bedömning i varje särskilt fall, när förutsättningar ej längre föreligga för förfogandelagstiftningens tillämpning och behov därav ej längre är för handen.

Kommittén avvisar däremot tanken, att en förfogandelag skulle inrymmas i rättssystemet även för andra förhållanden än krig, krigsfara eller andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, då detta skulle innebära en principiell utvidgning av den extraordinära fullmaktslagstiftningen, som icke kunde anses nödvändig och därför borde undvikas.

I fortsättningen framhåller kommittén, att de möjligheter till extraordinära ingripanden, som borde tillkomma Kungl. Maj:t under en övergångstid från det att kriget eller krigsfaran upphört till dess fullmaktslagstiftningen helt kunde sättas ur tillämpning, borde successivt begränsas, allt efter som förhållandena inom och utom landet stabiliserades. Det syntes sålunda lämpligt för att en smidig anpassning skulle kunna ske, att av förhållandena påkallade inskränkningar i Kungl. Maj:ts för krig eller krigsfara avpassade fullmakter vidtoges, när berörda förutsättningar ej längre förelåge men utomordentliga, av krig föranledda förhållanden alltjämt vore för handen. Om man konstruerade två olika förfogandelagar, en med vidsträcktare och en med mera begränsade fullmakter, finge man ej möjlighet till den successiva anpassning av de i förfogandelagen upptagna fullmakterna som syntes önskvärd. Samma vore förhållandet om man konstruerade en förfogandelag med två olika fullmaktsgader.

Beträffande möjligheten att göra en av Kungl. Maj:t genomförd reglering beroende av riksdagens godkännande i efterhand framhåller kommittén, att man här stötte på praktiska olägenheter av liknande slag, som då fråga vore om speciallagstiftning för varje reglerings genomförande. Ur företagarnas och allmänhetens synpunkter skulle det kunna medföra olägenheter och irritation, om en riksdagsmajoritet beslöte omläggning av en reglering, som redan genomförts. Under tiden till dess riksdagen prövat regleringen skulle den få karaktär av provisorium, som skulle kunna medföra ovisshet och osäkerhet. Överenskommelser, som tillkommit samtidigt med regleringens genomförande, skulle på samma sätt hållas svävande, till dess riksdagen fattat sitt beslut. Riksdagen skulle för att undvika olägenheterna av att kullkasta redan genomförda åtgärder känna sig nödsakad att taga ansvaret för en reglering, som redan genomförts; ett avslag skulle måhända kunna medföra, att regleringen ändock efter någon tid måste genomföras o. s. v.

Kommittén föreslår av angivna skäl följande konstruktion av förfogandelagen. Den borde vara en enhetlig lag, innehållande samtliga vid krig eller krigsfara behövliga fullmakter. Samtliga i lagen upptagna fullmakter borde vid krig eller krigsfara kunna sättas i tillämpning av Kungl. Maj:t. Riksdagens godkännande av sådant tillämpningsförordnande skulle dock vara förutsättning för förordnandets giltighet utöver viss kortare tid. Under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden — d. v. s. i allmänhet under en efterkrigstid eller avvecklingstid — borde lagens fullmakter genom samfällt beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen helt eller delvis kunna bringas i tillämpning för viss tid, högst ett år, åt gången. Riksdagen finge

sålunda tillfälle att varje år pröva, huruvida och i vilken utsträckning fullmakter av nu ifrågavarande slag borde tillkomma Kungl. Maj:t under det kommande året.

Kommittén fortsätter härefter:

Med detta system uppnår man, att fullmakterna kunna avpassas efter vad läget anses kräva. Principerna för prövningen av fullmakternas omfattning böra vara, att de, i de fall ingripande från statens sida är av nöden, möjliggöra ett effektivt ingripande med minsta möjliga rubbningar i näringslivet och på ett sätt som är för den enskilde så litet kännbart som möjligt. Vidare böra fullmakterna vara sådana, att om man med ett begränsat ingripande kan uppnå målet, man ej skall tvingas vidtaga en åtgärd av mera allmän räckvidd.

De behövliga fullmakternas räckvidd och innehåll bero givetvis av den allmänna försörjningspolitik, som avses skola följas under det kommande året. Det synes därför lämpligt att grunddragen av denna bli föremål för riksdagens bedömande i samband med att fullmakterna lämnas. Med hänsyn härtill torde lämpligheten i den proposition, som framlägges med begäran om erforderliga fullmakter, även böra, så långt det är möjligt, angivas de riktlinjer i fråga om ordnandet av landets varuförsörjning under kommande år, som Kungl. Maj:t anser böra tillämpas. Sedan lång tid tillbaka har ett liknande förfarande använts beträffande den av statsmakterna tillämpade jordbrukspolitiken. Under den gångna krisen har så även skett i fråga om bränsleförsörjningen. Några avgörande hinder synas ej heller föreligga för att motsvarande anordning tillämpas beträffande övriga försörjningsområden. Om så sker skapas enligt kommitténs mening bättre möjlighet för riksdagen att följa och bedöma landets försörjningspolitik.

Efter genomgång av samtliga paragrafer i den nu gällande förfogandelagen har kommittén utarbetat ett förslag till lag om ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av lagen. Förslaget, vars lydelse framgår av en till detta protokoll fogad bilaga (*bilaga 3*)¹, innebär ändring i 1, 15 och 27 §§, varjämte stadgas, att lagen i sålunda ändrat skick tills vidare skall äga fortsatt giltighet.

Beträffande ändringsförslaget i 1 § anför kommittén:

De paragrafer i förfogandelagen, som innehålla Kungl. Maj:ts fullmakter, äro 2—7 §§, medan 1 § upptar förutsättningarna för lagens tillämpning och förfarandet, när lagen skall sättas i tillämpning. Övriga paragrafer (8—31 §§) innehålla specialstadganden i anslutning till fullmaktsparagraferna samt bestämmelser om ersättning, påföljder m. m.

Med hänsyn till den uppläggning av förfogandelagen, som ifrågasatts förut, föreslås omformulering av lagens inledande bestämmelser i 1 § av följande innebörd. Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, skall Konungen äga förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning. Sådant förordnande får, om riksdagssession ej pågår (här användes den formulering som förekommer i riksdagsordningen enligt den av 1948 års riksdag beslutade vilande grundlagsändringen), icke meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall

¹ Denna bilaga, vilken är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

sammanträda inom trettio dagar. Om meddelat förordnande ej gillas av riksdagen inom trettio dagar eller, om session ej pågår, inom samma tid från riksdagens början, skall detsamma upphöra att lända till efterrättelse. Under andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden må Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande för viss tid, högst ett år varje gång, att vad i 2—7 §§ eller en eller flera av dem stadgas skall äga tillämpning. I sådana fall får tillämpningsförordnande ej meddelas av Kungl. Maj:t ensam.

Därjämte har intagits en bestämmelse i 1 §, innebärande att när förordnande som nu sagts meddelats jämväl 8—31 §§ skola i tillämpliga delar gälla.

Beträffande beslagsbestämmelsernas utformning i 3 § redovisar kommittén följande erinringar i de till kommittén avgivna yttrandena:

Livsmedelskommissionen har beträffande tillämpningen av beslagsbestämmelserna anfört, att beslaget på en vara borde kvarstå även efter tillåtet förfogande över varan, bland annat för att undvika att särskild fristående handelsreglering skulle behöva tillgripas för att få kontroll över varan även i senare innehavares hand.

Industrikommissionen har framhållit, att det å ena sidan kunde synas önskvärt att förfogandelagens stöd kunde erhållas vid de åtgärder kommissionen måste företaga för att stimulera exporten. Å andra sidan förbisaåge kommissionen icke de betänkligheter, som av handelspolitiska skäl kunde resas mot att Kungl. Maj:t förlänades alltför långtgående befogenheter i fråga om reglering av exporten. Möjligen borde dessa betänkligheter tillmätas så stor vikt, att begränsningen i 2 § första stycket bibehölles. — För att undvika olägenheterna av den oklarhet som vidlåde handelsregleringar utan beslag ansåg kommissionen i likhet med livsmedelskommissionen det vidare önskvärt med en sådan beslagskonstruktion, som täckte även de fall, vilka nu reglerades genom särskilda handelsregleringsbestämmelser. — Slutligen ifrågasattes en utsträckning av den i 3 § andra stycket angivna tiden om 30 dagar, inom vilken innehavaren skulle förpliktas avstå beslaglagd förnödenhet till kronan. När man ginge mot ett bättre försörjningsläge, funnes alltid en del mindre goda varor, beträffande vilka det låge nära till hands att inlösen begärdes. Om ett flertal ansökningar om inlösen inkomme samtidigt, kunde 30-dagarstiden komma att visa sig alltför knapp.

Priskontrollnämnden har ansett det erforderligt att 3 § kompletteras på sådant sätt att beslag skulle kunna läggas på råvaror och andra ej färdigberedda varor även i de fall då brist ej föreläge på dessa varor men däremot på vissa färdiga produkter, i vilka varorna inginge. Som motiv härför har nämnden anfört, att produktionens återvridning till enklare och billigare produkter avsevärt skulle kunna underlättas genom att den billigaste råvaran ställdes till förfogande för den tillverkare, som förbunde sig att framställa enklare och mera standardbetonade produkter, under det att mera lyxbetonad tillverkning hänvisades till dyrare råvaruförbrukning. Detta skulle bli möjligt genom att beslag kunde läggas på råvaran. — Nämnden har vidare ansett det önskvärt, att det tydligt klargjordes, att uttrycket »behov av förnödenhet» kunde avse icke allenast det rent kvantitativa behovet utan även behovet att i erforderlig omfattning tillgodose förbrukarna med lämpliga kvaliteter till skäligen priser.

Industriförbundet har betonat, att eventuella ändringar av beslagsförfarandet måste utformas med största hänsyn till rättssäkerhetens krav. Beslagsinstitutet torde åtminstone för närvarande icke kunna tagas bort utan att ersättas med bestämmelser som åtminstone kunde ligga till grund för bestående ransoneringar. Det vore angeläget att icke ett nytt institut med sådant syfte omgärdades med svagare garantier för den enskildes rätt än som gällde för det nuvarande beslaget.

Kommittén anför, att den ej funnit anledning att för närvarande verkställa någon överarbetning av beslagsbestämmelserna. Då beslagskonstruktionen syntes ha fungerat i stort sett tillfredsställande, skulle värdet av en ändring av densamma i krisens avvecklingsskede vara diskutabelt.

Beträffande de anförda erinringarna i särskilda hänseenden mot beslagsbestämmelserna uttalar kommittén, att tillräckliga skäl ej syntes föreligga att förlänga 30-dagarstiden i 3 § andra stycket samt att beslagets giltighet även efter tillåtet förfogande vore en tillämpningsfråga; 3 § lade ej hinder i vägen för beslag i flera led.

Kommittén anför vidare, att med hänsyn till att vi nu befunde oss i ett avvecklingsskede en utvidgning av de ändamål, för vilka beslag och förfogande kunde användas, i nuvarande läge borde undvikas. Vad särskilt anginge frågan om förfogandelagens tillämplighet i fall, som avsåge att främja export, kunde av såväl principiella som handelspolitiska skäl en sådan utsträckning ej förordas. Vad beträffade de av priskontrollnämnden ur dess speciella synpunkter anförda önskemålen *dels* om möjlighet att lägga beslag på råvara även i fall då brist ej föreläge å varan men däremot på vissa färdiga produkter, i vilka råvaran inginge, och *dels* om innebörden av uttrycket »behovet av förnödenhet» såsom avseende även lämpliga kvaliteter till skäligen priser ansåge kommittén, att hela frågan om åtgärder för priskontrollen borde upptagas i anslutning till prisregleringslagen eller bli föremål för särskild lagstiftning.

I fråga om 8—12 §§ framhåller kommittén, att gentemot dessa stadganden inga sakliga anmärkningar framförts. Den kritik, som riktats mot den bristande överskådligheten i beslagsbestämmelserna, torde emellertid huvudsakligen avse dessa paragrafer. Skulle en mera allmän överarbetning av bestämmelserna framdeles komma till stånd, torde i sådant sammanhang få övervägas, huruvida redaktionella ändringar av sådant slag skulle företagas.

Vad 13 § angår anför kommittén i anledning av det i motionerna I: 244 och II: 390 till 1948 års riksdag framförda förslaget, att paragrafen skulle sättas ur tillämpning, bland annat följande.

Genom att kronan alltid vore part i förfogandeärenden skulle riskerna för att civila tvistefrågor skulle komplicera sådana ärenden måhända i någon mån minskas. Överlåtelsen från kronan till den, för vilken förfogandet i realiteten skett, bleve då under alla förhållanden en vanlig civilrättslig fråga, oberoende av förfogandelagen, och sistnämnda part komme ej i direkt rättsförhållande till den, från vilken förfogande skett.

De fördelar, som härmed skulle kunna vinnas, har man att väga mot de fördelar, som vid bestämmelsens tillkomst 1917 anfördes som motiv för dess införande i förfogandelagen. Med bestämmelsen åsyftades närmast, att de särskilda organisationer, som bildats med ändamål att fördela råvarorna mellan producenterna, skulle kunna direkt inlösa varuförråden utan att kronan därvid behövde vara mellanhand. Det ansågs, att kronan därigenom skulle beredas stor ekonomisk lättnad, varjämte förenkling av förfarandet skulle vinnas.

Det är att märka att om 13 § upphäves, kronans organ, i regel försörjningskommissionerna, komma i sådant förhållande till alla dem som avstå förnödenheter enligt förfogandelagen, att alla reklamationsfrågor komma att få ombesörjas av dessa organ. Även om överlåtelse sker till enskilt företag, har den som avstår varan anspråk på att endast hålla sig till kronan.

Som förut anförts ha direkta förfoganden behövt förekomma endast i relativt ringa utsträckning. På grund härav och då man har anledning förvänta, att sådana åtgärder i fortsättningen bli ännu mera sällsynta, skulle ett borttagande av 13 § måhända i nuvarande läge ej ha större betydelse. I princip gäller dock alltjämt vad som anfördes 1917. Skulle exempelvis i framtiden förfoganden över spannmål komma i fråga, vore det uppenbarligen en olägenhet, om kronan ej kunde överlåta åt Svenska spannmålsaktiebolaget att omhändertaga spannmålen utan att kronan inträdde som mellanhand. Kommittén anser därför att bestämmelsen bör kvarstå.

Beträffande bestämmelserna i 14 och 15 §§ anför kommittén, att i de till kommittén inkomna yttrandena vissa anmärkningar framställts mot dessa paragrafer av i huvudsak följande innehåll:

Livsmedelskommissionen har anført, att grunderna för den allmänna prispolitiken borde i högre grad än vad nu vore fallet få vara bestämmande vid värdering enligt förfogandelagen. De principer, som läge till grund för fastställande av normalpriser, borde sålunda tillmätas betydelse även vid bestämmande av ersättning enligt förfogandelagen för sådana varor, som ej vore åsatta normalpriser. Kommissionen hade tillämpat den principen, att i den kalkyl, som lagts till grund för normalpris, inräknats även ränte- och lagringskostnader ävensom risk för försämring eller fördyring av varan med vissa beräknade belopp. Någon särskild gottgörelse borde alltså ej utgå i dessa hänseenden, vilket borde komma till uttryck i förfogandelagen eller i motiven till denna. (Denna anmärkning hänför sig även till 17 §.)

Industrikommissionen har uttalat, att 14 § syntes vara i behov av sådan omarbetning, att rimliga beräkningsgrunder kunde anläggas vid ersättningsbestämmande (denna anmärkning avsåg även att enligt 17 § ersättning borde kunna utgå för alla skäliga kostnader) samt att taxorna borde få en mot ändringarna i övrigt svarande utformning.

Priskontrollnämnden har anmärkt

att i 14 § uttrycket »normal handelsvinst» borde utbytas mot »skälig handelsvinst», eftersom förstnämnda uttryck vore svårt att fastställa till sin innebörd, varjämte orden »andra på prissättningen regelmässigt inverkan de förhållanden» borde utgå, enär de vore svårförståeliga,

att 15 § borde förtydligas så, att samtliga med stöd av prisregleringslagen utfärdade prisregleringar — således även prisstopp — skulle innebära taxestättning enligt förfogandelagen,

att de formuleringar i 15 §, som avsåge priser vilka »fastställts enligt prisregleringslagen och som enligt nämnda lag icke må överskridas», borde

borttagas då maximipriser numera ej förekomme i prisregleringslagen samt att orden »synnerlig obillighet» i 15 § borde ersättas av »obillighet».

Vissa *reservanter i priskontrollnämnden* ha ansett det tveksamt, huruvida bestämmelse om att stoppriser skulle betraktas som taxepriser vore förenliga med § 16 regeringsformen och förklarar, att en tillämpning av stoppriser vid produktionsåläggande enligt 5 § förfogandelagen i vart fall icke stode i överensstämmelse med näringslivets berättigade krav på rätts-säkerhet. Vidare ha dessa reservanter gjort gällande, att så snart ett enligt prisregleringslagen fastställt pris nämnvärt avveke från den ersättning, som skulle ha fastställts enligt huvudstadgandet i 14 §, måste obillighet anses föreligga och jämkning sålunda verkställas.

Kommittén framhåller, att de grundläggande stadgandena i 14 § i sin nuvarande form och med den tolkning, som fastställdes vid bestämmelsernas tillkomst torde lämna rum för en tillämpning, som i det särskilda fallet tillgodosåge såväl det allmännas intresse som den enskildes rätt. Det torde få ankomma på riksvärderingsnämnden att inom ramen för de allmänt hållna bestämmelserna utbilda en praxis, som kunde anses skälig. I nuvarande läge torde en omarbetning av ersättningsgrunderna ej böra företagas utan att starka skäl därför anförts. Kommittén fortsätter:

Kommittén har dock hyst stor tveksamhet inför frågan, om det i princip kan vara riktigt att låta individuellt fastställda stoppriser betraktas som taxepriser. Den som tvångsvis ålagts att avstå eller producera en vara till ett pris, som fastställts lägre än för andra producenter, kan måhända med visst fog uppfatta denna för honom oförmånliga differentiering av priserna som ett utslag av godtycke och rättsosäkerhet. När kommittén likväl, med hänsyn till stopprisernas betydelse för hela den nuvarande statliga priskontrollen, ansett sig ej böra i bestämmelserna om taxepriser göra något undantag för individuellt fastställda stoppriser, har det skett, därför att lagen ger möjlighet för riksvärderingsnämnden att i de fall där det finnes skäligt verkställa jämkning enligt 15 § tredje stycket. För att riksvärderingsnämnden skall äga en friare prövningsrätt i detta hänseende anser kommittén att uttrycket »synnerlig obillighet», på sätt priskontrollnämnden föreslagit, bör ersättas med »obillighet». I samband därmed torde motsvarande ändring böra företagas i 15 § rekvisitionslagen.

I 15 § förfogandelagen förutsattes att överensstämmelse i princip bör föreligga mellan grunderna enligt 14 och 15 §§. Den jämkningsmöjlighet, som riksvärderingsnämnden har enligt 15 § tredje stycket, visar emellertid, att man räknat med att en ovillkorlig tillämpning av taxepriserna kunde komma i strid med grunderna i 14 § på ett sådant sätt att jämkning ur billighetssynpunkt borde ske. Det torde få ankomma på riksvärderingsnämnden att i tillämpningen finna grund för en sådan avvägning i det särskilda fallet, att å ena sidan betydelsen av enhetlig tillämpning av taxepriserna ej eftersättes och å andra sidan den enskilde exempelvis ej tvångsvis ålägges förlustbringande produktionsskyldighet. Med den begränsade tillämpning av tvångsförfaranden, som kommittén i nuvarande läge förutsätter, torde det i vart fall ej innebära någon olägenhet att överlåta denna avvägning åt praxis.

Kommittén förordar den av priskontrollnämnden föreslagna redaktionella ändringen i 15 § tredje stycket med hänsyn till att maximipriser ej längre förekomma.

Beträffande 16—30 §§ i allmänna förfogandelagen har kommittén anfört följande.

Beträffande 17 § hänvisar kommittén till vad som anförts som motive-ring för att ändringar ej föreslagits i de grundläggande bestämmelserna i 14 §.

Ett av priskontrollnämnden i anslutning till 20 § andra stycket framfört förslag, att kronans skyldighet att gälda ersättning i fall, då förfogande skett för annan än kronan, skulle inträda först sedan sedvanliga indrivningsåtgärder vidtagits mot mottagaren av varan, ville kommittén ej för-orda, då i nuvarande läge bestämmelser till nackdel för den enskilde icke borde införas i förfogandelagen utan att starka skäl motiverade en sådan åtgärd och sådana skäl ej föreläge i detta fall.

En av industrikommissionen ifrågasatt bestämmelse av innebörd, att möjlighet skulle beredas myndighet, som övertagit beslaglagd vara, att träffa överenskommelse med ägaren om ersättning, har kommittén avvisat, då kommittén ej funne sig övertygad om lämpligheten av att en sådan ändring komme till stånd.

Frågan om rätten att överklaga riksvärderingsnämndens beslut, vilken fråga även berörts i de till kommittén ingivna yttrandena, anser kommit-tén böra få anstå till en eventuell senare överarbetning av förfogandelagen ur beredskapssynpunkter. I samband därmed uppkomme nämligen frå-gorna om riksvärderingsnämndens natur av värderingsnämnd eller dom-stol, om nämndens sammansättning, om ett eventuellt inkopplande av lokala värderingsnämnder som instans vid ersättningsprövning även en-ligt förfogandelagen m. m.

I anledning av att industrikommissionen i anslutning till förverkandebe-stämmelserna i 25 § ifrågasatt, att en omarbetning av paragrafen måtte ske i anslutning till 2 kap. 17 § strafflagen, framhåller kommittén, att i för-arbetena till strafflagens allmänna förverkandeparagraf visserligen uttalats, att bestämmelsen torde komma att få betydelse för blivande lagstiftning på specialstraffrättens område, men att kommittén ansett, att en sådan ändring icke borde företagas i förfogandelagen utan samband med motsva-rande ändring i andra specialförfattningar.

Viss redaktionell ändring av 27 § angiver kommittén vara föranledd av ändringarna i 1 §.

Beträffande 28 och 29 §§, vilka kommittén anser betydelselösa i nuva-rande läge, föreslår kommittén att frågan om deras upphävande får anstå till den av kommittén förordade fortsatta översynen av lagen.

Slutligen anför kommittén:

Genom 30 § har Kungl. Maj:t bemyndigats att meddela verkställighets-föreskrifter till förfogandelagen. Dylika föreskrifter ha meddelats genom allmänna förfogandeförordningen (SFS nr 613/1939). De centrala kris-myndigheterna ha förklarat sig ej ha några väsentliga anmärkningar att framställa mot bestämmelserna i förfogandeförordningen, varför kommit-

tén ej ansett sig ha anledning att ingå på en närmare granskning av detaljbestämmelserna i denna förordning. Vad beträffar industrikommissionens i vissa hänseenden gjorda anmärkningar — att förtydliganden vore önskvärda om vilken myndighet som har att utbetala ersättning samt att utbetalande av ersättning i vissa fall borde kunna få ske utan att räkning inkommit — torde dessa frågor i uppkommande tveksamma fall finna sin lösning genom hänvändelse till Kungl. Maj:t.

I detta sammanhang bör anmärkas, att kommittén även något berört frågan om handelsregleringar och andra regleringar, vilka icke direkt stödja sig på förfogandelagen. Kommittén anför härom:

Frågan om Kungl. Maj:ts administrativa befogenheter i fråga om handels-, tillverknings-, användnings- och transportregleringar samt export- och importregleringar, som i korthet behandlats i kap. 3, har varit mycket omdiskuterad utan att man kunnat komma fram till allmänt erkända principer. Bedömningen torde bli väsentligen olika för olika förhållanden. Det vill sålunda synas som om man för krig och liknande utomordentliga förhållanden kunde finna vissa anknytningar till principerna i förfogandelagstiftningen, medan befogenheterna under fredsförhållanden i vart fall måste bli mera begränsade. Ett klarläggande huruvida och i vad mån lagstiftning är erforderlig för att komplettera Kungl. Maj:ts befogenheter på detta område under sådana förhållanden som avses i förfogandelagen kräver emellertid mycket omfattande undersökningar och överväganden. Man kommer därvid även in på spörsmålet om utsträckande av principerna i 3 § andra stycket förfogandelagen, även till handelsregleringarnas område, d. v. s. om innehavare av handelsreglerad vara skall äga rätt att hembjuda den till staten för att få den inlöst eller alternativt att få sälja den oberoende av de handelsreglerande bestämmelserna. Även här är fråga om principiellt mycket betydelsefulla överväganden rörande rättslig skyldighet för staten gentemot den enskilde att ersätta skada, som kan uppkomma av statliga åtgärder, eller om de åtgärder till den enskildes skydd, som ur bilighetssynpunkter kunna anses motiverade. Man torde därvidlag ej utan vidare kunna uppställa enhetliga principer för alla slag av regleringar, utan överväganden torde få göras särskilt på alla här aktuella områden berörande såväl näringslivet inom landet som utrikeshandeln.

De problem, som här uppkomma, äro av annat slag och ha en helt annan räckvidd än frågan om förfogandelagens tillämpning under nuvarande förhållanden. Skulle bestämmelser av nu ifrågavarande slag sammanföras med de nuvarande fullmakterna i förfogandelagen, skulle det sannolikt kräva en djupgående omarbetning även i formellt avseende av denna lag och att lagen gäves en delvis annan karaktär än den nu har. Kommittén anser det emellertid önskvärt att särskild utredning kommer till stånd rörande dessa frågor.

Ledamoten av förfoganderättskommittén Holmbäck, som i nu berörda delar instämmer med kommittén i övrigt, anför i sin reservation, efter att något närmare ha betonat innebörden i de av kommittén föreslagna ändringarna i förfogandelagen:

Det torde vara tydligt att kommitténs förslag är mera rationellt än den gällande lagen. För fall av krig och krigsfara kan man icke förneka beho-

vet av en icke tidsbegränsad förfogandelag. För andra »utomordentliga av krig föranledda förhållanden» föreligger icke ett behov av en till tiden obegränsad förfogandelag. Man kan i stället för den händelse att dylika förhållanden skulle uppstå utarbeta för varje särskild tidsperiod avpassade fullmaktsbestämmelser och antaga dem i form av särskilda lagar. Man kan också antaga lagar, som icke innebära generella fullmakter utan gå mera i detalj: som ge rätt att företaga visst, särskilt angivet beslag, att tvångsvis anordna viss, särskilt angiven produktion o. s. v. Det är emellertid av värde att även för »utomordentliga av krig föranledda förhållanden» äga tillgång till ett redan utarbetat och såsom lag antaget schema, vilket man kan följa, om fråga skulle uppstå att tillämpa förfoganderegler. Kommitténs förslag ger tillgång till ett dylikt schema. Då ett förordnande att och i vilken mån detta schema skall tillämpas kommer att fordra båda statsmakternas bifall, kommer tyngdpunkten att ligga i förordnandet. Förordnandet kommer att stå mycket nära ett beslut om en ny lag och äger det företrädet före ett sådant beslut att det icke får gälla för mer än ett år och att alltså förfogandelagen själv tvingar fram en omprövning av ärendet efter viss tid även från riksdagens sida. Det kan övervägas att man tager steget fullt ut så att förordnandet om möjlighet att tillämpa fullmaktsbestämmelserna självt skulle fattas i form av en lag enligt 87 § 1 mom. regeringsformen. Detta skulle innebära att lagrådets yttrande skulle inhämtas över en lagtext, i vilken förordnandet gäves.

I fråga om detaljbestämmelserna i kommitténs lagförslag torde böra påpekas, att kommittén icke ansett sig böra föreslå bestämmelser om rätt att överklaga riksvärderingsnämndens beslut. Frågan är svårlöst och fordrar längre överväganden än kommittén haft möjlighet till. Jag tillåter mig emellertid understryka angelägenheten av att under det arbete å förfogandelagen, som riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap kommer att företaga, en möjlighet till överklagande skapas. Beslut innefattande värdering av egendom, som tages i anspråk, får överklagas t. ex. enligt vattenlagstiftningen, och en tendens att medgiva överklagande av dylikt beslut gör sig gällande inom expropriationsrätten. Överklagande av riksvärderingsnämndens beslut bör medgivas i rättssäkerhetens intresse.

Även *ledamöterna Håstad och Onsjö* ha anslutit sig till kommittéförslaget i nu berörda delar. Nämnas bör dock, såsom närmare skall angivas i följande avsnitt, att Håstad påyrkat, att riksdagen vid sitt »fullmaktsbeslut» skall inskriva en tillfällig tilläggsparagraf till förfogandelagen med uttryckliga stadganden om skyldighet för Kungl. Maj:t att i fråga om beslag eller förfogande av större räckvidd eller av i den enskildes rättssfär ingripande art, efteråt underkasta eventuella tillämpningsåtgärder enligt 2 och 3 §§ förfogandelagen riksdagens prövning i och för dessas godkännande. Motsvarande principer för riksdagens samverkan borde enligt Håstads uppfattning bli tillämpliga på

1) sådana handelsregleringar, som ej tillkommit på frivillig väg eller som innebära tvång för utomstående;

2) sådana import- och exportregleringar, som ha ett handelspolitiskt syftemål eller ingå som ett led i den ekonomiska politiken;

3) regleringar, innebärande att clearingkassor av faktisk beskattningskaraktär inrättas.

Yttranden över förfoganderättskommitténs förslag. I så gott som alla de avgivna yttrandena har man anslutit sig till grundtanken i kommitténs förslag, nämligen att göra förfogandelagen permanent och tillämplig vid krig, krigsfara och av krig föranledda utomordentliga förhållanden, varvid i sistnämnda fall förordnande får meddelas endast med riksdagens samtycke för viss tid samt kan avse endast vissa av lagens bestämmelser. *Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* motiverar sin ståndpunkt på följande sätt:

Riksnämnden delar kommitténs uppfattning, att en förfogandelagstiftning med vittgående befogenheter för Kungl. Maj:t att ingripa i den enskildes rättssfär är nödvändig vid krig eller krigsfara. Dessa befogenheter måste kunna utnyttjas omedelbart vid ett krigsutbrott och helst redan dessförinnan, så att en eventuell förberedelsestid kan begagnas så effektivt som möjligt. Med hänsyn till risken av att landet utsättes för ett oväntat angrepp utan att hava fått tid till mera omfattande förberedelser bör förfogandelagen finnas antagen redan i fredstid och inför en överhängande krigsfara snabbt kunna sättas i tillämpning av Kungl. Maj:t. Även i de fall då Sverige ej är indraget eller riskerar bliva indraget i krig kunna andra utomordentliga av krig föranledda förhållanden medföra behov av att bringa förfogandelagen i tillämpning. I dessa fall är dock kravet på en omedelbar tillämpning icke lika framträdande. En mindre tidsutdräkt torde ej spela någon större roll. Ur nu anförda synpunkter synes det av kommittén framlagda förslaget till ny lydelse av förfogandelagens 1 § erbjuda större möjligheter till en smidig och mera ändamålsenlig anpassning av fullmakterna till olika förhållanden än som är möjligt med tillämpning av motsvarande bestämmelser i nu gällande förfogandelag.

Riksnämnden framhåller vidare, att, då Kungl. Maj:t med stöd av 1 § 1 st. förordnat om tillämpning av förfogandelagen samt riksdagen gillat det meddelade förordnandet, detta komme att gälla tills vidare. Under en efterkrigstid kunde Kungl. Maj:t tänkas omfatta den meningen, att »krigsfara» alltjämt föreläge. I en dylik situation kunde riksdagen vara av en annan uppfattning och för sin del anse att en fortsatt tillämpning av lagen borde grundas på 1 § 2 stycket och att riksdagen följaktligen borde få tillfälle att årligen upptaga frågan om lagens fortsatta tillämpning till nytt bedömande. Riksdagen kunde genom interpellation få spørsmålet under debatt eller möjligen efter motion återkalla det en gång tillkännagivna gillandet av tillämpningsförordnandet. Frågan finge emellertid förutsättas vara av huvudsakligast formell natur och berörde även vissa andra icke tidsbegränsade fullmaktslagar.

Sveriges redareförening framställer emellertid invändningar mot förslaget i denna del och framhåller såsom önskvärt, att lagen helt avskaffades, då fredliga förhållanden ånyo inträtt, samt att lagen i avbidan härå liksom tidigare gäves en fixerad giltighetstid om lämpligen ett år. Det vore att befara, att den föreslagna ändringen skulle bidra till uppfattningen, att tvångsingripanden av i förfogandelagen angiven art finge begagnas såsom

ordinära medel i statsmakternas allmänna ekonomiska politik under krigstid och årtal därefter. — Föreningen fortsätter:

Enligt 1 § andra stycket allmänna förfogandelagen, sådant detta lagrum lyder i förslaget, skulle i händelse av »andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden» Konungen äga att med riksdagens samtycke meddela vissa förordnanden. Emellertid kunna dylika förordnanden även utan det föreslagna stadgandet meddelas genom samfälliga beslut av Konung och riksdag. Det föreslagna stadgandet utsäger nämligen icke annat än vad som redan följer av regeringsformen. Vid dylikt förhållande synes stadgandet icke hava sin rätta plats i allmänna förfogandelagen och därför icke böra upptagas i den tilltänkta lagstiftningen.

Föreningen anser slutligen det böra övervägas, om icke förfogandelagen och därtill sig anslutande bemyndiganden borde så avfattas, att tvångsin gripanden med stöd av förfogandelagen icke bleve utnyttjade såsom ordinarie medel i statsmakternas allmänna ekonomiska politik.

Socialstyrelsen, som finner den föreslagna uppdelningen i två fullmaktsgrader rimlig och riktig, framhåller emellertid, att vissa svårigheter kunde uppstå, då det gällde att avgränsa fullmaktsgraderna dels från varandra och dels över huvud, samt anför härom:

Fullmaktslagstiftningens ikraftträdande utlöses exempelvis i ett synnerligen hotande läge. Läget lättar kanske sedermera så mycket, att någon direkt krigsfara ej längre föreligger utan situationen närmast kan betecknas såsom »utomordentliga, av krig föranledda förhållanden». Då gränsen är mycket obestämd, ifrågasätter styrelsen, huruvida icke den tidsbegränsning, som föreslagits för förordnanden inom den sistnämnda fullmaktsgraden, lämpligen borde gälla även vid krigsfara. Därigenom skulle garantier erhållas för att graden av fullmaktsbehovet även under en dylik period omprövades efter viss av statsmakterna gemensamt bestämd tid.

Socialstyrelsen framhåller vidare, att uttrycket »andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden» vore mycket tånjbart och att det, ju längre tid som förflöte efter krigsslutet, bleve desto mera angeläget, att de ingrepp i den enskildes eller näringslivets frihet, som måste företagas, grundades på beslut av båda statsmakterna. Denna ordning för fattande av dylika beslut vore den normala och enda riktiga och borde icke frångås annat än när det vore oundgängligen nödvändigt.

Länsstyrelsen i Malmöhus län förklarar, att länsstyrelsen, som delade de sakkunnigas uppfattning att det skulle vara oriktigt att i rättssystemet inrymma en förfogandelag för andra förhållanden än här vore i fråga, ansåge denna begränsning av lagens räckvidd böra komma till klart och otvetydigt uttryck. — Länsstyrelsen ifrågasätter därjämte, om det icke borde vara möjligt att inskränka fullmaktsbestämmelserna till att avse ett eller flera försörjningsområden och att frågan i vad mån detta vore praktiskt genomförbart torde böra närmare undersökas.

Sveriges lantbruksförbund framhåller, att, då förordnande, som under av krig föranledda utomordentliga förhållanden meddelades av Konungen och riksdagen samfällt, sannolikt komme att innehålla vissa bestämmelser angående fullmakternas användning och de dessutom kunde få stor betydelse för den enskilde, det syntes förbundet lämpligast och riktigast, att förordnandena fattades i form av lag enligt § 87 mom. 1 regeringsformen.

Landsorganisationen anför, att, därest Kungl. Maj:ts provisorierätt, såsom nu föresloges, begränsades till situationer av krig eller krigsfara, det kunde ifrågasättas om tillräckliga skäl funnes att bibehålla bestämmelsen om att Kungl. Maj:t icke ägde meddela förordnande med mindre riksdagskallelse samtidigt utfärdades eller riksdagen ändock skulle sammanträda inom 30 dagar. Det förefölle vara tillfyllest med en bestämmelse att förordnande, som meddelades under tid, då riksdagssession ej påginge, skulle underställas nästföljande riksdag och för sin fortsatta giltighet vara beroende av att det inom viss tid från sessionens början gillades av riksdagen.

Beträffande förfoganderättskommitténs uttalande, att Kungl. Maj:t vid framläggande av förslag med begäran om erforderliga fullmakter även bör ange riktlinjerna för ordnandet av landets varuförsörjning under det kommande året, framhåller *livsmedelskommissionen*, att det beträffande kommissionens verksamhetsområde torde bli omöjligt för Kungl. Maj:t att i annat än begränsad omfattning tillmötesgå dessa önskemål, samt fortsätter:

I regel torde begäran om tillämpning av befogenheter komma att framställas i proposition på våren. Man kan då ännu ej bedöma resultatet av årets skörd, förutsäga omfattningen av slakten under det kommande året m. m. Riktlinjer för försörjningspolitiken på livsmedelsområdet kunna därför vid denna tidpunkt icke angivas annat än under vissa antaganden om skörderesultatet m. m. Kommissionen vill vidare erinra om att, i den mån sådana riktlinjer fastställas, dessa måste stå i överensstämmelse med de direktiv som varje år lämnas rörande jordbrukspolitikens handhavande.

Trafikkommissionen, som finner den föreslagna anordningen önskvärd, framhåller dock för sin del, att ett offentligt framläggande av försörjningskalkylerna inom vissa behovsområden kunde få mindre tillfredsställande verkningar på försörjningslägets utveckling samt vara olämpligt ur försvarsberedskapens synpunkt. Intensifierad lagring och förbrukning, som eljest kunnat undvikas, kunde bli en följd av att en befarad försämring i försörjningsläget måste offentligen redovisas, för att riksdagen skulle finna skäl föreligga för lämnande av erforderliga fullmakter. I fråga om försörjningen av förnödenheter, beträffande vilka lagerhållningen inom landet vore av väsentlig betydelse för vår militära och ekonomiska försvarsberedskap, finge givetvis icke en försörjningskris annonseras. En lämplig form av sekret information till ledning för riksdagens bedömande syntes i dylika fall böra finnas.

Kommitténs förslag till ändring av 15 § har i de flesta yttranden tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Riksvärderingsnämnden anför härom:

Riksvärderingsnämnden har i allmänhet sökt intaga den ståndpunkten, att överensstämmelse bör i möjligaste mån råda mellan den prissättning, som sker enligt allmänna förfogandelagen, och den prissättning, som av statens prisreglerande organ verkställs med stöd av prisregleringslagen. Riksvärderingsnämnden har därvid särskilt beaktat, att den enligt prisregleringslagen utövade prisregleringen avser icke blott att fastställa ett i och för sig skäligt pris, utan man åsyftar härmed även att genom prisreglerande åtgärder söka upprätthålla kronans köpkraft samt åstadkomma en önskad avvägning av produktionen eller konsumtionen av vissa varor. I enlighet med denna uppfattning har riksvärderingsnämnden i de hittills fastställda taxorna angivit, att, därest priset å förnödenhet, som upptagits i taxa, skulle i annan ordning regleras, vad sålunda kan varda föreskrivet skall lända till efterrättelse vid bestämmande enligt förfogande- och rekvisitionslagstiftningen av ersättning för förnödenheter. Riksvärderingsnämndens uppfattning härutinnan synes hava vunnit statsmakternas gillande.

Det är uppenbart, att med angivna utgångspunkt kollision kan uppstå mellan å ena sidan det allmännas intresse att bevara en viss prisnivå och å den andra den enskilde sakägarens berättigade anspråk att få skälig ersättning för sin vara, en intressekollision, som mången gång kan te sig olöslig. Självfallet bör s. k. kedjehandel eller annat spekulationssyfte icke få påverka ersättnings storlek. Den ledande principen för riksvärderingsnämnden har varit, att när dylikt illojalt syfte icke kunnat påvisas och omständigheterna i övrigt därtill föranleda, medgiva skälig förhöjning av det fastställda priset, där så lagligen kunnat ske. Ur denna synpunkt finner riksvärderingsnämnden de av kommittén föreslagna ändringarna i 15 § tredje stycket välbetänkta; härigenom skulle nämnden erhålla större möjlighet än hittills att verkställa skälig jämkning.

Livsmedelskommissionen förordar, att i fråga om tillämpningen av den av kommittén föreslagna justeringsregeln följande summariska regler skola följas:

Därest förnödenhet, som ingår i omsättningslager, tages i anspråk, bör ersättning utgå allenast efter normalpris eller fastställt stoppris. Som regel torde nämligen anledning saknas att bereda vederbörande högre ersättning än han skulle ha erhållit, om han själv realiserat förnödenheten. Endast i särskilda undantagsfall bör ytterligare ersättning utgå enligt bestämmelserna i 15 § tredje stycket, andra punkten. Därest produktions- eller forslings-åläggande gives, synes däremot rimligt, att ersättningen bestämmes efter skälighetsprövning enligt de i 14 § angivna grunderna, detta även om ersättningen därvid skulle komma att överstiga normalpris eller fastställt stoppris. Då det här gäller att framtvinga en nytillverkning eller en arbetsprestation, måste det nämligen alltid anses obilligt, om vid förfoganden av förevarande slag skälig ersättning för kostnaderna ej lämnas.

Kooperativa förbundet anför liknande synpunkter och framhåller, att det syntes förbundet självklart, att sådana statliga tvångsåtgärder, som grundade sig på 5 § förfogandelagen och som i själva verket innebure möjlig-

heter till en produktionsdirigering, icke skulle kunna tillgripas utan att för befolkningen i dess helhet synnerligen viktiga försörjningsintressen stode på spel och att, när ett sådant ingrepp komme till stånd, produktionsålägganden icke skulle kunna ske utan att garantier funnes för att en skälig ersättning, som täckte produktionskostnaderna, skulle utbetalas. Med den förändring av 15 §, som kommittén föresloge, hade denna väsentliga garanti mot missbruk av förfogandelagens bestämmelser, speciellt av 5 §, skapats.

Sveriges industriförbund anför, att den ökade rörelsefrihet, riksvärderingsnämnden genom den föreslagna lagändringen skulle erhålla, vore en ändring till det bättre, men enligt förbundets mening hade det än tydligare bort sägas ifrån, att ingen genom ett förfogande skulle tvingas till ett direkt förlustbringande avstående av en vara. Även om man under det närmaste budgetåret kunde vänta en begränsad tillämpning av tvångsförfaranden och därför den praktiska olägenheten av de påtalade förhållandena vore ringa, vore denna fråga av så principiell betydelse, att den ändock borde lösas i detta sammanhang.

Sveriges köpmannaförbund vill liksom reservanter i priskontrollnämnden i det till kommittén avgivna yttrandet avstyrka, att individuellt fastställda stoppriser skola få gälla som taxepriiser. Samma ståndpunkt intages av *Sveriges grossistförbund*, *Stockholms handelskammare* samt *vissa ledamöter av priskontrollnämnden*. Handelskammaren betonar härvid, att stoppriserna vore individuella; de varierade från företag till företag och hade redan därigenom en helt annan innebörd än man vanligen inlade i begreppet taxepreis. Enligt de den 21 juli 1948 utfärdade provisoriska direktiven för priskontrollen kunde nämnden avslå ett företags framställning om höjning av ett stoppris, även om detta pris vore uppenbarligen förlustbringande, blott företagets lönsamhet i övrigt vore tillfredsställande. Handelskammaren anför vidare:

En konsekvens av priskontrollnämndens, av kommittén biträdda ståndpunkt rörande taxeprisets innebörd skulle bli den, att ett företag som nedlade sin verksamhet på grund av priskontrollnämndens vägran att godkänna en för täckande av tillverkningskostnaderna nödvändig prishöjning eller till följd av nämndens beslut om sänkning av tidigare stoppriser skulle kunna få tillverkningen beslagtagen och tvångsinlöst av kronan till det av priskontrollnämnden fastställda, måhända direkt förlustbringande stoppriset. Ett sådant förfaringssätt måste enligt handelskammarens mening stå i strid med hittills gängse rättsgrundsatser, att man icke skall vara skyldig avstå något till det allmänna utan att därför tillerkännas full ersättning. Handelskammaren hemställer därför, att i 15 § i fråga om taxepreis undantag göres för stoppris, vare sig detta dragits under nämndens prövning eller icke.

Kommerskollegium anför, att då stoppriserna vore av väsentlig betydelse för priskontrollen, individuellt fastställda stoppriser icke borde undantagas från bestämmelserna om taxepriiser, därest den enskildes berättigade intresse i fråga om ersättningen kunde tillgodoses. Detta syntes kollegium,

där så påkallades, kunna ske genom den riksvärderingsnämnden enligt lagen tillkommande befogenheten att i vissa fall bestämma högre ersättning. Riksvärderingsnämnden torde vid tillämpningen av ersättningsreglerna få tillse, att den enskilde icke genom tvångsvis ålagda prestationer tillfogas rättsförlust och att denne sålunda exempelvis, såsom kommittén förordat, ej tvångsvis ålades förlustbringande produktionsskyldighet. Till skydd för den enskildes rätt syntes detta böra uttryckligen angivas i motiveringen till den föreslagna ändringen i ersättningsbestämmelserna.

Livsmedelskommissionen, som säger sig dela kommitténs åsikt, att de vanliga stoppriserna icke borde läggas till grund för bestämmande av ersättningar för förfoganden, framhåller vidare, att i princip icke heller individuellt fastställt stoppris borde betraktas som taxepreis, då sådant pris icke alltid innefattade skälig ersättning för varan eller prestationen i fråga. Kommissionen ville emellertid icke nu framställa något yrkande på sådan ändring av 15 §, att fastställda stoppris icke skulle anses som taxepreis. Härvid utginge kommissionen från att inom riksvärderingsnämnden utbildades en sådan praxis, att eljest vedertagna rättsprinciper icke trädde för nära.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller, att, då förfogandelagen avsåges icke skola vara tidsbegränsad men motsvarande ändring icke, såvitt länsstyrelsen hade sig bekant, vore aktuell beträffande prisregleringslagen, en redaktionell jämkning syntes påkallad i 15 § andra stycket.

Priskontrollnämndens majoritet framhåller, att det vore ett vitalt intresse ur prisregleringssynpunkt, att samordningen mellan prisregleringslagens och förfogandelagens priser upprätthölles. Nämnden vore dock beredd att godtaga kommitténs åsikt, att såsom taxepreis ej kunde anses stoppris, som ej varit föremål för nämndens prövning. Med hänsyn till de prisjusteringar, som sedan prisstoppets tillkomst skett i fråga om viktigare förnödenheter, torde nämligen detta spörsmål sakna egentlig betydelse. — Därutöver anför nämnden beträffande 14 §, att nämnden bestämt vidhölle, att begreppet »normal handelsvinst» vore svårt att fastställa till sin innebörd. Vinst borde beräknas efter skälighetsbedömning. Ordet »handelsvinst» syftade rent språkligt endast på mellanhandens vinst; det borde därför utbytas mot enbart »vinst». Slutorden i första stycket, »andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden» borde utgå, då de, enligt vad erfarenheten utvisat, vore svårförståeliga.

I yttrandena har beträffande övriga paragrafer i förfogandelagen följande anförts.

2 §. *Priskontrollnämnden* anför, att begreppet »behovet av förnödenhet» borde i motiven uttryckligen förklaras avse ej endast det rent kvantitativa behovet utan även behovet att i erforderlig omfattning tillgodose förbrukarna med lämpliga kvaliteter av förnödenheten till skäliga priser.

3 §. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* framhåller, att det framstode såsom mindre tillfredsställande att beteckna det i 3 § förfogandelagen omförmälda förfarandet som ett beslag, allra helst som det i viktiga avseenden skilde sig från det i rättegångsbalken förekommande beslagsbegreppet. Länsstyrelsen skulle i likhet med vad som på sin tid ifrågasattes i lagrådet vilja beteckna det i förfogandelagen upptagna institutet som ett dispositions- eller rådighetsförbud. Då allmänna förfogandelagen även i sitt föreslagna reviderade skick vore tänkt endast som ett provisorium, ville länsstyrelsen dock icke nu bestämt påyrka någon ändring av stadgandets lydelse.

Stockholms handelskammare anför:

Det är enligt handelskammarens mening angeläget, att beslagsinstitutet icke utnyttjas för andra ändamål än det i lagen angivna, nämligen att »tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna». Försörjningssynpunkten måste alltså vara avgörande för beslagsåtgärden. Denna handelskammarens uppfattning synes också, såvitt av betänkandet framgår, i princip delas av kommittén. Det har emellertid under de gångna åren i icke ringa utsträckning förekommit, att vederbörande försörjningskommission för rätten att förfoga över beslagtagna varor uppställt villkor, som icke i och för sig, i varje fall icke direkt, kunna motiveras av rena försörjningsskäl utan haft andra, ur denna synpunkt mer eller mindre främmande motiv, såsom att garantera viss sammansättning, kvalitet eller vikt hos den färdiga produkten. Var gränsen skall dragas mellan de fall, där försörjningsintresset dominerar och där andra ovidkommande synpunkter göra sig gällande, är givetvis många gånger svårt att avgöra. Det är emellertid angeläget, att i den mån reglerande lagstiftning befinnes önskvärd inom ett område men försörjningssynpunkten icke direkt kan åberopas, regleringen äger rum i vederbörlig ordning såsom av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag och icke med utnyttjande av det för försörjningsbehovet tillkapade beslagsinstitutet. Den övervakning och det intrång i näringsidkarnas och den enskildes rörelsefrihet, som möjliggöras genom olika slag av villkor för rätten att förfoga över beslagtagna varor, kunna i själva verket ofta till sina verkningar vara betydligt mera långtgående än själva beslaget.

Liknande synpunkter framföras av *Sveriges köpmannaförbund*.

5 §. *Priskontrollnämnden* anför, att det borde tydligt klargöras i lagtexten, att med uttrycket »förnödenhet, som där frambringas», avsåges icke endast förnödenhet, som frambringades just vid den tidpunkt, då föreskriften enligt 5 § meddelades, utan även förnödenhet, som sedvanligen brukade frambringas vid fastigheten och som där med tillgängliga medel kunde frambringas.

13 §. *Livsmedelskommissionen* understryker vikten av att möjlighet fortfarande beredes kronan att på sätt här angives sätta annan i sitt ställe, samt anför vidare:

Visserligen kunna härigenom i undantagsfall uppkomma svårlösta juridiska frågor, men de praktiska svårigheter, som ett upphävande av stadgan-

det skulle medföra, torde väga tyngre. Kronan skulle då nödgas anställa yrkeskunniga kontrollanter, vilka hade att besiktiga förnödenheter som avstodes till kronan. Vidare ålåge det då — såsom kommittén påpekat — kronans egna organ att såsom mellanhand stå som mottagare av varorna, verkställa reklamationer och i övrigt handhava detaljer i samband med leveranserna. Förfarandet skulle härigenom kompliceras och fördyras.

19 §. *Priskontrollnämnden* finner industrikommissionens till kommittén gjorda erinran, att överenskommelse borde kunna träffas om ersättningsbe-
lopp, värd beaktande samt anför, att dylika överenskommelser enligt nämndens mening borde ingås av vederbörande försörjningskommission i samråd med nämnden. — Då kommittén icke föreslagit någon ändring av 19 § tredje stycket, ville nämnden framhålla, att det med hänsyn till de vittomfattande komplex av prisfrågor, som kunde komma att underställas riksvärderingsnämnden, det torde vara lämpligt, att sistnämnda myndighet finge en med hänsyn till sina uppgifter mera allsidig sammansättning.

Sveriges grossistförbund framhåller, att det på de grunder, som reservanten, herr Holmbäck anført, syntes önskvärt, att i rättssäkerhetens intresse ett överklagande av riksvärderingsnämndens avgörande medgäves. Samma ståndpunkt har *handelskammaren i Gävle*. *Sveriges köpmannaförbund* betonar vikten av att denna fråga upptages vid en senare överarbetning av förfogandelagen ur beredskapssynpunkter.

Riksvärderingsnämnden anför i denna fråga, att det i vissa motioner väckta förslaget, att överklagande av riksvärderingsnämndens beslut borde kunna ske i högsta domstolen uppenbarligen vore ogenomförbart. Ej heller syntes kunnat förordas inrättandet av ytterligare en värderingsinstans över riksvärderingsnämnden eller att låta ersättningsfrågorna prövas av domstol, eventuellt införa rätt att klandra värderingsnämnds beslut vid domstol. Detta skulle icke innebära någon fördel för sakägarna. Värderingsnämnderna hade sakkunskap på olika områden till sitt förfogande, vilken bekostades av allmänna medel, och de hade förvärvat stor förtrogenhet med de olika problem, som uppstode vid prövning av ersättningsfrågor. Att märka vore ock, att proceduren inför värderingsnämnd vore helt kostnadsfri. — Riksvärderingsnämnden ifrågasätter i stället, om icke proceduren vid tillämpningen av allmänna förfogandelagen borde ändras till överensstämmelse med rekvisitionslagen, d. v. s. att ersättningen, där taxa ej funnes, i första hand bestämdes av lokal värderingsnämnd, vars beslut kunde överklagas hos riksvärderingsnämnden. Härigenom skulle vinnas den för sakägaren icke betydelselösa fördelen, att han städse kunde få sina yrkanden prövade i två instanser och därigenom erhålla möjlighet att i besvären och vid handläggningen inför riksvärderingsnämnden komplettera sin utredning med hänsyn till utgången i första instansen. Riksvärderingsnämnden funne för sin del de ytterligare garantier för rättssäkerheten, som kunde vara påkallade, bli tillgodosedda genom en sådan anordning.

Bränslekommissionen anser det böra övervägas, om icke i förfogandelagen borde införas ett generellt stadgande om möjlighet till vitesföreläggande, vilket borde utformas så, att om vite uttagits, icke därjämte skulle dömas till straff eller förverkande. Med hänsyn till att kommittén icke ansett sig böra för närvarande föreslå några skärpningar av förfogandelagens bestämmelser, borde måhända frågan lämpligen hänskjutas till en kommande utredning.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför, att från olika håll framhållits, att gällande förfogandelag vore svårtolkad och delvis ofullständig. Även om en enligt länsstyrelsens mening önskvärd omprövning av lagen i dess helhet icke varit möjlig att nu åstadkomma, hade åtminstone de bestämmelser, som föranlett tvekan eller kritik, bort överses med hänsyn till deras tillämplighet under nu rådande förhållanden. En sådan omarbetning syntes ha varit så mycket mera påkallad, som lagen föresloges erhålla en permanent karaktär. Det vore av vikt, att en dylik överarbetning snarast komme till stånd. Som särskilt angeläget ville länsstyrelsen framhålla, att bestämmelser angående tredje mans ersättningsrätt meddelades samt att frågan angående besvärsmätt över riksvärderingsnämndens beslut bringades till lösning.

Grossistförbundet anför:

I betänkandet har erinrats om att mycket omfattande regleringar avseende handeln, industrien och transportväsendet, exempelvis export- och importregleringar, tillkommit icke med stöd av förfogandelagen utan på grund av Kungl. Maj:ts administrativa befogenheter. Tyvärr har man i nu ifrågasvarande sammanhang icke ansett sig kunna taga upp denna mycket omdiskuterade fråga till behandling. Självfallet måste det emellertid vara ett samhälleligt intresse av största vikt, att ett verkligt klarläggande av Kungl. Maj:ts befogenheter på detta område sker. I vissa avseenden kan nämligen de ingripanden, som Kungl. Maj:t verkställer å administrativ väg, vara av allvarligare art än de åtgärder som avses i förfogandelagen. Bland annat uppkommer här den principiellt och ekonomiskt ytterst viktiga frågan om ersättningskyldighet för staten gentemot den enskilde för sådan skada, som uppkommit av statliga åtgärder. Vi finna det för vår del utomordentligt angeläget att den av kommittén föreslagna särskilda utredningen rörande dessa frågor snarast möjligt kommer till stånd.

Departementschefen. Giltighetstiden för nu gällande allmänna förfogandelag utgår den 30 juni 1949.

I enlighet med begäran av 1948 års riksdag har allmänna förfogandelagens bestämmelser och frågan om tillämpningen av densamma efter nyssnämnda dag varit föremål för översyn av särskilda sakkunniga, som i ett den 8 januari 1949 avgivet betänkande framlagt förslag till lag om ändring i vissa delar av allmänna förfogandelagen samt om fortsatt giltighet av lagen. Detta förslag innebär, å ena sidan, att lagen i något förändrad form

skulle förlängas på obestämd tid och alltså få karaktären av en beredskapslagstiftning, men att å andra sidan bemyndigande för Kungl. Maj:t att tillämpa lagen — utom vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig — skulle kunna av riksdagen meddelas under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden allenast för viss begränsad tid, högst ett år i sänder. Bemyndigandet att tillämpa lagen skulle därvid kunna avse samtliga eller endast vissa av dess stadganden.

Behovet av en lagstiftning av allmänna förfogandelagens karaktär under tider av krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, torde vara uppenbart. Likaledes torde enighet föreligga om att förfogandelagen icke kan upphöra att tillämpas omedelbart efter det kriget slutat eller krigsfaran försvunnit utan att lagen måste kunna tillämpas även »under andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden». Däremot har den närmare innebörden av detta uttryck varit omtvistad och i samband därmed frågan, huruvida de nuvarande förhållandena kunna betecknas på detta sätt.

Utgående från nyss berörda, otvivelaktiga behov av en förfogandelagstiftning under tider, varom här är fråga, finner jag grundtanken i förfoganderättskommitténs förslag böra i princip godtagas. Den översyn av lagen, som kommittén verkställt, är emellertid icke fullständig. Åtskilliga problem finnas, som böra upptagas vid en grundligare översyn av lagen i belysning av erfarenheterna från den gångna kristiden. Det synes lämpligt, att arbetet med en sådan översyn omedelbart påbörjas, antingen av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap — såsom kommittén synes förutsätta — eller genom särskilda sakkunniga. I avvaktan på en sådan utredning torde den nu gällande lagen — med de mera begränsade ändringar, som kunna verkställas med stöd av kommitténs förslag — icke böra erhålla obestämd giltighetstid, utan dess giltighet begränsas till viss tid, förslagsvis till och med den 31 december 1952.

Även med en sådan begränsad giltighetstid bör åt lagen givas karaktären av beredskapslag, som gäller även under fredstid men som får tillämpas allenast vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, ävensom under andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Tillämpning av lagen under andra förhållanden än de nu nämnda, d. v. s. under extraordinära förhållanden, som ej föranledas av krig, bör icke komma i fråga, enär detta skulle innebära en principiell utvidgning av fullmaktslagstiftningen, som ej kan anses nödvändig. Erfordras särskilda åtgärder för att möta sådana extraordinära förhållanden, torde beslut härom böra fattas av Kungl. Maj:t och riksdagen för varje särskilt fall.

Beträffande formerna för beslut om att lagen helt eller delvis skall träda i tillämpning torde man, såsom kommittén föreslagit, böra skilja mellan å ena sidan krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, och å andra sidan andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden. I förra fallet bör Kungl. Maj:t omedelbart kunna förordna, att lagen skall träda i tillämp-

ning, utan att riksdagens medverkan behöver avvaktas, och detta även om riksdagssession pågår. Är så icke händelsen bör förutsättning för förordnandet vara, att Kungl. Maj:t låtit riksdagskallelse utgå eller att riksdagen ändock skall sammanträda inom 30 dagar. Förordnandet skall gillas av riksdagen inom 30 dagar från beslutets meddelande eller, om förordnande meddelas då session ej pågår, från sessionens början. Förordnande, som nu sagts, bör icke vara tidsbegränsat.

Under andra av krig föränledda utomordentliga förhållanden bör riksdagens medverkan för förordnande alltid erfordras. Förordnandet bör i sådant fall gälla under viss tid. Härav bör följa, ehuru särskilt stadgande i lagen icke torde erfordras därom, att, om en tid av krig eller krigsfara övergår till en tid av andra, av krig föränledda utomordentliga förhållanden, Kungl. Maj:t så snart ske kan bör underställa riksdagen frågan, under vilken tid och i vilken utsträckning förordnande på grund av lagen skall äga tillämpning. Det synes riktigt, att Kungl. Maj:t, i den mån så kan ske, för riksdagen framlägger en plan rörande den försörjningspolitik, som är avsedd att bedrivas under samma tid. Det ligger i sakens natur, att denna plan endast kan innefatta allmänna riktlinjer utan preciserade förslag.

1 § förfogandelagen, som upptar förutsättningarna för lagens tillämplighet och förfarandet, när lagen skall sättas i tillämpning, bör ändras i överensstämmelse med vad nu anförts. Mot förfoganderättskommitténs härutinnan framställda förslag har jag i huvudsak intet att erinra. Andra stycket i paragrafen synes dock böra undergå viss omformulering. Enligt kommittéförslaget skall Kungl. Maj:t under utomordentliga av krig föränledda förhållanden äga förordna, att »vad i 2—7 §§ eller en eller flera av dem stadgas» skall under viss tid, högst ett år varje gång äga tillämpning. För att möjliggöra en smidigare tillämpning synes det lämpligare att ange förordnandets innebörd på sådant sätt, att »vad i 2—7 §§ stadgas helt eller delvis skall äga tillämpning under viss tid etc.». Härigenom tillgodoses bland annat önskemålet, att förordnandet skall kunna inskränkas till vissa försörjningsområden. Man kan även inskränka förordnandet till att avse exempelvis 2 § första stycket eller förnödenheter, som äro av betydelse för rikets försvar. Därutöver bör i paragrafen vidtagas ett par smärre jämkningar av redaktionell natur.

Kommittén föreslår vidare vissa jämkningar i 15 § andra och tredje styckena. Jämknigen i andra stycket är huvudsakligen av redaktionell natur och avser icke att ernå någon saklig ändring i hittillsvarande praxis. Där emot innebära de föreslagna ändringarna i 15 § tredje stycket ökade möjligheter för riksvärderingsnämnden att vid fastställande av ersättningar enligt förfogandelagen jämka sådana ersättningar, som grunda sig på taxerpriser — varmed alltså jämställas med stöd av prisregleringslagen fastställda priser — när skäligheten så påfordrar. Jag anser visserligen att ett nära samband bör råda mellan den av priskontrollnämnden med stöd av prisregleringslagen tillämpade prissättningen och den prissättning som

skall äga rum vid bestämmande av ersättningar jämlikt allmänna förfogandelagen. Man kan dock icke bortse från att förstnämnda prissättning ofta bestäms av intressen, som — i och för sig fullt berättigade — icke böra få inverka vid bestämmande av ersättning jämlikt förfogandelagen. Jag finner därför kommitténs ändringsförslag befogat och vill för min del förorda detsamma.

I likhet med kommittén anser jag av priskontrollnämnden prövade individuella stoppriser böra utgöra sådana med stöd av prisregleringslagen fastställda priser, vilka skola anses såsom taxepriiser, men att detta icke skall anses vara fallet i fråga om priser, som allenast grunda sig på Kungl. Maj:ts beslut om allmänt prisstopp.

Mot den av kommittén föreslagna ändringen i 27 § förfogandelagen har jag i princip intet att erinra. Bland annat med hänsyn till den av mig föreslagna omredigeringen av 1 § andra stycket synes dock paragrafen böra erhålla en något annan formulering med syfte att klarare angiva paragrafens innebörd.

I de till kommittén avgivna yttrandena liksom även i de yttranden, som avgivits över kommittéförslaget, ha, såsom framgår av det förut anförda, åtskilliga ändringsförslag beträffande förfogandelagen framställts. Jag anser emellertid dessa förslag icke vara av den beskaffenhet, att de behöva upptagas i detta sammanhang. Lämpligare synes vara att de prövas vid den mera omfattande revision av förfogandelagens bestämmelser, som jag förut berört.

I samband med denna revision synes även frågan om Kungl. Maj:ts befogenhet att utan medverkan av riksdagen meddela föreskrifter om handels- och förbrukningsregleringar, import- och exportregleringar och liknande böra upptagas till övervägande. Det synes mig synnerligen önskligt, att Kungl. Maj:ts befogenheter i dessa hänseenden närmare preciseras och måhända även innefattas i uttrycklig lagbestämmelse. Till dess så kan ske, torde hittillsvarande praxis få gälla.

IV. Tillämpning av förfogandelagen efter den 1 juli 1949.

Förfoganderättskommittén. Kommittén anför till en början, att enligt kommitténs åsikt de nuvarande utomordentliga förhållandena till väsentlig del vore föranledda av krig, varför formellt hinder ej torde föreligga att behålla förfogandelagen i tillämpning. Kommittén hade förutsatt, att den allmänna försörjningspolitiken i fortsättningen utformades efter samma linjer som hittills. Vidare hade kommittén ansett sig icke böra taga hänsyn till att speciella ingripanden kunde komma att motiveras av den nuvarande prispolitiken. Frågor av detta slag borde nämligen upptagas i anslutning till prisregleringslagen eller bli föremål för särskild lagstiftning. — Vid sina överväganden hade kommittén utgått från en bedömning av försörj-

ningsläget, enligt vilken dettas utveckling under den närmaste framtiden syntes oviss. Man hade med bestämdhet att räkna med att åtminstone vissa regleringar måste kvarstå under det närmaste året. Förhållandena kunde även bli sådana, att nya ingripanden av den art, som avsåges i förfogandelagen, kunde bli påkallade under samma tid, beroende på den varuknapphet, som kunde förutsättas komma att råda under det kommande året.

Beträffande tillämpningen av de fullmakter, som Kungl. Maj:t kan er- hålla för tiden efter den 1 juli 1949, anför kommittén:

Fullmakterna böra självfallet icke av Kungl. Maj:t och underställda myndigheter utnyttjas i större utsträckning än som kan anses ofrånkomligt. I den mån krisen avvecklas bör härvidlag en allt starkare återhållsamhet iakttagas. De fullmakter, riksdagen kan komma att besluta, böra endast utnyttjas i fall av särskild vikt. Nya regleringar böra ifrågakomma endast för sådana fall, där det allmänna intresset därav är synnerligen framträdande. Vidare bör iakttagas, att då ordinära rättsinstitut kunna användas för genomförande av viss åtgärd, detta skall ske och tillämpning av förfogandelagen såvitt möjligt undvikas. De extraordinära befogenheterna böra vidare endast användas för att skapa rättelse i sådana missförhållanden, som uppkommit på grund av det rådande utomordentliga tidsläget. Det ligger sålunda i sakens natur att de ej få användas t. ex. som tvångsmedel mot en företagare under en arbetskonflikt för att förmå honom att uppehålla produktionen. [Jämför i denna fråga chefens för folkhushållningsdepartementet interpellationssvar den 5 maj 1945 (AK:s prot. nr 19 sid. 131 o. f.).] Ej heller böra fullmakterna få utnyttjas i andra liknande konflikter. Vilka åtgärder, som i en sådan situation skola vidtagas, får bedömas oberoende av förfogandelagen. Det synes tydligt, att i dylika situationer spörsmålet om eventuella ingripanden bör i varje särskilt fall avgöras av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt. Även i övrigt är det i nuvarande läge ett angeläget önskemål, att Kungl. Maj:t bereder riksdagen tillfälle att uttala sig i regleringsfrågor av större betydelse, där så kan ske utan synnerliga olägenheter. Att här draga en bestämd gräns är ej möjligt, utan bedömandet får ske från fall till fall. Därest Kungl. Maj:t anser sig nödsakad genomföra en mera betydande regleringsåtgärd utan att i förväg inhämta riksdagens uttalande, kan nu ifrågavarande syfte i viss mån tillgodoses genom att anmälan i efterhand snarast möjligt sker till riksdagen genom muntligt meddelande enligt § 56 riksdagsordningen. Därvid bör jämlikt den nya formuleringen av § 56 riksdagsordningen (enligt den vilande grundlagsändringen av denna paragraf vid 1948 års riksdag) meddelandet före riksdagsammansträdet utdelas till kammarledamöterna, så att dessa få bättre möjligheter att före det muntliga meddelandet sätta sig in i frågan och framföra sina synpunkter i debatten i anslutning till det muntliga meddelandet.

Kommittén går här efter igenom 2—7 §§ för att bedöma, i vad mån behov av deras tillämpning kan väntas föreligga under det närmaste året.

Beträffande 2 § framhåller kommittén, att frågan om behovet att behålla paragrafen i tillämpning efter den 1 juli 1949 vore beroende av om beslagsbestämmelserna i 3 § behövde bibehållas. Å ena sidan vore det uteslutet att bibehålla 2 § för speciella förfoganden i ett läge, då beslag ej ifrågakomme. Å andra sidan måste 2 § gälla som komplement till beslaget.

I fråga om andra stycket av 2 § framhåller kommittén, att denna bestämmelse tillkommit för att trygga en praktisk tillämpning av 2 §. Den riktade sig huvudsakligen mot sådana oegentligheter i speciella fall som att en företagare, när ett förordnande om avstående av vara meddelats, skulle kunna omöjliggöra förfogandet eller göra det förenat med mycket stora praktiska svårigheter genom att — utan godtagbara skäl — vägra att med varan vidtaga åtgärder, som ej lämpligen kunde utföras av annan än honom själv. Med hänsyn till den ringa tillämpningen av 2 § skulle måhända mera omfattande olägenheter ej uppkomma, om andra stycket sattes ur kraft. Bestämmelsen borde emellertid även ses i samband med föreskrifterna i 5 §, som innehöle längre gående skyldigheter i fråga om utförande av arbetsprestationer. Om 5 § bibehölls i tillämpning — vilket kommittén föreslog — skulle i realiteten befogenheterna enligt 2 § andra stycket bibehållas genom den strängare 5 §. På grund härav och då man borde betrakta 2 § andra stycket som ett naturligt och av praktiska hänsyn betingat komplement till förfogandebegreppet i 2 § första stycket, ansåge sig kommittén böra föreslå, att 2 § andra stycket bibehölls i tillämpning.

Beträffande 3 § konstaterar kommittén, att de här givna grundläggande bestämmelserna alltjämt äro nödvändiga. Kommittén tillägger att genom föreskrifterna i 2 och 3 §§ erforderliga ingripanden på den vida överbäggande delen av ifrågavarande område hittills kunnat genomföras och även framdeles kunde bli genomförda.

Beträffande 4 § anför kommittén, att kommittén beträffande behovet av tillämpning i fortsättningen av denna paragraf inhämtat följande:

Livsmedelskommissionen har uppgivit, att de möjligheter, som paragrafen erbjöde, visat sig vara av värde vid vissa tillfällen, ehuru den ej kommit att tillämpas. Kommissionen ansåg, att Kungl. Maj:t tills vidare borde ha kvar befogenheterna enligt paragrafen.

Industrikommissionen har beträffande 4 § och vissa andra bestämmelser i förfogandelagen uttalat, att det visserligen kunde konstateras, att de hittills kunnat undvaras såvitt anginge kommissionens verksamhetsområde. Med de ständiga växlingar försörjningsläget genomginge och de oväntade problem, som ständigt uppkom, vore det emellertid svårt att förutse, huruvida lagbestämmelserna framdeles kunde visa sig nödvändiga eller icke. Kommissionen ville emellertid ifrågasätta, huruvida, även om bestämmelserna kunde borttagas, denna begränsning skulle vara så betydelsefull, att den motiverade en konstruktion med särskilda författningar gällande under olika angivna förutsättningar.

Trafikkommissionen har uppgivit, att befogenheten inom dess verksamhetsområde i första hand erfordrades som ett komplement till befogenheten att uttaga tjänstbarhet (beordra forsling) vid underlåtenhet från den enskildes sida att efterkomma forslingsorder.

Priskontrollnämnden har likaledes anført, att 4 § hade betydelse för den prisreglerande verksamheten endast såsom ett komplement till 5 §. Det kunde därför svårligen tänkas, att 4 § kunde komma till tillämpning annat än i rena undantagsfall, men redan dessa motiverade ett bibehållande av de i paragrafen intagna stadgandena.

Fortifikationsförvaltningen har i yttrande uppgivit, att kronan alltjämt i 17 olika fall i olika delar av landet disponerade mark och lokaler, som tagits i anspråk enligt förfogandelagen (för pansarhinder och luftvärnsändamål samt i ett fall för lokaler åt militär förvaltning). Frivilliga upplåtelseavtal torde knappast kunna träffas på godtagbara villkor beträffande alla områdena och lokalerna, som alltjämt vore av oavvisligt behov för försvaret. Under nu rådande osäkra förhållanden i världen syntes det vidare vara i högsta grad angeläget att kronan — även innan beredskapstillstånd eller förstärkt försvarsberedskap anbefalldes — kunde snabbt anskaffa erforderliga byggnader, lokaler och markområden m. m. för krigsmaktens olika behov med stöd av förfogandelagens bestämmelser. — Under hand har från förvaltningen uppgivits, att man inom den närmaste tiden avsåge att söka så långt som möjligt få till stånd avtal om upplåtelse av 50 års nyttjanderätt till de områden som tagits i anspråk med stöd av förfogandelagen. Expropriation ansåges ej böra ifrågakomma med hänsyn till kostnaderna, då områdena i regel vore små.

Flygförvaltningen har meddelat, att under de första krigsåren områden i ett litet antal fall togos i anspråk jämlikt 4 § för flygvapnets räkning. Dessa förfoganden vore numera avvecklade.

Från *marinförvaltningen* har uppgivits, att 4 § ej varit aktuell för förfoganden över områden.

Från *byggnadsstyrelsen* har vid underhandsförfrågan uppgivits, att det numera ej torde ifrågakomma att med stöd av förfogandelagen skaffa myndigheter tjänstelokaler. Det torde f. ö. ej ha förekommit under det senaste kriget och tiden därefter att så skett.

Industriförbundet har uttalat, att det väl knappast kunde förekomma, att myndigheterna för närvarande skulle förfoga över exempelvis en industribyggnad och ålägga dess ägare att ändra utrustningen eller förflytta den. Bestämmelserna härom vore så uppenbart betingade av krigsförhållanden, att de icke borde kvarstå.

Kommittén anför härefter beträffande 4 §:

4 § förfogandelagen har ej längre betydelse i fråga om vanhävdade jordbruksfastigheter och den har ej tillämpats för upplåtelse av avverkningsrätter.

De områden, som för försvarets räkning tagits i anspråk enligt förfogandelagen eller framdeles visa sig erforderliga för sådant ändamål, torde i nuvarande läge få disponeras tvångsvis — i den mån det är erforderligt — enligt expropriationslagen.

Man torde numera kunna bortse från möjligheten att 4 § kommer till användning för att tillgodose behovet av tjänstelokaler åt offentlig myndighet.

I övrigt torde man få bedöma 4 § ur liknande synpunkter som 5 § och kommittén hänvisar därför till vad som anföres i anslutning till denna. Myndigheterna ha haft möjlighet att i vissa fall välja mellan att beordra en tjänstbarhet (tillverkning eller transport enligt 5 §) och att taga anläggning eller transportmedel i anspråk med nyttjanderätt enligt 4 §. Av dessa alternativ torde det förra framträda som det naturligaste och medföra mindre rubbningar än det senare. Ehuru de synpunkter, som anföres i anslutning till 5 §, äro i andra hand tillämpliga även på 4 §, anser kommittén därför, med hänsyn till 4:e paragrafens sekundära betydelse, att den bör kunna sättas ur tillämpning.

Beträffande tillämpningen under nuvarande förhållanden av 5 § ha i de till kommittén avgivna yttrandena bl. a. följande synpunkter anförts:

Livsmedelskommissionen har uttalat, att 5 § borde kvarstå i tillämpning som trygghet för folkförsörjningen men samtidigt påpekat, att möjligheterna att tillämpa paragrafen numera vore begränsade i en konfliktsituation, då tjänstepliktslagen ej vore i kraft.

Industrikommissionen har förklarat, att 5 § fortfarande vore oundgängligen nödvändig. Vid sammanträde med kommittén ha representanter för kommissionen närmare utvecklat sina synpunkter på denna fråga. Kommissionen hade alltid strävat efter att komma fram på frivillighetens väg. Hela järnprioriteringen hade sålunda, för att taga ett exempel, ordnats genom överenskommelser. Som bakgrund och stöd hade förfogandelagen dock haft stor betydelse. Vi ginge nu mot en så allvarlig tid, att man ej borde avhända sig detta stöd. Detta gällde även 5 §. Det vore svårt att bedöma i hur stor utsträckning 5 § utgjort stöd för uppgörelser, som kommissionen fått till stånd med olika företag och organisationer utan att bestämmelserna direkt åberopats. Det vore möjligt att ett borttagande av befogenheterna enligt 5 § i nuvarande läge ej skulle medföra några »olyckor», men de inneburo otvivelaktigt en trygghet. I allmänhet gäve beslaget tillräckliga befogenheter, men i fråga om exempelvis järn vore det förenat med utomordentligt stora svårigheter att genomföra ett beslag. — Det vore möjligt att 5 § behövde tillämpas för att åstadkomma erforderlig prioritet åt militära beställningar. — Då fråga vore om beslag, spelade tidsfaktorn stor roll. Det vore tänkbart att så kunde vara förhållandet även i fall av sådan art som avsåges i 5 §, ehuru betydelsen av snabbt ingripande där i allmänhet nog vore mindre framträdande. — 5 § borde ej tillämpas så att den finge karaktär av arbetsplikt eller medförde tvångsdirigering av arbetskraft.

Trafikkommissionen har påpekat, att uttagande av tjänstbarhet i form av beordrande av forsling vore den vid en akut transportkris närmast till hands liggande förfogandeåtgärden med avseende å transportmedel.

Priskontrollnämnden har uttalat den uppfattningen, att det icke vore ändamålsenligt att mera allmänt genomföra produktionsdirigering i prisreglerande syfte. Sådan dirigering kunde ifrågakomma endast i särskilda fall av väsentlig betydelse för försörjningen. Trots de övriga möjligheter som stode nämnden till buds torde det dock stundom komma att visa sig ogörligt att förhandlingsvägen komma till uppgörelse om produktionsfördelning och prissättning. I fråga om särskilt betydelsefulla varor kunde det därför i undantagsfall bli ofrånkomligt att genom direkt produktionsåläggande eller annan produktionsdirigering säkerställa tillgången på ifrågavarande varuslag eller varukvalitet, exempelvis genom åläggande för vederbörande företag att under viss angiven tid i viss utsträckning tillverka en särskild, ur försörjningssynpunkt önskvärd varukvalitet mot ersättning för kostnaderna enligt förfogandelagen. Förordnande enligt 5 §, som möjligen borde tidsbegränsas till två år, borde fullständigas på sådant sätt att fabrikanten kunde åläggas att på för artikeln sedvanligt sätt ombesörja distribuering av artikeln till handeln samt uppbära, indriva och redovisa betalning för utförda leveranser.

Industriförbundet har uttalat, att anledning saknades att i dagens läge bibehålla sådana bestämmelser som avsåge tvångsdirigering av produktionen. Något praktiskt behov av dessa bestämmelser syntes ej föreligga. Det kunde icke vara rimligt att för undantagsfall och andra speciella situationer bibehålla 5 §.

Kommittén anför, att produktionsdirigering visserligen i betydande omfattning förekommit under den gångna tiden, men den hade i huvudsak genomförts med stöd av beslag på sådant sätt, att föreskrifter meddelats om användning av beslaglagd vara. Vid tilldelning av råvara hade vidare i viss utsträckning villkor uppställts om användning för bestämd tillverkning, och råvaror hade dirigerats med hänsyn till att viss produktion ansåts böra främjas. Denna möjlighet till produktionsdirigering komme alljämt att kvarstå, om man bibehölle 3 § i tillämpning, och användning av 5 § kunde beräknas bli aktuell i huvudsak endast i sådana fall, då varan i fråga ej låge under beslag och ej heller ansåges böra beslagläggas. Frågan om att lägga järn under beslag hade sålunda tidigare varit aktuell, men den hade fått förfalla, eftersom ett beslag på detta område skulle vara förenat med stora olägenheter. Erforderlig dirigering av järnet hade dock kunnat uppnås genom frivilliga överenskommelser. 5 § hade betydelse som stöd för sådana överenskommelser, och den kunde sålunda sägas liksom 2 § utgöra ett komplement till beslagsbestämmelserna i 3 §. Kommittén tänkte särskilt på det fall, att något enstaka företag genom att motsätta sig åtgärder som funnes nödvändiga, skulle kunna äventyra effektiva och rationella anordningar för lösande av de försörjningsproblem, som komme att annåla sig.

Beträffande tillämpningen av 5 § anför kommittén, att om det skulle kunna komma i fråga att annat än för speciella undantagsfall tillämpa paragrafen för produktionsdirigering eller forsling i större omfattning, riksdagen borde erhålla tillfälle att uttala sig därom. Till de av priskontrollnämnden framställda önskemålen hade kommittén ej tagit ställning, enär de torde böra upptagas i anslutning till prisregleringslagen eller i särskild lagstiftning.

Kommittén anför slutligen i denna del:

När kommittén fattat ståndpunkt till frågan om fortsatt tillämplighet av 5 § har kommittén tillmätt den omständigheten stor betydelse, att näringslivets representanter i de centrala krisorganen anslutit sig till kravet på bibehållande av dessa befogenheter för Kungl. Maj:t. Vidare synes industriförbundet ej ha haft något att erinra mot det sätt, varpå befogenheterna under den gångna tiden använts. Förbundet motiverar sålunda sitt yrkande om upphävande av 5 paragrafens fullmakt med principiella skäl och det förhållandet, att fullmakten använts i så ringa utsträckning, att något praktiskt behov därav icke syntes föreligga. På grund härav och med hänsyn till det ovissa ekonomiska läge, vari vårt land nu befinner sig och som närmast synes ha accentuerats under det senaste halvåret, ävensom till 5 paragrafens betydelse för beredskapsfrågorna, har kommittén stannat för att man ej för närvarande bör sätta paragrafen ur tillämpning.

Beträffande 6 § anför kommittén, att utrymme för tillämpning av ifrågasvarande paragraf icke torde föreligga i nuvarande situation, varför paragrafen borde sättas ur tillämpning.

Vad slutligen angår 7 § framhåller kommittén, att paragrafen vore ett specialstadgande till 2, 4 och 5 §§, beroende på att elektrisk kraft till sin juridiska natur ej vore att anse som förnödenhet. Eftersom man måste räkna med att brist på elektrisk kraft komme att föreligga de närmaste åren, vore den speciella fullmakt, som meddelats genom 7 § alltså erforderlig. Kommittén åberopar härvid vissa av centrala driftledningens anförda synpunkter av följande innebörd:

Med den risk för brist på kraft, varmed man måste räkna för de närmaste åren, är det givetvis av stor betydelse, att kraftleverantörerna ställa all tillgänglig kraft till förfogande. Det är sålunda ej ur allmän synpunkt acceptabelt att en kraftleverantör, som ej får det pris för kraften han begär, skulle kunna låta vattnet rinna bort hellre än att leverera till lägre pris. Bestämmelserna om prisregleringsnämnd i 2 § 8 mom. i 1902 års lag innebära ej garantier mot en sådan eventualitet. Även under tider, då ransoneringar och regleringar på kraftområdet ej behöva vara i kraft, har förefintligheten av en fullmaktslagstiftning den betydelsen, att den för kraftleverantörernas del ersätter den marginal, som de eljest måste räkna med, när de åtaga sig kraftabonnemang. Bortfaller fullmaktslagstiftningen, måste kraftleverantörerna sålunda nedskära sina åtaganden för att ej behöva riskera att ej kunna fullgöra dem. Även ur dessa synpunkter torde 1941 års lag och även 7 § förfogandelagen sålunda knappast kunna undvaras för att möjliggöra att försörjningen tillgodoses intill gränsen för kraftverkens kapacitet.

Kommittén sammanfattar sin ståndpunkt i fråga om tillämpningsförordnande beträffande förfogandelagen för tiden efter den 1 juli 1949, att förordnandet endast bör avse 2, 3, 5 och 7 §§ samt att således 4 och 6 §§ kunna uteslutas ur förordnandet.

Ledamoten av förfoganderättskommittén Holmbäck har i sin reservation till kommitténs förslag förklarat, att han — med utgångspunkt från vad man nu kunde förutse rörande det ekonomiska läget under tiden fram till den 1 juli 1950 — icke kunde dela kommitténs uppfattning, att ett förordnande borde beslutas, att 2 § andra stycket och 5 § skulle få tillämpas under året 1 juli 1949—30 juni 1950. Holmbäck fortsätter:

Det gäller här förfoganden över den mänskliga arbetskraften (att varor skola tillverkas, att forsling skall äga rum o. s. v.). Skälen till förfoganden över mänsklig arbetskraft böra givetvis vara ännu starkare än skälen till förfoganden över egendom. I full överensstämmelse härmed ha statsmakterna även låtit arbetspliktslagen träda ur tillämpning. De yttranden, som inkommit till kommittén från kristidskommissionerna, och de föredragningar, som ägt rum för kommittén från ledamöter av dessa, ha emellertid visat att icke ens på långa tag lika starka skäl föreligga att under året 1 juli 1949 till 30 juni 1950 tillämpa 2 § andra stycket och 5 § förfogandelagen som att under samma tidsperiod tillämpa t. ex. 3 § samma lag. Kommitténs motivering för sitt förslag visar samma sak. Under de år, förfogandelagen gällt, ha 2 § andra stycket och 5 § förfogandelagen tillämpats i mycket ringa utsträckning, och det är tydligt att man kan hysa den största tveksamhet, om under den tid man nu kan överblicka, överhuvud en tillämp-

ning av de båda lagrummen kan bli nödvändig, såvida riket icke skulle råka i krig eller krigsfara. Någon nödvändighet under nuvarande ekonomiska konjunktur att då det gäller förfoganden över arbetskraft fatta så snabba beslut som då det gäller beslag av varor torde icke föreligga. Ur denna synpunkt behöver alltså icke riksdagen lägga den befogenhet i Kungl. Maj:ts hand, som skulle följa av ett beslut att de båda lagrummen skulle få tillämpas.

Ett beslut om att de båda lagrummen skulle få tillämpas skulle kunna få den betydelsen, att det bildade en bakgrund, d. v. s. i realiteten ett visst hot, vid förhandlingar mellan kristidskommissioner och näringslivets representanter. Dessa sistnämnda skulle veta att om de icke ginge med på uppgörelser, som önskades från den andra sidan, möjlighet alltid funnes att ett administrativt förfogande ägde rum. En dylik bakgrund för förhandlingar anser jag emellertid olämplig. Vidare skulle ett förordnande att de båda lagrummen skulle få tillämpas möjliggöra ett administrativt beslut varigenom ett företag ställdes om från att fullgöra redan avtalade leveranser till att i stället ägna sig åt den produktion, som statsmakterna bestämde. Tänkbart är för detta fall att ägaren till företaget icke själv vore ovillig att företaga den produktion, varom vore fråga; i ett sådant fall komme förfogandebeslutet att i realiteten rikta sig mot de personer, vilka slutit kontrakt med företaget om leveranser från detta. Vid förfoganden av denna typ griper man emellertid in i redan slutna civilrättsliga avtal. Man skjuter uppfyllandet av dylika avtal i bakgrunden utan att det i förfogandelagstiftningen finnes någon bestämmelse, som ger något skadestånd åt dem som slutit avtalen med den firma, varom är fråga. Då dylikt skadestånd icke heller torde utgå enligt allmänna regler i vårt rättssystem, komma de personer, varom här är fråga, att träffas av förluster. Att möjliggöra dylika ingrepp i redan slutna avtal synes böra ske endast om det visats vara tvingande nödvändigt. Detta är emellertid icke händelsen.

Min uppfattning är att om det under tidsperioden 1 juli 1949—30 juni 1950 skulle, utan att krig eller krigsfara förelåge, ifrågasättas att förfoganden över arbetskraft skulle äga rum, riksdagen bör bedöma det särskilda fallet. Riksdagen har då att med utgångspunkt från de förhållanden, som då föreligga, bedöma om ett ingripande är nödvändigt, om, vid jakande svar härpå, 2 § andra stycket eller 5 § förfogandelagen bör sättas i tillämpning eller eventuellt en särslagstiftning skapas.

Fullt samma tankegång, som nu angivits, är tillämplig även på 7 §. Även denna paragraf, som handlar om förfoganden över elektrisk kraft, innebär möjligheter till förfoganden över arbetskraft. Även i det fall att ett förfogande av den typ, som anges i paragrafen, skulle ifrågasättas under året 1 juli 1949 till 30 juni 1950, bör enligt min uppfattning ett särbeslut fattas av riksdagen.

Jag anser alltså, att våren 1949 förordnande bör givas om tillämpning blott av 2 § första och tredje styckena och 3 § förfogandelagen under året 1 juli 1949 till 30 juni 1950, och att alltså motsvarande förordnande icke bör givas beträffande 2 § andra stycket och 4—7 §§.

Ledamoten av kommittén Håstad anför i sin reservation till en början följande allmänna synpunkter:

Då tvångsregleringar enligt min uppfattning alltid ha en tendens att draga med sig många menliga konsekvenser för produktionen på längre sikt och därigenom hämma uppsvinget, framstår det för mig såsom det vikti-

gaste målet att snarast möjligt bringa ur tillämpning den förfogandelagsstiftning, vars för svensk rätt främmande principer allmänt ansetts godtagbara allenast vid krig eller krigsfara samt under den omedelbara övergångstiden efter en krigshushållning. Likaledes måste ansträngningarna inriktas på att nu, mer än tre år efter krigets slut, fortast möjligt avveckla de ännu bestående regleringarna eller ransoneringarna. Det kan i dagens läge, även om framtidsutsikterna alltjämt äro ovissa, inte åberopas bärande skäl för att lämna Kungl. Maj:t samma vidsträckta självständiga befogenheter som under krigets avspärrning och som skänka Kungl. Maj:t möjligheter till ett nästan obehindrat dirigerande av näringslivet. Tiden måste nu åter vara inne, då kompetensen på hithörande område steg för steg återföres till det normala, d. v. s. till vad som i stort sett gällt intill det andra världskriget, med avbrott för krisåren 1914—1920, och då mera väsentliga ingrepp i den enskildes eller näringslivets frihet ej fått företagas i annan form än genom lagstiftning, d. v. s. genom samfällda beslut av Konung och riksdag. Jag vill i detta hänseende erinra om vad 1946 års sakkunniga angående riksdagens arbetsformer enhälligt uttalade, nämligen att den s. k. ekonomiska lagstiftningen enligt § 89 regeringsformen bör underställas riksdagen i den mån författningarna eller författningsändringarna innebure ingrepp i medborgarnas frihet och egendom. 1948 års riksdag lämnade, när den hade att behandla arbetsformerna, detta uttalande utan gensägelse.

Efter att härefter ha konstaterat, att för avveckling av de nuvarande regleringarna och ransoneringarna och som en beredskap vid en tänkbar skärpning av försörjningssvårigheterna inom någon viss produktion under nuvarande bristande ekonomiska balans vissa grundstadganden i förfogandelagen sannolikt icke kunde undvaras, framhåller Håstad, att den ovillkorliga förutsättningen härför vore, att förfogandelagens tillämpningsområde inskränktes utöver vad som föresloges i kommitténs betänkande liksom att riksdagen erhöle större inflytande på nya regleringsplaner än betänkandet anvisade möjlighet till. I nuvarande läge syntes påtagligt behov av andra befogenheter än dem, som innefattades i 2 och 3 §§, d. v. s. rätt till förfoganden och beslag samt, såsom en direkt beredskapsåtgärd i händelse av elkraftbrist 7 §. 5 § och 2 § andra stycket borde under nuvarande fredstid upphöra att gälla. Håstad fortsätter:

Redan den omständigheten att Kungl. Maj:t nu saknar befogenheter att utan särskild lagstiftning ta arbetskraften i förfogande i form av tvångsåläggande gör det principiellt betänkligt att låta Kungl. Maj:ts självständiga befogenheter i avseende å producenterna bestå. Därtill kommer, att den produktionsplikt, som kan åläggas enligt nämnda lagrum, blott har behövt tillämpas i så ringa utsträckning, att den i förhandenvarande läge icke kan tänkas bli av någon större direkt betydelse. Skulle de nämnda lagbestämmelsernas kvarstående motiveras med det indirekta hot, som dessa utgöra emot näringslivets organisationer eller enskilda företagare, finner jag detta strida mot hela min uppfattning om förhållandet mellan statsmakterna och produktionen, vilket bör frigöras från hotelser och onödig dirigering för att i stället grundas på ömsesidigt förtroende och frivilligt samarbete. Och härvid bör jordbruket behandlas lika med industrien och transportväsendet, varför jag föreslår att såväl § 5 som § 2 andra stycket inte sättas i

kraft under nuvarande avvecklingstid. Om ändock av nu ej förutsebara skäl ett statligt ingripande avseende produktionsplikt under denna tid skulle anses nödvändigt, står den möjligheten Kungl. Maj:t öppen att i vanlig lagstiftningsordning inhämta riksdagens godkännande av ingripandet i fråga.

Endast om det gäller upprustning av vårt försvar tala i nuvarande utrikespolitiska spänningssläge olika skäl för att Kungl. Maj:t får behålla befogenheten att enligt § 5 ålägga produktionsplikt. Dessa skäl behöva inte här närmare utvecklas. I så fall kan man tänka sig, antingen att förutsättningarna för tillämpning av § 5 omskrivas i lagtexten till att blott avse tillgodo-seendet av försvarsberedskapens behov eller också — därest det anses tekniskt mindre lämpligt att för olika lägen ha två lagtexter för samma paragraf — att riksdagen vid beslutet om bemyndigandet uttryckligen i direktiven begränsar tillämpningen på angivet sätt.

Beträffande förhållandet mellan Kungl. Maj:t och riksdagen framhåller Håstad, att det måste vara naturligt att nu sträva efter att i största möjliga omfattning låta riksdagen få utöva den rätt till direkt medverkan, som riksdagen när det gällt inskränkning i närings- och andra friheter varit enligt grundlag eller praxis tillförsäkrad. Därför borde de beslut som Kungl. Maj:t fattade med stöd av 2 och 3 §§ i nuvarande avvecklingsskede underställas riksdagen för godkännande. Håstad fortsätter:

För att inte syftmålet med ett statligt ingripande, t. ex. ett beslag skall äventyras har jag dock ansett det ofrånkomligt att medge Kungl. Maj:t en provisorierätt. Utnyttjar Kungl. Maj:t denna provisorierätt bör beslutet om beslaget eller förfogandet underställas riksdagen så fort ske kan, d. v. s. under löpande session genast och, om regleringen beslutes emellan sessioner, vid riksdagens första sammanträde efter uppehållet. (Givetvis står det Konungen fritt att i senare fallet om han så anser nödigt inkalla riksdagen till tidigare dag, i enlighet med den tänkta nya formuleringen av riksdagsordningen § 2 tredje stycket; samma rätt skall även tillkomma en minoritet i endera kammaren enligt riksdagsordningen § 2 fjärde stycket.) Regleringsåtgärden bör upphöra att gälla, om inte kamrarna inom 30 dagar efter propositionens överlämnande till riksdagen godkänt densamma. Det förut-sattes härvid att den förordning, som riksdagen skall pröva, blott innefattar regleringsåtgärdens principiella grunder. Övriga stadganden ha sin plats i tillämpningskungörelser eller tillsynsmyndighetens cirkulär. Härigenom skulle hinder ej resas för ändringar och jämkningar av praktisk art, och endast vid ändring av de principiella grunderna för regleringen påkallas en ny hänvändelse till riksdagen.

I alla de fall, då en regleringsåtgärd utan olägenhet i förväg kan underställas riksdagen, bör detta ske. Och även jag finner det önskligt och lämpligt, att regeringen vid förlängningen av förfogandelagen lämnar riksdagen en översikt över försörjningsläget och eventuellt tilltänkta åtgärder. Sannolikt torde dock regeringen härvid mera sällan tänkas vara i stånd att konkret ange sina planer. Om riksdagen emellertid i något fall i förväg skulle ha lämnat sitt medgivande till en regleringsåtgärd av här angivna skäl — något som tidigare skett bl. a. i samband med jordbruksregleringen — bör detta betraktas såsom en handling ekvivalent med ett efterföljande riksdagsgodkännande, förutsatt att regeringens beslut ej går utom ramen för riksdagens fullmakt.

Detta system med riksdagens godkännande av regleringsåtgärdernas principiella grunder — ett system vartill förebilder kunna hämtas från andra länders fullmaktslagstiftning — skulle enligt min mening på ett effektivare sätt än blotta regeringsmeddelanden jämlikt riksdagsordningen § 56 trygga riksdagens behöriga inflytande på dessa för näringslivet och de enskilda medborgarna djupt ingripande statliga åtgärder. Riksdagens medverkan är naturlig icke blott därför att utstakandet av den ekonomiska politikens riktlinjer måste tillhöra riksdagens centralaste uppgifter utan även därför att riksdagen har att företräda allmänintresset gentemot enskilda grupper eller organisationer. Den riksdagsprövning, som kan väntas följa på ett regeringsmeddelande i form av en debatt, lämnar enligt all erfarenhet från debatter om utrikespolitiska meddelanden föga garanti för grundlighet. Skall det vara någon reell mening med en efterföljande riksdagsprövning, måste regleringsåtgärderna även underkastas granskning i utskott. Och endast genom ett direkt godkännande tryggas bägge kamrarnas rätt. Säkerligen skapas genom en utskottsberedning även bättre förutsättningar för ärendets sakliga behandling; en debatt omedelbart efter ett regeringsmeddelande kan lätt bli politiskt tillspetsad.

Jag föreslår alltså, att riksdagen vid sitt »fullmaktsbeslut» inskriver i en tillfällig tilläggsparagraf till förfogandelagen uttryckliga stadganden om skyldigheten för Konungen att efteråt underkasta eventuella tillämpningsåtgärder enligt §§ 2 och 3 förfogandelagen riksdagens prövning i och för dessas godkännande.

Vad här sagts avser beslag eller förfogande av större räckvidd eller av i den enskildes rättssfär ingripande art.

Ledamoten av kommittén Onsjö betonar även i sin reservation vikten av att avvecklingen av regleringarna borde ske så snart som möjligt. Han ansluter sig i huvudsak till kommitténs förslag beträffande förfogandelagens tillämpning under tiden närmast efter den 1 juli 1949, varvid han dock fäster särskild vikt vid kommitténs uttalande, att Kungl. Maj:t bör bereda riksdagen tillfälle att yttra sig i regleringsfrågor av större betydelse, där så kan ske utan synnerliga olägenheter, samt att fullmakterna böra utnyttjas endast i fall av särskild vikt. Emellertid anser Onsjö, att även 2 § andra stycket och 5 § böra sättas ur tillämpning under nuvarande förhållanden. Han anför härom:

Dessa bestämmelser, som äro avsedda att möjliggöra en tvångsdirigering av produktionen, te sig i dagens läge stötande och orimliga. Det har nämnts att 5 § bl. a. skulle kunna vara tillämplig i händelse av en mjölkstrejk. Jag anser inte att förfogandelagen är ett lämpligt eller effektivt instrument att tillgripa i händelse av en konflikt av sådant slag och innebörden av bestämmelserna är sådan, att de ej böra vara tillämpliga ens med den reservation som kommitténs majoritet föreslagit.

I den mån bestämmelserna skulle tillämpas mot jordbrukarna skulle det innebära en tvångsdirigering som skulle ha likhet med arbetsplikt. Då vi ej ha en tjänstepliktslag, böra ej heller bestämmelser av nu ifrågakarande slag finnas.

Yttranden över förfoganderättskommitténs förslag. Beträffande fullmakternas allmänna innebörd må till en början anföras följande uttalande av *länsstyrelsen i Norrbottens län*:

Länsstyrelsen finner de av kommittén anförda skälen för en fortsatt lagstiftning på området övertygande och vill sålunda icke motsätta sig, att giltighetstiden för nu gällande lag förlänges. Vid bedömandet av detta spörsmål anser länsstyrelsen det dock angeläget, att två synpunkter noga beaktas. En förutsättning för att en med stöd av förfogandelagstiftningen genomförd reglering av vissa förnödenheter skall kunna upprätthållas är, att regleringen framstår att vara så nödvändig, att den uppbäres av folkets flertal. I annat fall föreligger fara för att större eller mindre del av produktionen går vid sidan av regleringen. Detta i sin tur kan föranleda den centrala kommission, som handhar regleringen och som lärer grunda sina beräkningar enbart på den produktion, som varit underkastad regleringen, att bedöma försörjningsläget mera pessimistiskt än det i själva verket är. Det torde vidare vid bedömandet av behovet av fortsatta regleringsåtgärder icke böra förbises, att en reglering understundom kan i viss utsträckning motverka eller försena en eljest önskvärd ökning av produktionen. Man torde till exempel icke kunna bortse ifrån att den genomförda centraliseringen av all slakt i viss mån kan medföra, att slaktfärdiga djur icke vid lämpligaste tid kunna slaktas, detta till följd av transportsvårigheter eller anhopning av slaktdjur vid slakterierna. Med det sagda har länsstyrelsen endast velat betona, att man vid bedömandet av behovet av fortsatta regleringar även nödgas beakta förhållanden, som icke komma till uttryck i statistiska beräkningar över den produktion, som är underkastad reglering.

I de från näringslivets organisationer inkomna yttrandena anföres i allmänhet liknande synpunkter beträffande tillämpningen i allmänhet av förfogandelagen efter den 1 juli 1949, som kommit till uttryck i de till betänkandet avgivna reservationerna. Av dessa yttranden må här följande uttalanden återgivas:

Kommerskollegium understryker vikten av att tillfälle bereddes riksdagen att uttala sig i regleringsfrågor av större betydelse, där så kunde ske utan synnerliga olägenheter. Däremot syntes kollegium fullmakterna icke böra förbindas med villkor att ingripanden enligt fullmakterna skulle underställas riksdagens prövning. De skäl, som av kommittén anförts mot en dylik begränsning av fullmakterna, syntes kollegium vägande.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför beträffande Håstads förslag att stadga skyldighet för Kungl. Maj:t att underställa vidtagna tillämpningsåtgärder riksdagens prövning och godkännande, att förslaget enligt länsstyrelsens mening tedde sig föga realistiskt. Riksdagens intresse av medinflytande i fråga om lagens tillämpning torde, förutom genom inskränkningar i samband med tillämpningsförordnandet, i erforderlig grad tillgodoses, om, såsom kommittén förutsatte, Kungl. Maj:t i regleringsfrågor av större vikt beredde riksdagen tillfälle att i förväg yttra sig eller, där så ej kunde ske utan synnerliga olägenheter, i efterhand göra anmälan till riksdagen genom muntligt meddelande enligt 56 § riksdagsordningen.

Livsmedelskommissionen anför beträffande samma förslag, att en förhandsdiskussion av detta slag inom kommissionens område måste komma att medföra synnerliga olägenheter. Vare sig det gällde beslag eller handels-

reglering av viktiga livsmedel eller förnödenheter för jordbruket eller livsmedelsindustrien föreläge alltid behov av största sekretess och snabba åtgärder.

Beträffande frågan, vilka paragrafer i förfogandelagen som böra få kvarstå i tillämpning under året 1 juli 1949—30 juni 1950, äro meningarna i yttrandena liksom inom kommittén mycket delade. Enighet synes råda om att 2 § första stycket och 3 § alltjämt skola tillämpas liksom att 6 § skall försättas ur tillämpning. I allmänhet tillstyrkes även, att 4 § skall försättas ur tillämpning. Annan mening i sistnämnda hänseende uttalas dock av *fortifikationsförvaltningen, flygförvaltningen, priskontrollnämnden, trafikkommissionen och landsorganisationen.*

Trafikkommissionen anför härom, att paragrafen i första hand hade betydelse såsom ett komplement till befogenheten att meddela forslingsorder. Med nuvarande goda transportmedelstillgång syntes tillsvidare ej behov av 4 § för kommissionens vidkommande föreligga. Skulle till följd av försämrad försörjning med avseende å driv- och smörjmedel eller reservdelar till motorfordon avställning av motorfordon äga rum i större utsträckning, kunde dock behovet av 4 § åter bli aktuellt. *Fortifikationsförvaltningen* anför, att om 4 § sattes ur kraft, sådan anskaffning av mark, lokaler m. m., som framdeles kunde visa sig erforderlig, endast torde kunna genomföras med anlitande av expropriationsförfarande, där ej frivillig uppgörelse kunde träffas. Då ett förfogande med stöd av expropriationslagen toge förhållandevis lång tid att genomföra, kunde detta, t. ex. vid markanskaffning för befästningsändamål, under ogynnsamma förhållanden komma att inverka menligt på försvarsberedskapen. Förvaltningen fortsätter:

Vad angår det behov av lokaler för militär myndighet, som för närvarande tillgodoses genom förfogandelagen, får *fortifikationsförvaltningen* meddela, att detta behov från och med den 1 juni innevarande år icke längre föreligger, sedan vissa kronan tillhöriga lokaler kunnat frigöras för ändamålet. Vad beträffar de markområden, som alltjämt disponeras jämlikt nämnda lag, föras för närvarande förhandlingar angående frivillig upplåtelse, vilka beräknas vara slutförda före den 1 juli i år. Därest uppgörelse icke kunnat komma till stånd, torde *fortifikationsförvaltningen*, efter genomförande av den ifrågasatta lagändringen, komma att med åberopande av 27 § förfogandelagen hos Kungl. Maj:t hemställa, att vederbörligt förfogande skall äga bestånd viss tid efter det 4 §:s tillämplighet upphört, intill dess kronans rätt att disponera marken blivit i annan ordning reglerad. Då de ifrågavarande markbehoven sammanhånga med utvecklingen av beredskapen, synes det förvaltningen som om dessa behov i förekommande fall skulle kunna tillgodoses jämlikt 1 § beredskapsförfogandelagen i dess lydelse enligt lag den 8 mars 1946 (SF 65/1946).

Yrkande att 2 § andra stycket och 5 § förfogandelagen icke skola tillämpas under ifrågavarande tidsperiod ha framställts av följande myndigheter och sammanslutningar, nämligen *socialstyrelsen, överstathållarämbe-*

tet, Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg, handelskammaren i Gävle, Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet Landsbygdens folk, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och Sveriges redareförening. Samma yrkande ha vissa reservanter i arbetsmarknadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, livsmedelskommissionen och industrikommissionen.

Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, handelskammaren i Göteborg, riksförbundet Landsbygdens folk, Sveriges industriförbund och Sveriges grossistförbund anse, att jämväl 7 § bör sättas ur tillämpning under nämnda tid.

I övriga yttranden har kommitténs förslag i denna del mer eller mindre direkt tillstyrkts.

Till stöd för yrkandena om att 2 § andra stycket och 5 § i fortsättningen icke skola tillämpas anföras i yttrandena i stort sett samma argument som de, vilka kommit till synes i reservationerna i kommittébetänkandet. Ur motiveringarna må följande anföras:

Skånes handelskammare framhåller, att det vore synnerligen olyckligt och orimligt, om den uppfattningen skulle vinna stöd i lag, att näringslivet vid sina förhandlingar med krisorganen även under icke krigsmässiga förhållanden skulle ha produktionsplikten som ett outtalat hot hängande över sig. Samarbetet mellan statsmakterna och näringslivet gagnades utan tvivel bäst av att förekommande förhandlingar fördes i en förtroendefull anda och utan häntydingar på statsmakternas möjligheter att tillgripa förfogandelagen, om uppgörelse i godo icke kunde träffas.

Handelskammaren i Gävle anför bland annat:

Statsmakternas stöd förefaller ej heller böra skänkas åt kristidskommissionernas och priskontrollnämndens strävan att vid sina förhandlingar kunna utnyttja dessa paragrafer som ett maktmedel mot näringslivets representanter. Om sådana motiv få medverka vid en lags tillkomst, innebär det en alltför långt driven misstro mot näringslivet i gemen och en allvarlig anklagelse mot dess företrädare för bristande lojalitet. Den gångna, för näringsarna ytterst besvärliga krigstiden, ger icke belägg för riktigheten av sådana anklagelser. Det är otvivelaktigt i det allmännas intresse, att förhållandet mellan våra statsmakter och näringslivet grundas på förtroende och samarbete och att produktion och distribution icke onödigt dirigeras eller utsätts för hotelser från myndigheternas sida.

Sveriges industriförbund anför bland annat:

Emot paragrafens användning hittills föreligger icke någon erinran från förbundets sida, vilket är naturligt, då fullmakten använts i synnerligen ringa utsträckning. Antalet fall, då paragrafen kommit till användning, ha varit så få och av sådan speciell natur, att det synes förbundet helt klart, att något egentligt behov av paragrafen för närvarande icke föreligger. Att åberopa denna omständighet till stöd för att paragrafen icke bör sättas ur tillämpning synes förbundet illa rimma med målsättningen att ur för-

fogandelagen utmönstra vad som ej befinnas nödvändigt. — — — De skäl, som åberopats för bibehållandet av 5 §, ha avsevärt mindre styrka än vad som anförts beträffande beslagsfullmakten. Bestämmelserna om förfogande och beslag ge redan de kommissionerna utomordentliga befogenheter, som icke behöva kompletteras med speciella bestämmelser om produktionsålägganden för att kommissionerna skola kunna fullgöra på dem ankommande uppgifter. De bristsituationer, som kunna uppstå, torde för övrigt i första hand komma att avse importvaror. På importområdet ha emellertid kommissionerna genom importlicensgivningen så stora möjligheter till ingripanden, att några ytterligare maktmedel icke synas erforderliga. Ett utelämnande av 5 § i fullmakten skulle stå i god överensstämmelse med riksdagens uttalande att förfogandelagen horde begränsas så, att Kungl. Maj:t icke erhöles vidsträcktare befogenheter än som betingades av rådande förhållanden.

Sveriges redareförening framhåller, att det icke längre vore ur landets synpunkt erforderligt, att redarna skulle i administrativ ordning kunna åläggas att utföra transporter med sina fartyg. Situationen syntes vara densamma, såvitt anginge behovet att kunna i administrativ ordning ålägga andra näringsutövare än redare skyldighet att utföra tjänstbarheter. Andra personer än näringsutövare och med dem jämställda kunde icke enligt allmänna förfogandelagen i administrativ ordning åläggas att utföra arbetsprestationer. Sistsagda princip syntes böra gälla alla arter av arbetsprestationer och sålunda även beträffande näringsutövare och med dem jämställda personer.

Av de yttranden, vari kommitténs förslag i förevarande hänseende tillstyrkts, må följande anföras:

Arméförvaltningen framhåller, att det ur försvarets synpunkt framstode som nödvändigt, att Kungl. Maj:t även under budgetåret 1949/50, såvitt rörde krigsmateriel, ägde de i nuvarande 2 § andra stycket och 5 § förfogandelagen angivna befogenheterna. Därest Kungl. Maj:t erhöles dylika befogenheter, syntes det ur försvarets synpunkt vara av mindre betydelse, huruvida förutsättningarna för dessas utövning bestämdes genom ny författningstext, som blott avsåge tillgodoseendet av försvarsberedskapens behov, eller om sagda förutsättningar utan författningsändring genom direktiv av riksdagen begränsades i angivet avseende.

Livsmedelskommissionen framhåller beträffande 5 §, att det kunde försvaras, att här göra skillnad mellan företagare och anställda. För att bemästra de svårigheter, som i nuvarande läge kunde uppkomma, syntes det nämligen vara nödvändigt för Kungl. Maj:t att i speciella undantagsfall ha möjlighet att genom ålägganden ingripa i produktionsapparaten. Dessa ålägganden måste då givetvis i första hand riktas mot företagarna. I flertalet fall kunde åläggandena helt säkert bli effektiva, även om de anställda icke kunde tvingas medverka till åläggandets uppfyllande. Om de anställda funne åläggandet obefogat, torde man visserligen få räkna med att de ned-

lade arbetet. Häri låge emellertid i viss mån en garanti för att förfogande av ifrågavarande slag endast skedde, då så vore oundgängligen nödvändigt. — Sedan den föreslagna ändringen av 15 § genomförts, kunde det icke med fog påstås, att dessa befogenheter skulle kunna användas som hot eller påtryckningsmedel vid förhandlingar om frivilliga uppgörrelser med företagare. Om företagare vid förhandlingarna för prestationer begärde ersättning, som med hänsyn till det allmänna prisläget vore oskäligen, kunde givetvis den situationen uppstå, att företagaren hade att välja mellan att nedsätta sitt krav till belopp, som ansåges skäligt, eller att låta förfogandelagen träda i tillämpning. Även i senare fallet erhöles han dock full skälig ersättning. Befogenheterna kunde således vara indirekta påtryckningsmedel endast mot företagare, som begärde sådan ersättning, som enligt riksvärderingsnämndens praxis icke kunde anses skälig.

Departementschefen. Innan jag närmare går in på frågan om den omfattning, i vilken fullmakt bör lämnas Kungl. Maj:t att tillämpa förfogandelagen under tiden 1 juli 1949—30 juni 1950, vill jag framhålla, att enligt min åsikt — liksom enligt kommitténs — nu rådande förhållanden i väsentlig utsträckning kunna anses som av krig föranledda utomordentliga förhållanden och att motsvarande förhållanden, så vitt nu kan bedömas, komma att föreligga jämväl under nyssnämnda tid.

I enlighet med vad jag förut anfört bör i detta sammanhang, i den mån detta vid nuvarande tidpunkt är möjligt, försörjningsutsikterna för det kommande året beröras. Jag vill därvid förutskicka, att nu endast mycket allmänna uttalanden kunna göras härom. Förhållandena ute i världen äro så labila, att det är ytterst svårt att förutspå något för framtiden. Det bör dock nämnas, att under den senaste tiden en viss omsvängning i den internationella prissituationen kunnat iakttagas. Därest denna tendens kommer att fortgå, synas ökade förutsättningar för en gynnsam utveckling av vårt försörjningsläge föreligga.

Vad till en början angår livsmedelskommissionens område kvarstår, sedan matfetsransoneringen denna dag upphävts, endast ransoneringen av kött och fläsk, socker och kaffe. Vid sidan härav bör beaktas, att en del råvaruregleringar fortfarande äro i kraft såsom beträffande spannmål, fettråvaror och plåt. Att nu närmare angiva tidpunkten för hävandet av ransoneringarna av kött och fläsk samt socker är icke möjligt. Vissa utsikter torde dock finnas att häva dessa ransoneringar under det närmaste året. Kafferansoneringen är nödvändig, så länge valutaläget gör en begränsning av kaffeimporten nödvändig. Bestämdare förutsägelser äro icke heller på denna punkt möjliga.

Vad bränslet angår har regleringen av handeln med ved redan upphävts i vad avser ved, som avverkats efter den 30 september 1948, och torde när som helst kunna helt slopas. Likaledes torde det vara möjligt att inom den närmaste framtiden upphäva regleringen av handeln med stenkol. Koks-

regleringen torde däremot komma att kvarstå ännu någon tid. Vad de flytande bränslena angår, är försörjningsläget här helt beroende av valuta-utvecklingen samt av prisutvecklingen å de utländska marknaderna. I fråga om eldningsolja ha prissänkningstendenser gjort sig gällande, vilket medfört, att försörjningen med denna vara nu ter sig något ljusare, särskilt med hänsyn till att import kan ske mot betalning i pund. I fråga om bensin är prisläget mera oklart, vilket gör att någon ökning av importen knappast torde kunna påräknas, då varje sådan ökning måste betalas i dollars. Med hänsyn till nu antydda ovisshetsmoment torde man böra räkna med att regleringarna på detta område komma att bestå vid ingången av nästa budgetår.

I fråga om skogsindustriella produkter är handeln med pappersmassa, papp och papper fri utom så vitt angår tidningspapper, där avtal föreligger mellan tidningspappersbruken och svenska tidningsutgivareföreningen om begränsning av leveranserna av sådant papper till hemmamarknaden. Vidare ha väsentliga lättnader kunnat äga rum i fråga om virkesregleringen. Att i nuvarande läge uttala sig om, när sistnämnda reglering helt kan slopas, är icke möjligt.

I fråga om övriga varuslag äro regleringarna väsentligen betingade av den försörjningsknapphet, som förorsakats av den av valutaläget betingade importbegränsningen. I den mån detta läge lättar, kunna också lindringar äga rum beträffande regleringarna. Att försöka att skissera den sannolika utvecklingen härför låter sig dock icke göra.

Såsom tidigare i olika sammanhang anförts är det angeläget, att kvarstående regleringar hävas, så snart förutsättningar därtill finnas. Nya regleringar komma ej heller att genomföras, såvida icke genom nu oförutsedda händelser en väsentlig försämring av det utrikespolitiska läget eller vårt valutaläge inträder. Jag vill även göra reservation för ett skördeutfall, väsentligt under genomsnittet.

Med utgående från dessa överbåganden finner jag uppenbart, att fullmakten beträffande förfogandelagens tillämpning under ett år efter den 1 juli 1949 måste omfatta 2 § första stycket och 3 §. I denna punkt synes för övrigt enighet råda.

Likaledes synes enighet råda därom, att 6 § icke behöver tillämpas i nuvarande läge.

Vad 4 § angår instämmer jag med kommittén därutinnan, att ur folkförsörjningssynpunkt behov av tillämpning av lagrummet, så vitt nu kan bedömas, knappast kommer att föreligga under den tid, varom nu är fråga. Däremot torde skäl föreligga för att lagrummet alltjämt bör kunna tillämpas för tillgodoseende av militära beredskapsbehov. Vissa militära myndigheter ha i remissyttrandena uttalat sig härför. Med hänsyn till angelägenheten av att åtgärder icke vidtagas, vilka kunna medföra en försämring av förutsättningarna för en effektiv militär försvarsberedskap, finner jag mig böra förorda, att förordnandet om förfogandelagens tillämpning skall om-

fatta även 4 §, varvid dock fullmakten bör begränsas till att avse tillgodo-seendet av militära beredskapsbehov.

Återstå så 2 § andra stycket samt 5 och 7 §§. Från näringslivets sida liksom från vissa reservanter inom förfoganderättskommittén ha bestämda invändningar rests mot att dessa paragrafer — i varje fall 2 § andra stycket och 5 § — skola äga tillämpning under ifrågavarande tid. Även om jag icke kan fränkänna dessa invändningar visst berättigande, anser jag dock i likhet med kommittén möjlighet alltjämt böra föreligga att tillämpa dessa lagrum. Därvid har jag särskilt lagt vikt vid den uppmjukning av ersättningsreglerna, som föreslagits i det föregående. Jag vill även betona, att ifrågavarande lagrum liksom hittills komma att tillämpas ytterst restriktivt och endast när tvingande skäl föreligga.

Jag får alltså förorda, att förordnande om förfogandelagens tillämpning under tiden 1 juli 1949—30 juni 1950 skall omfatta 2, 3, 5 och 7 §§ samt, med den begränsning som nyss angivits, 4 §.

Beträffande fullmakternas tillämpning må här anföras, att jag instämmer även därutinnan med kommittén att innan nya regleringar införas, frågan därom bör underställas riksdagen, där så utan olägenhet kan ske. Jag vill å andra sidan betona, att förutsättningarna i många fall äro sådana, att syftet med regleringen löper risk att förfelas eller att i varje fall allvarliga olägenheter kunna uppkomma, om regleringen blir känd före dess ikraftträdande. Särskilt gäller detta fall, där möjlighet till hamstring förefinnes. Förhållandena vid bensinransoneringens införande ha givit en tydlig illustration härtill. Sedan en ny reglering införts, bör riksdagen omedelbart underrättas därom genom meddelande jämlikt § 56 riksdagsordningen. Dylig underrättelse får emellertid icke ha karaktären av ett underställande, så att regleringen endast får provisorisk karaktär, till dess riksdagen godkänt densamma. Olägenheterna härav ha påvisats av kommittén, i vars uttalanden jag instämmer.

Departementschefen hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över förslag till *lag om ändrad lydelse av 1, 15 och 27 §§ allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av samma lag*, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar (*bilaga 3*)¹, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:
Carl D. Ossmark.

¹ Denna bilaga, vilken är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

*Utdrag av protokollet över folkhushållningsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 8 april 1949.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för folkhushållningsdepartementet, statsrådet Kock, lagrådets den 7 april 1949 avgivna utlåtande över det den 24 mars 1949 till lagrådet remitterade förslaget till lag om ändrad lydelse av 1, 15 och 27 §§ allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293) samt om fortsatt giltighet av samma lag, därvid föredraganden hemställer, *dels* att förslaget, som av lagrådet lämnats utan erinran, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande, *dels ock* att Kungl. Maj:t i samma proposition måtte föreslå riksdagen att lämna sitt samtycke till att Kungl. Maj:t med stöd av 1 § andra stycket allmänna förfogandelagen förordnar, att 2—5 och 7 §§ samma lag skola äga tillämpning under tiden den 1 juli 1949—den 30 juni 1950, 4 § dock endast i den mån det erfordras för att tillgodose krigsmaktens beredskapsbehov.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ingvar J:son Rörs.

Allmän förfogandelag den 22 juni 1939.

Inledande bestämmelse.

1 §. Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—22 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om förfogande.

2 §. Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöblig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna, att sådan förnödenhet ställes till kronans förfogande, vare ägare eller innehavare därav pliktig att, om Konungen så föreskriver, avstå densamma till kronan, i den mån den icke må av ägaren eller innehavaren behållas enligt vad nedan i 10 § stadgas.

Är förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej i så berett skick, som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, vare ägaren eller innehavaren, om Konungen så bestämmer, pliktig att innan förnödenheten avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med förnödenheten och ortens sed skulle hava verkställts av ägaren eller innehavaren, om förnödenheten ej tagits i anspråk av kronan.

Föreskrift enligt denna paragraf må avse jämväl förnödenhet, som efter föreskriftens meddelande tillverkas eller eljest framvinnes eller ock införes till riket eller inom riket införes till visst område.

3 §. För behov, som angives i 2 § första stycket, äger Konungen föreskriva, att beslag skall läggas å där avsedd förnödenhet. Sådan föreskrift må meddelas jämväl beträffande förnödenhet, som avses i 2 § sista stycket. Då beslag lagts å förnödenhet, må ägare eller innehavare av förnödenheten icke förfoga däröver i vidare mån än i 10 § stadgas.

Har ej inom trettio dagar från det beslag blev gällande ägaren eller innehavaren förpliktats avstå förnödenheten till kronan, och ingiver han till länsstyrelsen en till Konungen ställd ansökning om beslagets hävande, skall beslaget upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande sker inom lika tid

från utgången av nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

4 §. Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, eller för sjukvårdsändamål eller för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälla ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller innehavare av fastighet eller byggnad, som enligt föregående stycke upplåtes, är dock berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme å fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad. *Lag 30 mars 1940.*

5 §. Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, eller att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller iståndsättes viss förnödenhet, eller där för tillgodoseende av behov som nyss är sagt eller eljest för tillgodoseende av ändamål av betydelse för det allmänna finnes erforderligt, att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställes forsling för kronans räkning, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller forsling som nyss sagts verkställes, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller innehavaren må ej i vidare mån än i 10 § stadgas förfoga över förnödenhet, som enligt vad nu sagts skall tillhandahållas från fastigheten eller tillverkas vid anläggningen. *Lag 30 mars 1940.*

6 §. Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme. *Lag 30 mars 1940.*

7 §. Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft för belysning, drivkraft eller annat dylikt ändamål eller för att bereda tillgång till elektrisk kraft för något ändamål av betydelse för det allmänna, att från starkströmsanläggning tillhandahålles elektrisk kraft för kronans räkning eller att kronan eljest förfogar över anläggningen eller del därav utan att anläggningen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av anläggningen, om Konungen så föreskriver, pliktig att på anfordran av den Konungen därtill bemyndigat tillhandahålla elektrisk kraft från anläggningen för kronans räkning samt vidtaga härför erforderliga åtgärder eller upplåta anläggningen eller del därav till kronan under den tid och i den

omfattning, som för varje särskilt fall bestämmes av den, som gjort anfordran.

8 §. Förfogande skall verkställas så, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes. Menar någon att förfogande på grund av särskilda omständigheter för honom medför synnerlig skada eller olägenhet, må han till länsstyrelsen ingiva till Konungen ställd ansökan om hävande av förfogandet.

Tages växande skog i anspråk genom förfogande, som avses i 4 eller 5 §, må avverkning bedrivas av kronan eller åläggas ägaren eller innehavaren utan hinder av de inskränkningar i rätten därtill, som må finnas i lag stadgade; dock må avvikelse från vad som är förenligt med god skogshushållning ej ske utan tvingande skäl.

9 §. Föreskrift enligt 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 § må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag. Föreskriften vare gällande mot ägare eller innehavare, när han fått del därav; dock skall föreskrift, som avser förnödenhet, vilken framvinnes eller införes efter föreskriftens delgivning, gälla från det förnödenheten framvunnits eller införts.

10 §. Har föreskrift meddelats enligt 2 § första eller tredje stycket, 3 § första stycket eller 5 §, må ägare eller innehavare av förnödenhet behålla eller använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom eller den, som av honom njuter kost eller stat. Där i särskilt fall synnerliga skäl därtill äro, äger dock Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat förbjuda ägare eller innehavare att i någon mån förfoga över förnödenhet, som förvärvats i uppenbart syfte att åter avyttra densamma.

I de fall, där föregående stycke första punkten vinner tillämpning, äger Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat bestämma, huru mycket av förnödenheten, som ägare eller innehavare må behålla eller använda. Beslut, varigenom sådan bestämmelse meddelas, skall icke vara avgörande för frågan om lagligheten av åtgärd, som ägaren eller innehavaren dessförinnan vidtagit.

Har beslut, som avses i denna paragraf, meddelats av annan än Konungen, må ägaren eller innehavaren sist å tjugonde dagen från det han erhöll del av beslutet anföra besvär hos Konungen; dock skall beslutet lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej Konungen annorlunda förordnar.

11 §. Ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, vare pliktig upplägga, förvara och vårda den. Kan ägaren eller innehavaren ej tillfredsställande fullgöra vårdnadspikten, skall han därom ofördröjligen göra anmälan hos länsstyrelsen.

Förnödenhet, som jämlikt 2 § skall avstås till kronan, skall av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och å ort inom länet eller angränsande län, som bestämmes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat.

12 §. Då förnödenhet i fall, som avses i 2 eller 5 §, avlämnats eller eljest tagits i besittning för kronans räkning, vare kronan ägare av förnödenheten.

13 §. Meddelas föreskrift, varom stadgas i 2, 4, 5, 6 eller 7 §, äger Konungen tillika förordna, att egendom eller annat skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller forsling verkställas icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes.

Då sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

Om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå, m. m.

14 §. För förnödenhet, eller annat, som jämlikt 2 § avstås till kronan eller enligt 5 § ställes till kronans förfogande, för forsling, som enligt sistnämnda paragraf verkställles för kronans räkning, samt för elektrisk kraft, som enligt 7 § tillhandahålles för kronans räkning, utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

I fråga om egendom, som enligt 4, 6 eller 7 § upplåtes till kronans begagnande, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

15 §. I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 14 § bör utgå, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 14 § angivna grunderna för ersättningens fastställande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tiden för taxornas upprättande. Taxa skall gälla för riket eller för visst område av riket.

Taxor, varom i denna paragraf förmåles, upprättas av riksvärderingsnämnden. Har enligt prisregleringslagen fastställts visst pris, som vid frivillig försäljning av viss förnödenhet eller vid frivillig transport av visst slag ej må överskridas eller må överskridas endast efter tillstånd, skall så anses som om detta pris varit upptaget i taxa varom nyss är sagt; dock att priset icke skall gälla som taxepreis för annat område av riket eller i vidare mån än priset är gällande enligt prisregleringslagen.

Gäller taxepreis för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå efter nämnda pris. Skulle tillämpningen av taxepriset på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet, må ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp; dock att vad sist är sagt icke skall äga tillämpning i fråga om pris, som fastställts enligt prisregleringslagen och som enligt nämnda lag icke må överskridas.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras. *Lag 13 juni 1941.*

16 §. Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid följande tidpunkter, nämligen

om förnödenheten avstås på grund av föreskrift enligt 2 § första stycket, då föreskriften meddelades,

om förnödenheten på grund av föreskrift enligt 2 § andra stycket undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten avstås på grund av föreskrift enligt 2 § tredje stycket, då framvinnandet eller införandet skedde, samt

om förnödenhet eller annat enligt 5 § ställts till kronans förfogande, forsling enligt samma paragraf verkställts för kronans räkning eller elektrisk kraft enligt 7 § tillhandahållits för kronans räkning, då egendomen ställdes till förfogande, forslingen verkställdes eller kraften tillhandahölls.

17 §. Har ägare eller innehavare av förnödenhet enligt 11 § upplagt, förvarat eller vårdat förnödenheten, må han därför åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligt. Skall förnödenheten avlämnas å annan ort än den där förnödenheten finnes, må ägaren eller innehavaren för förnödenhetens forsling till orten för avlämnandet åtnjuta ersättning efter vad som finnes

skäligt; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 14—16 §§ är stadgat.

18 §. Skall förnödenhet jämlikt 2 § avstås till kronan eller jämlikt 5 § ställas till kronans förfogande, och möter ej genom ägarens eller innehavarens förvällande hinder att förnödenheten tages i besittning för kronans räkning, stånde kronan faran för att förnödenheten av våda förstöres, försämrans eller minskas.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Häves beslag eller upphör det eljest att gälla utan att förnödenheten avstås till kronan, och har förnödenheten lidit skada till följd av beslaget, gälde kronan skälig ersättning för skadan.

Har egendom, varöfver kronan förfogat jämlikt 4, 6 eller 7 §, lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

19 §. Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställas till beloppet av den myndighet, som Konungen därtill bemyndigat. Ändring i myndighetens beslut må sökas hos riksvärderingsnämnden.

Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmas av riksvärderingsnämnden.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

20 §. Ersättning enligt denna lag skall, så snart den blivit till beloppet bestämd, gäldas kontant eller medelst anvisning, som är betalbar vid uppvisandet, eller ock, där så lämpligen kan ske, medelst check.

Fullgör ej den, som enligt 13 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, vare kronan pliktig att, på ansökan av den till ersättning berättigade, gälda ersättningen.

21 §. Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Om uppgiftsplikt.

22 §. Det åligger envar att vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet eller av kristidsmyndighet, som Konungen bestämmer, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, som avses i 2 §, eller i vad mån han frambringat, tillverkat, berett eller iståndsatt förnödenhet, som avses i 5 §, eller framställer elektrisk kraft vid anläggning, som avses i 7 §.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda myndighet rörande förhållanden, varom upplysning begärts, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller

5 — *Bihang till riksdagens protokoll 1949. 1 saml. Nr 210.*

annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning. *Lag 15 maj 1942.*

Om straff och åtal.

23 §. Har någon med vetskap därom, att föreskrift meddelats enligt 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 §, olovligen förfogat över, undanstuckit, skadat eller förstört förnödenhet eller annat, som föreskriften avser, eller underlåtit att fullgöra honom enligt 11 § åliggande skyldighet att taga hand om sådan förnödenhet eller eljest åsidosatt vad på honom ankommer till fullgörande av föreskriften eller av bestämmelser, som meddelats med stöd av denna lag, straffes med dagsböter eller fängelse. Är brottet med hänsyn till omständigheterna att anse såsom grovt, vare straffet fängelse eller straffarbete i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen avsett egendom av betydande myckenhet eller omfattning.

Lag samma vare, där någon vid förfrågan enligt 22 § vågrat att lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet rörande i första stycket av samma paragraf angivna förhållanden. *Lag 15 maj 1942.*

24 §. Vad som inhämtats genom svar å sådan förfrågan eller vid sådan undersökning eller granskning, som i 22 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med förfrågningen, undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

25 §. Fälles någon till straff enligt 23 §, skall domstolen, där ej särskilda förhållanden till annat föranleda, förklara egendom som undanhållits eller, där överlåtelse av egendomen skett, gods eller penningar, som den tilltalade i samband med överlåtelsen mottagit förverkade eller, om egendom som sålunda skolat förklaras förverkad ej kan tillrättaskaffas, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde. *Lag 15 maj 1942.*

26 §. Brott, som i 24 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävenom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 25 § förmäles, tillfalla kronan.

Särskilda bestämmelser.

27 §. Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 6 eller 7 § gälle ej längre än till nyss angivna tid, där ej annat följer av vad i 28 eller 29 § stadgas. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid nämnda tid, eller för upplåtelse, som därefter gäller, skola lagens bestämmelser fortfarande äga tillämpning. *Lag 15 maj 1942*, som trätt i kraft 28 s. m. och tillika innehåller följande: Vad i 27—29 §§ stadgas rörande upplåtelse av fastighet, byggnad eller anläggning för bestämd tid och rörande ersättning skall äga giltighet även efter det allmänna förfogandelagen upphört att gälla. — Bestämmelserna i

28 § om kronans rätt till ersättning skola icke gälla, där upplåtelsen ägt rum före denna lags ikraftträdande.

28 §. Då fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, skall upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst tio år.

När fastigheten tillträdades eller avträdades, skall på kronans bekostnad hållas syn; och gälle om syneförrättningen och klander därav vad som stadgas med avseende å jordbruksarrende i allmänhet. Finnes fastigheten vid avträdet vara i bättre skick än vid tillträdet, äge kronan för det belopp, vartill den genom förbättringen uppkomna värdestegringen vid avträdessynen uppskattas, rätt till betalning ur fastigheten enligt vad nedan sägs, dock endast såvitt fråga är om nödig förbättring. Har avdrag för förbättring gjorts vid bestämmande av den ersättning, som tillkommer jordägaren i anledning av fastighetens ianspråktagande, skall anteckning därom göras i synehandlingen; och äge kronan icke rätt till betalning ur fastigheten för vad sålunda guldits. Vid tillämpning av vad i detta stycke stadgas skall byggnad eller annan anläggning, som för kronans räkning utförts under upplåtelse tiden, räknas såsom tillbehör till fastigheten, om kronan till jordägaren avstår sin rätt till byggnaden eller anläggningen.

Vid avträdessynen skall förfalldag bestämmas för belopp, för vilket kronan enligt andra stycket äger njuta betalning. Beloppet skall utgå med samma förmånsrätt som avgäld av fast egendom, varom i 17 kap. 6 § handelsbalken stadgas, där beloppet ej stått inne längre än ett år efter förfalldagen. Om så finnes lämpligt, må beloppet fördelas å flera förfalldagar. Klandras synen av jordägaren, varde förfallotiden för kronan tillkommande belopp bestämd av domstolen. Vinner synen laga kraft mot jordägaren, äge kronan på grund av synehandlingen för förfallet belopp erhålla utmätning av fastigheten.

Konungen äger, där det finnes skäligt, medgiva nedsättning av belopp som enligt andra stycket tillkommer kronan.

Om fastighetens ianspråktagande samt angående avträdessynen skola anteckningar göras i in-tecknings- eller fastighetsboken enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar. *Lag 15 maj 1942.* (Ang. ikraftträdande m. m. se vid 27 §.)

29 §. Har fastighet enligt denna lag tagits i anspråk av annan orsak än i 28 § sägs, skall upplåtelsen, där det finnes påkallat av särskilda skäl, gälla under bestämd tid, dock högst fem år. Vad nu sagts om fastighet skall ock tillämpas å byggnad eller annan anläggning, som ej är tillbehör till fast egendom. *Lag 15 maj 1942.* (Ang. ikraftträdande m. m. se vid 27 §.)

30 §. Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, om verkställighet av föreskrift, varom stadgas i 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 §, samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk, så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag. *Lag 15 maj 1942.*

31 §. Genom denna lag göres ej inskränkning i den rätt att tvångsvis taga i anspråk förnödenheter eller tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet eller ock civil myndighet för luftskyddets behov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov. *Lag 15 maj 1942.*

Denna lag (22 juni 1939) träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling (utkom 27 juni 1939), och gäller t. o. m. den 31 mars 1940. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet, dock att vad i 27 § stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk och rörande ersättning skall äga giltighet även därefter. I 24 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om sådant under tiden för lagens giltighet begånget brott, som i lagen avses, skall äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

Genom denna lag upphäves lagen den 31 mars 1938 (nr 89) om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militär förfogandelag).

Enligt lag 2 april 1948 skall allmänna förfogandelagen äga fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1949.

Bilaga 2.

(Redogörelse avgiven av förfoganderättskommittén, avseende förhållandena vid årsskiftet 1948/49.)

Huvuddragen och omfattningen av de nuvarande krisregleringarna.

Krisregleringarna ha genomförts med stöd av förfogandelagen och Kungl. Maj:ts administrativa befogenheter enligt § 89 regeringsformen. Därjämte ha i några fall regleringar genomförts med stöd av 5 § prisregleringslagen, som innehåller bestämmelser om s. k. tvångskartellering och nyetablerings-spärr. Vissa regleringar ha slutligen genomförts på frivillighetens väg, vanligen genom avtal mellan vederbörande försörjningsmyndighet och en stundom på myndighetens initiativ tillkommen sammanslutning av fabrikanter, grossister, importörer etc.

I det följande skall lämnas en översiktlig sammanställning av de viktigaste kristidsförfattningarna för att belysa dessa författningars omfattning, natur och innehåll.

1. Beslag.

a) Livsmedelskommissionens verksamhetsområde.

Beslagsförfattningarna inom livsmedelskommissionens verksamhetsområde uppgå till cirka 30, men antalet beslaglagda varor är betydligt större. De viktigaste hithörande varorna äro spannmål och fodermedel, rotfrukter, potatis och potatisprodukter, konstgödsel, smör, vissa fettråvaror av såväl animaliskt som vegetabiliskt ursprung samt kaffe, te och kakao.

Beslaget på spannmål grundar sig på kung. nr 417/1943. I stort sett gäller att brödsäd och korn av odlaren endast får användas som utsäde och förmalas för husbehov. Icke fullgod vara och avrens få därjämte användas såsom foder, dock högst till en myckenhet av 5 % av odlarens totala skörd av brödsäd resp. korn. Förmalningskortet ha borttagits i samband med hävandet av mjöl- och brödransoneringen. I norra Sverige gälla vissa skiljaktigheter. — I fråga om överlåtelse gäller, att odlare får sälja brödsäd och korn endast till anställda för husbehov samt till svenska spannmålsaktiebolaget, auktoriserade spannmålshandlare och kvarnar samt i övrigt mot inköpsbevis. Även här gälla delvis andra regler för norra Sveriges del. — Beträffande brödsäd och korn föreligger leveransskyldighet till handeln eller kvarnarna. Sådan skyldighet förekommer ej längre beträffande fodersäd.

Stråfoder har varit under beslag men hela den därpå grundade regleringen är numera upphävd.

Köttvaror i allmänhet ligga ej under beslag utan endast animaliska fettämnen (kung. nr 1026 och 1027/1940). Angående regleringen av handeln med köttvaror se nedan under 2.

Beslag på vissa råvaror för foderblandningar (kung. nr 677/1939, 302 och 753/1940 och 626/1941) innefattar föreskrifter om att tillverkare av sådana blandningar skall följa vissa föreskrifter om blandningarnas sammansättning (villkor för rätt att köpa råvaror och använda egna råvaror).

Beslaget på potatismjöl (kung. nr 922/1941) tjänar som grundval för viss kvotering av försäljningen från Sveriges stärkelseproducenters förening.

Med stöd av beslaget på smör (kung. nr 1025/1940) har föreskrivits skyldighet för mejeri att i den utsträckning Svenska mejeriernas riksförening

påkallar leverera till riksföreningen. Vidare regleras sammansättningen av s. k. restaurangblandning, som tillverkas vid mejeri.

I fråga om beslag på vissa såsom råvaror vid margarin- och tvättmedelsfabrikation använda fettämnen (kung. nr 317, 714 och 979/1940 och 378/1941) gäller, att tillverkare av margarin och ransonerade tvättmedel äger för tillverkningen förfoga över råvarorna i fråga under villkor att han ställer sig till efter rättelse de föreskrifter angående proportionerna av i den färdiga varan ingående fettämnen, som livsmedelskommissionen meddelar.

b) **I n d u s t r i k o m m i s s i o n e n s v e r k s a m h e t s o m r å d e.**

Inom industrikommissionens verksamhetsområde förekommo beslag på följande varor den 15 juni 1948:

Cement, tegel, fönsterglas, maskinglas, radiatorer, isolerad tråd och kablar, skrot av icke smidbart järn, aluminium och legeringar därav, antimon, kadmium, magnesium, bly, tenn, koppar och zink samt legeringar därav, bleckplåt, salt m. fl. industrikemikalier, kalcinerad soda, titandioxid och titanvitt, zinkvitt, zinksulfitvitt (litopon), blyvitt, kolofonium, hartsbeck, kokillolja, kärnolja, paraffin, vissa vaxer, glycerin, linolja, spackelfärg samt färg och kitt innehållande vissa oljor etc., trycksvärta, oljefernissa, kinesisk och japansk träolja, bilgummi, hudar, skinn och läder, ull, bomull, importerat garn innehållande ull eller bomull, bomullsgarn för fiskeriändamål, skördegarn, lin, linblår, jute och garn därav, cellull och cellullgarn samt konstsilke.

Endast i fem fall voro dessa beslag ej kompletterade med handelsreglerande kungörelse. Under senare hälften av 1944 samt åren 1945 och 1946 genomfördes ett stort antal lättnader i regleringarna, men sedan försörjningsproblemen under år 1947 ånyo accentuerats ha vissa regleringar måst återinföras. I vissa fall ha försäljning och förbrukning kunnat helt frigivas, men själva beslagskungörelsen har av ransonerings tekniska skäl, bl. a. hänsyn till uppgiftsskyldigheten, formellt hållits i kraft. Helt fri försäljning och förbrukning vore medgiven beträffande cirka 20 av uppräknade varuslag.

c) **B r ä n s l e k o m m i s s i o n e n s v e r k s a m h e t s o m r å d e.**

Allmänt beslag lades hösten 1941 (kung. nr 792/1941) på ved i hela landet, men det hävdades i de fyra nordligaste länen i december 1943. Handeln har i huvudsak letts genom auktoriserade uppköpare (skogsägareföreningar m. fl.). Vedhandeln på landsbygden för husbehov har dock under hela kris-tiden varit relativt fri. Beslaget på massaved och props hävdades 1944 men återinfördes genom kung. nr 138/1945. Den 1 januari 1949 har vedbeslaget utom beträffande massaved och props hävts och hela vedregleringen befinner sig nu i ett avvecklingsskede.

Beslag på trävaror av furu och gran infördes genom kung. nr 156/1946.

Beslag på kol och koks genomfördes genom ett flertal kungörelser 1940 och 1941.

Beslag på bensin och lättbentyl har lagts genom kung. nr 50/1948.

Papper och papp m. m. ha lagts under beslag genom kung. nr 119/1947 och 820/1947. Utleveranserna minskades med bestämda procentsatser och den som drev handel skulle fördela varorna på kunderna med hänsyn till deras inköp 1946. Genom avtal mellan bränslekommissionen och pappersbruksföreningen begränsades utleveranserna på hemmamarknaden. Råvarutillgången för pappersbruken säkerställdes genom avtal mellan pappersbruksföreningen samt cellulosa-föreningen och trämasseföreningen. Bränsle-

kommissionen har vidare träffat överenskommelser med olika sammanslutningar och företag angående begränsning av pappersförbrukningen. Förbud har meddelats mot tillverkning av lyxkaraktär. Från den 1 januari 1949 har bränslekommissionen emellertid upphävt de handelsreglerande bestämmelserna på detta område.

2. Handels-, användnings- och förbrukningsregleringar utan beslag.

Ett 60-tal sådana kungörelser ha utfärdats sedan år 1939. I det följande redovisas i kronologisk ordning vissa som äro av större intresse.

Kung. nr 627/1939 ang. inskränkning i rätten att framföra lastbil eller traktor ävensom i försäljningen av flytande bränsle för drivande av sådant fordon.

Kung. nr 699/1939 ang. reglering av försäljningen av bensin och lättbentyl samt sådan varas användning för drivande av vissa fordon (bl. a. bestämdes, att automobil etc. ej fick framföras med bensin som drivmedel utan att innehavaren tilldelats inköpskort eller inköpshäfte för bensin eller fått KB:s tillstånd att framföra fordonet).

Kung. nr 700/1939 ang. reglering av användningen och försäljningen av motorbrännolja och fotogen för drivande av vissa fordon.

Kung. nr 112/1940 ang. förbud i vissa fall att använda central varmvattenberedningsanläggning.

Kung. nr 903/1940 och 904/1940 ang. handeln med grädde samt tillverkningen av och handeln med ost (bestämmelser om fetthalt m. m.).

Kung. nr 173/1941 ang. reglering av förbrukningen av köttvaror. Handeln och användningen av köttvaror samt rätten att slakta reglerades genom denna kungörelse. Nedslaktning får ej ske utan att antingen tillstånd lämnats till slakt av djur av ifrågavarande slag (slakteri- eller trafikanttillstånd) eller särskilt medgivande lämnats till nedslaktning av det ifrågavarande djuret (slaktlicens). För den yrkesmässiga slakten fordras alltså antingen slakteritillstånd (tillstånd att slakta) eller trafikanttillstånd (tillstånd att låta slakta hos innehavare av slakteritillstånd). Slaktlicens meddelas i regel endast för husbehovsslakt.

Alla förut gällande slakteritillstånd i södra och mellersta Sverige upphävdes den 15 februari 1948. Nya tillstånd fordrades därefter för yrkesmässig slakt. Slakteritillstånd kunde endast beviljas den som *dels* hade erforderliga lokaler för rörelsen, *dels* bedrev rörelsen så att effektiv övervakning utan svårighet kunde anordnas, *dels* underkastade sin rörelse daglig kontroll i den ordning livsmedelskommissionen föreskrev och *dels* förband sig att på skäligena villkor och i den ordning beställningar inkommo utföra slakt. Kontrollen skulle utövas av kontrollant, som avlönades av livsmedelskommissionen men tillståndsinnehavaren skulle tillhandahålla livsmedelskommissionen medel motsvarande avlöningskostnaderna. Vid ansökan om slakteritillstånd skulle fogas förbindelse att inbetala sådant belopp. Som villkor för slakteritillstånd gällde att innehavaren skulle ställa sig till efter rättelse de bestämmelser livsmedelskommissionen meddelade. Vidare skulle tillståndsinnehavaren vara skyldig att till visst pris inköpa råister och råtalg, som utbjöds till honom, m. m.

Från juni 1944 hade slaktgodemännens uppgifter varit begränsade till viss kontrollverksamhet i samband med fodersädesavståendet. I januari 1948 beslöts återinförande av fortlöpande tillsyn över djurägarnas innehav av djur genom slaktgodemännen. Dessa förordnades av kristidsnämnderna och kommunerna betalade deras arvode. Statsbidrag kunde erhållas.

Kung. nr 226 och 1003/1941 ang. försäljningen och förbrukningen av smörjmedel. Motorfordon fick ej framföras för egen motor med mindre fordonets innehavare antingen tilldelats inköpskort för inköp av smörjmedel för fordonet eller meddelats särskilt tillstånd att förbruka smörjmedel för framförande av fordonet. Som villkor för rätt att använda smörjmedel för motorfordon skulle gälla rayonbegränsning (för buss skyldighet att ej använda den för annat än linjetrafik utan särskilt tillstånd). Ändringar genom kung. nr 42/1943 och nr 34/1944.

Kung. nr 704/1941 ang. inskränkning i rätten att använda elektrisk kraft för ånggenerering; jämför även nr 820/1941.

Kung. nr 757/1941 ang. handeln med ägg. Äggproducent, som ej vann avsättning för av honom producerade ägg, ägde få dem inlösta genom livsmedelskommissionens försorg i den ordning och enligt de närmare föreskrifter som kommissionen bestämde.

Kung. nr 32/1942 ang. handeln med småvirke (ej ved, massaved och timmer).

Kung. nr 213/1942 ang. handeln med brännstovv. Den som tillverkade brännstovv till avsalu eller yrkesmässigt drev handel med sådan vara, fick, därest han ej vann avsättning för varan, hembjuda den till bränslekommissionen enligt de närmare föreskrifter kommissionen meddelade. Hade ej bränslekommissionen inom 30 dagar efter det sådan hembjudan skett anvisat köpare eller förklarat, att partiet skulle inköpas för statens räkning, fick innehavaren överlåta detsamma utan iakttagande av bestämmelserna i kungörelsen.

Kung. nr 609/1942 med vissa bestämmelser ang. tillverkning och försäljning av bröd.

Kung. nr 722/1942 ang. viss reglering av förvärv av skogsavverkningsrätt.

Kung. nr 873/1942 ang. reglering av försäljningen och förbrukningen av brännbara vätskor. Fordon eller farkost fick ej framföras med flytande bränsle som drivmedel med mindre innehavaren tilldelats inköpskort eller särskilt tillståndsbevis.

Kung. nr 61/1943 ang. tillverkning och försäljning av charkuterivaror.

Kung. nr 627/1943 ang. handeln med glasvaror m. m. samt användningen av kärl av glas och plåt m. m. (partihandelsauktorisering för obegagnade glasvaror; handelsauktorisering för begagnade glasvaror).

Kung. nr 906/1943 ang. handeln med ved och träkol (beslag gällde förut i hela landet men hävdades nu i de fyra nordliga länen). Om på grund av stadgandet i 3 § andra stycket förfogandelagen beslag på ett vedparti upphört att gälla, fick innehavaren av partiet, därest bränslekommissionen ej inom 30 dagar efter hembud anvisat köpare till partiet eller förklarat, att partiet skulle inköpas för kronans räkning, överlåta detsamma utan iakttagande av föreskrifterna i kungörelsen.

Kung. nr 706/1945 ang. handeln med och användningen av bilgummi. Lastbil eller omnibus, varå bilgummi var monterat, fick ej framföras för egen motor med mindre fordonets innehavare erhållit tillstånd att använda fordonet i trafik (körtilstånd). Dessutom bestämmelser om rayonbegränsning.

Kung. nr 714/1945 ang. inskränkning i rätten att använda textilvaror för yrkesmässig tillverkning eller beredning av varor till avsalu.

Kung. nr 51/1946 ang. användningen av kärl av glas eller plåt m. m.

Kung. nr 630/1946 ang. förbud mot användning av vissa slag av rör av smidbart järn eller stål vid tillverkning av vissa varor.

Kung. nr 87/1947 ang. ändring i kung. nr 706/1945 ang. reglering av handelen med och användningen av bilgummi. Lastbil, omnibus eller personbil, varå bilgummi var monterat, fick ej framföras för egen motor med mindre fordonets innehavare hade körtillstånd.

Kung. nr 804/1947 ang. ändring av kung. nr 706/1945. Körtillstånd medförde ej rätt att framföra bilen sön- och helgdag eller kl. 18—24 dag före sön- och helgdag eller kl. 0—5 efter sön- och helgdag med mindre innehavaren hade särskilt tillstånd.

Industrikommissionen har beträffande handelsregleringar utan beslag inom sitt verksamhetsområde uppgivit följande.

Handelsreglering utan beslag förekomme beträffande bomullsgarn för fiskeriändamål samt tågvirke, linor och bindgarn. Sistnämnda tre varuslag finge numera försäljas och förbrukas fritt.

Handelsreglering genom avtal hade genomförts beträffande lättbetongblock, visst maskinglas, silver i viss utsträckning, fenolpressmassor o. dyl., hudar, skinn och läder samt vissa textilier. Därjämte hade viss förtursrätt genomförts med avtal beträffande värmeledningspannor, spisar, radiatorer, linoeumnattor samt järn, stål och tackjärn.

Kommissionen har anmärkt, att även i fall, då verksamheten i första hand vore grundad på frivilliga överenskommelser, hade förfogandelagen ofta indirekt såsom ett ofrånkomligt alternativ till de frivilliga överenskommelserna haft sin betydelse vid deras tillkomst.

Även inom övriga försörjningskommissioners och priskontrollnämndens områden ha i stor utsträckning regleringar grundats på överenskommelser. Sålunda har exempelvis hela import- och partihandeln med kol och koks större delen av kristiden varit reglerad genom avtal mellan staten och Svenska Kolimportörers förening u. p. a.

3. Produktionsregleringar.

Då en vara lagts under beslag ha stundom föreskrifter meddelats i direkt produktionsreglerande syfte. Vid tilldelningen av beslaglagd råvara har möjlighet sålunda förelegat att reglera produktionens omfattning och inriktning genom uppställande av villkor för råvarans användning. Exempel härpå finnas inom textilområdet och inom skobranschen, där tilldelningen av råvara bundits vid skyldighet att tillverka standardiserade artiklar i viss omfattning. Med stöd av pappersbeslaget har förbud meddelats mot tillverkning av lyxkaraktär. Även i administrativ ordning ha bestämmelser — i likhet med under första världskriget — utfärdats angående tillverkningen av vissa varor. Som exempel kunna anföras följande:

kung. nr 903/1940 (maximifetthalt på grädde),

kung. nr 904/1940 (osts fetthalt m. m.),

kung. nr 718/1942 (tillverkning av tvätt- och rengöringsmedel innehållande fett m. m. endast efter tillstånd av industrikommissionen),

kung. nr 61/1943 (sammansättning av vissa charkuterivaror),

kung. nr 630/1946 (raka rör av smidbart järn eller stål med en godstjocklek av 2 mm eller däröver finge ej användas som material för viss tillverkning).

4. Transportregleringar.

Under kriget ha ett flertal kungörelser om transportregleringar inom landet utfärdats (exempelvis regleringarna av transportererna av ved, träkol och torv).

På sjöfartens område har trafikkommissionen utövat sin reglerande verksamhet genom licensgivning med stöd av en särskild lag (nr 176/1940) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg. Därjämte må i detta sammanhang omnämnas lagen om förbud i vissa fall om överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. (nr 299/1939).

5. Regleringar på grund av 5 § prisregleringslagen.

Kung. nr 712/1940 ang. handeln med ved. Viss handel med ved skulle endast tillkomma den som vore medlem av Sveriges skogsägareföreningars riksförbund eller avgivit förbindelse att ställa sig till efterrättelse villkor, som upptagits i avtal mellan bränslekommissionen och riksförbundet («ved-handlareförbindelse»). Kungörelsen upphävdes i samband med tillkomsten av vedbeslaget hösten 1941.

Kung. nr 717/1942 ang. handeln med råkol. Rätt att yrkesmässigt köpa och sälja råkol tillkom endast den som av bränslekommissionen erhållit tillstånd (ett mindre antal bolag och sammanslutningar fick auktorisation).

Kung. nr 660/1943 ang. begränsning i rätten för importör att bedriva handel med vissa textilvaror. Sådan rätt skulle endast tillkomma medlem i textiltgrossisternas riksförbund och två andra sammanslutningar och dem som till priskontrollnämnden avgivit förbindelse att ställa sig till efterrättelse villkor i avtal med nämnda sammanslutningar.

Kung. nr 73/1943 ang. begränsning av rätten att bedriva partihandel med färger, droger och kemikalier. Sådan rätt skulle endast tillkomma medlem av färghandelns leverantörförening eller kemikaliegrosshandelns importörförening u. p. a. eller den som till priskontrollnämnden avgivit förbindelse att ställa sig till efterrättelse villkor i avtal med nämnda sammanslutningar. Liknande kung. nr 267/1943 ang. begränsning av rätten för importör att bedriva viss detaljhandel med samma varuslag.

Kung. nr 80/1946 ang. begränsning av rätten för importör att bedriva handel med vissa textilvaror (liknande företråde för medlemmar av textiltgrossisternas riksförbund, Sveriges beklädnads- och manufakturhandlareförbund eller konfektionsindustriföreningen).

6. Regleringar rörande elektrisk kraft och gas.

I början av kriget föreskrev Kungl. Maj:t med stöd av sin ekonomiska lagstiftningsmakt vissa restriktioner i fråga om användningen av elektrisk kraft. Sedermera stiftades en särskild lag nr 925/1941 om reglering av förbrukningen av elektrisk kraft och gas och den har sedermera legat till grund för de ransoneringar och övriga restriktioner, som förekommit på dessa områden.

7. Produktionsskyldighet.

5 § förfogandelagen har i mycket ringa utsträckning blivit tillämpad. På ett område, där frågan om produktionsskyldighet i större omfattning aktualiserades, nämligen på vedens område, blev skyldigheten reglerad genom en särskild lag nr 199/1940 om skyldighet att avverka ved till avsalu, sedermera ersatt av lagen nr 493/1942 om avverkningskyldighet. Med stöd av dessa lagar ha kristidsstyrelserna ägt att efter bränslekommissionens anvisningar ålägga skogsägarna att avverka viss myckenhet ved och massaved till avsalu samt upplägga det avverkade på eller i närheten av egendomen. Om skogsägare underlåtit att fullgöra avverkningskyldigheten, har bränslekommissionen ägt besluta om avverkning för kronans räkning. Ersättning

till skogsägaren har då utgått icke med normalpris utan med det lägre garantipriset. Några straffpåföljder för underlåtenhet att fullgöra avverkningskyldighet ha däremot ej varit stadgade.

8. Clearing och prisutjämningsavgifter m. m.

Ett betydelsefullt led i den reglerande verksamheten har ofta varit en clearing av priserna. Sålunda ha exempelvis de fossila och flytande bränslena i samband med importen clearats till enhetliga priser. Frågan om principerna för clearing underställdes riksdagen genom prop. nr 191/1941. Där så kunnat ske har clearingen grundats på avtal, men i andra fall har clearingen genomförts tvångsvis.

Inom handelskommissionen har funnits en speciell form av clearingkassor. Den prisclearing, varom här är fråga, har avsett att befordra handelsutbytet med visst land. Av dem som exporterat till detta land ha uttagits prisutjämningsbidrag, som använts till att nedbringa priserna på från samma land importerade varor, vilkas priser varit alltför höga i förhållande till den svenska prisnivån. (Jämför FK:s prot. hösten 1945 nr 41 sid. 10.)

Under efterkrigstiden har frågan om prisutjämningsavgifter spelat en framträdande roll för att verka utjämnande i spänningen mellan exportpriser och hemmamarknadspriser. Denna fråga har varit reglerad på grund av en kunglig förordning den 25 maj 1945 (nr 256), sedan riksdagen godkänt förslag därom, som framlagts i prop. nr 255/1945. I vissa fall ha genom överenskommelser prisutjämningsavgifterna fått ersättas med att medel avsatts till s. k. konjunkturutjämningsfonder, innebärande att viss del av exportpriset inbetalats till fonder, som ej få tagas i anspråk förrän om visst antal år. Sådana överenskommelser ha träffats mellan bränslekommissionen, å ena sidan, samt Svenska trävaruexportföreningen, Svenska cellulosa-föreningen och Svenska trämasseföreningen, å andra sidan.

I detta sammanhang kan slutligen nämnas, att varuregleringarna ej sällan använts som grund för prisreglering, i det att som villkor för licenser och andra medgivanden uppställts, att angivna priser icke finge överskridas. Prisvillkor ha funnit användning icke endast vid handels- och förbrukningsregleringar utan även vid transport-, export- och importregleringar. Därvid ha kommissionerna haft stöd av ett uttalande av finansministern i prop. nr 217/1941 med förslag till prisregleringslag.